

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Haps-Laarakker, een bijzonder rijk bodemarchief

L. Theunissen en T. Spek

Rapportage Archeologische Monumentenzorg **173**

Haps-Laarakker, een bijzonder rijk bodemarchief

Archeologische waardering van een wettelijk beschermd monument
(gemeente Cuijk)

L. Theunissen en T. Spek

Colofon

Rapportage Archeologische Monumentenzorg 173

AUTEURS: L. Theunissen en T. Spek

ILLUSTRATIES: Marjolein Haars (Maio's Enterprise), Mikko Kriek,
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, tenzij anders vermeld

FOTO'S OMSLAG: Laurens Mulkens (urngraf), Ton Penders (blik in werkput)

REDACTIE EN PRODUCTIE: Studio Imago, Amersfoort

OPMAAK: Studio Imago, Amersfoort

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 2009

ISBN 978 90 5799 145-5

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Postbus 1600

3800 BP Amersfoort

www.cultureelerfgoed.nl

Inhoud

Samenvatting	5	Literatuur	53
1 Inleiding	7	Bijlage 1 Spooranalyse	55
1.1 Aanleiding	7	Bijlage 2 Vondstanalyse	60
1.2 Leeswijzer	7	Bijlage 3 Datering aardewerkscherven	66
1.3 Verantwoording en dank	8	Bijlage 4 Overzicht vuurstenen artefacten	67
1.4 Administratieve gegevens	8		
2 Een schets van het bredere kader	9		
2.1 Korte schets van de onderzoeksregio	9		
2.2 De aanleiding uitgelicht	11		
2.3 Het AMR-onderzoek in 2001	11		
3 Het monument in een bredere context toegelicht	13		
3.1 De fysisch-geografische context	13		
3.2 De archeologische context	17		
3.3 De historisch-geografische context	17		
4 Vraag- en doelstellingen	25		
5 Methodiek	27		
5.1 Aanpak in het veld	27		
5.2 Verwerking van de botanische monsters	28		
6 Resultaten	29		
6.1 De bodemopbouw en het landschappelijk reliëf	29		
6.2 Grondsporen en structuren	34		
6.3 Het vondstmateriaal	42		
6.4 Resultaten botanische bemonstering	46		
7 Conclusies en discussie over het archeologisch landschap van Haps-Laarakker	47		

Samenvatting

Voor archeologen heeft Haps bijna een magische klank. Het is dé plaats waar – vijftig jaar geleden – voor het eerst prehistorische huisplattegronden in de provincie Noord-Brabant zijn ontdekt. Onderzoek op het Kamps Veld, net ten westen van de Sint-Nicolaaskerk, bracht behalve vele sporen van begraving, ook sporen van boerderijen aan het licht. De kenmerkende paalzetting leverde een nieuwe benaming op: het huistype Haps, een boerderijplattegrond die in de IJzertijd is te plaatsen.

Dat ook het beschermde deel van het akkercomplex Laarakkers archeologisch rijk is, is een van de uitkomsten van een non-destructief waarderingsonderzoek dat in 2007 is uitgevoerd. De hoge dichtheid aan sporen in het monument is een duidelijke aanwijzing dat er onder het akkercomplex Laarakkers een uitgestrekt archeologisch landschap met een lange bewonings-

geschiedenis schuilt. Het vormt een belangrijke kennisbron voor de ongeschreven geschiedenis van Noord-Brabant in het algemeen en de bewoningsgeschiedenis van de omgeving van Haps in het bijzonder.

Onder het dunne plaggendek zijn bewoningssporen uit verschillende perioden aangetroffen, van jagers en verzamelaars uit de Midden-Steentijd, van boeren uit de late Prehistorie en van boeren uit de 11e eeuw, die zeer waarschijnlijk de voorgangers zijn van de boerderijen Klein en Groot Laarakker. De plek was zeer lange tijd een aantrekkelijke locatie om te jagen, te wonen, de doden te begraven en gewassen te verbouwen. Bijzonder is dat er duidelijk afgetekende grondsporen uit het Midden-/Laat-Neolithicum aanwezig zijn. De goede herkenbaarheid hangt waarschijnlijk samen met het hoge leemgehalte van het substraat.

Afb. 1 Ligging van het onderzoeksgebied ten oosten van Haps (gemeente Cuijk), schaal 1:50.000.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het wettelijk beschermde archeologisch monument Haps-Laarker ligt centraal in een open akkercomplex, ten noorden van de Oeffeltseweg. Dit gebied wordt al van oudsher Laarakkers genoemd. Dit uitgestrekte akkercomplex bevindt zich ten noordoosten van het dorp Haps, gemeente Cuijk (afb. 1 en 2).

Sinds 1980 valt een klein deel, ca. 2,4 ha, van dit akkerareaal onder het regime van de Monumentenwet. De ontdekking van een aantal urnen in een steilrand van een ontzand perceel in 1970 vormde een duidelijke aanwijzing voor de aanwezigheid van een urnenveld. Deze vondst was de aanleiding beide percelen voor te dragen voor een wettelijke bescherming, die op 29 juli 1982 een feit werd.

De afgelopen 25 jaar is het monument regelmatig (visueel) geïnspecteerd door medewerkers van de Rijksdienst.¹ In die periode vinden er normale agrarische activiteiten plaats: de bouwvoor wordt geploegd en er wordt onder andere maïs verbouwd. In het kader van het project Actualisering Monumentenregister (AMR) wordt het monument in 2001 met twee proefsleuven onderzocht. Een paar jaar later wordt duidelijk dat het gebied Laarakkers is aangewezen als toekomstig regionaal bedrijventerrein. Op voordracht van de Provincie Noord-Brabant is er een terrein van 72 hectare op de plankaart gezet waarvan 53 hectare is bestemd voor wat zwaardere en meer grootschalige bedrijven.² De gunstige ligging – aan de A73 bij afslag Oeffelt/Haps – was bij de aanwijzing een belangrijke factor. De drijfveer voor de aanwijzing in het streek- en uitwerkingsplan van de Provincie Noord-Brabant is het bevorderen van de economische groei en het behouden en uitbreiden van de werkgelegenheid in de regio. Het bedrijvenpark is bestemd voor de regio Land van Cuijk; niet alleen voor Cuijk, maar ook voor de gemeenten Boxmeer, Grave, Mill en Sint-Hubert en Sint-Anthonis.

Deze aanstaande ruimtelijke ontwikkelingen maakten het noodzakelijk de toegekende status van het monument – dat midden in het te ontwikkelen gebied is gesitueerd – opnieuw tegen het licht te houden. Na bestudering van de resultaten van het AMR-onderzoek bleken vragen over de inhoudelijke en fysieke kwaliteit onvoldoende beantwoord te zijn. Dat is dan ook de reden dat er in 2007 op het monument en de directe omgeving opnieuw een waarde-rend proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd.

Afb. 2 Het akkercomplex Laarakkers anno 2009. Middenin bevindt zich – onzichtbaar – het archeologisch monument. Op de voorgrond zien we de laaggelegen landschapsdelen aan de Mondsestraat, een restant van een fossiele rivierarm.

De resultaten van dit proefsleuvenonderzoek worden – samen met die uit het AMR-onderzoek – in deze rapportage gepresenteerd.

1.2 Leeswijzer

In deze rapportage wordt verslag gedaan van het onderzoek dat de Rijksdienst in januari en februari 2007 heeft uitgevoerd (afb. 3). De resultaten van het proefsleuvenonderzoek dat in het kader van het AMR-project in 2001 is gedaan, worden eveneens in dit rapport beschreven.

In hoofdstuk 2 worden het kader en doel wat breder uit de doeken gedaan. In hoofdstuk 3 wordt wat nader ingezoomd op de vondstlocatie, waarbij de resultaten van de bureaustudie worden gepresenteerd. In hoofdstuk 4 worden de onderzoeksvragen uit het Programma van Eisen gerecapituleerd. Hoofdstuk 5 gaat in op de methoden van onderzoek, waarna in hoofdstuk 6 de resultaten

Afb. 3 Een blik in werkput 5, in februari 2007. In het gele zand tekenen zich humeuze verkleuringen af; op die plaatsen hebben 3500 jaar geleden houten palen gestaan.

van het veldwerk worden besproken. Hoofdstuk 7 ten slotte bestaat uit een conclusie en discussie. Voor nadere informatie over het vondstmateriaal wordt u naar de bijlagen verwezen.

1.3 Verantwoording en dank

Dit rapport was niet in deze vorm tot stand gekomen als een groot aantal betrokkenen niet hun medewerking hadden verleend. Onze dank gaat ten eerste uit naar de eigenaar van het perceel, W.P.A. Jans (Haps). Wij zijn hem zeer erkentelijk voor alle medewerking. Bij de uitvoering van het veldwerk hebben verschillende collega's zich ingezet. Geodeten W. Jong en W. Derickx zetten de putten uit. Graafmachinist R. Jansen van de Firma Basten legde op zorgvuldige wijze de werkputten aan. J. Krist en K. Greving verrichtten – ondanks de vrieskou – alle werkzaamheden in het veld. W. van Elst, G. van Bergeijk, M. Sonneveld, J. Kusters en S. Weideven staken hen daarbij een helpende hand toe. T. Penders maakte de veldopnamen.

Verschiede collega's hebben binnenshuis een verscheidenheid aan werkzaamheden verricht; M. Sonneveld, stagiaire van de Saxion Hogeschool Deventer, waste het vondstmateriaal. O. Brinkkemper boog zich over de botanische monsters. M. ter Schegget en F. Laarman bestudeerden het verbrande botmateriaal. H. Hiddink (HBS) en J. van Doesburg losten tal van vragen op over de aange-

troffen scherven gedraaid aardewerk. Wij danken hen hartelijk voor het delen van hun specialistische kennis. Fred Brounen las kritisch een conceptversie van dit rapport. Voor die actie zijn wij hem erkentelijk.

1.4 Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Cuijk
Plaats	Haps
Toponiem	Laarakker
Kaartblad	46C
Rijksmomentnummer	45440
CMA-nummer	46C-001
Archis-nummer	567
Centrumcoördinaten	189.008/411.852
Vier coördinaatparen	188.910/411.920 188.920/411.790 189.100/411.900 189.090/411.760
Onderzoeksmeldingsnummer	veldwerk 2007 – 19357
Datum veldwerk	veldwerk 2001 – 9 november t/m 13 november 2001 veldwerk 2007 – 31 januari t/m 14 februari 2007
Tekeningnummers	veldwerk 2001 – 2002-00472 en 2002-00473 veldwerk 2007 – 2007-01085 t/m 2007-01095
Documentatie	tijdelijk bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort
Complexotype(n) en perioden	NX (nederzetting) NEOM/NEOL (Steingroep) mogelijk NX (nederzetting) NEOL (EGK, klokbekecultuur) mogelijk GHX (deel paalkrans) BRONSM NX (nederzetting) BRONSM NX (nederzetting) IJZ GC (crematiegraf) IJZ GVCU (urnenveld) IJZ NX (nederzetting) ROM NX (nederzetting) VME (Merovingisch) NX (nederzetting) Volle Middeleeuwen
Huidig grondgebruik	bouwland
Eigenaar	W.P.A. Jans (Haps)

Noten

1 In november 2006 fuseerde de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) tot de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). Per 11 mei 2009 kreeg deze dienst een nieuwe naam: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

2 www.laarakker.com.

2 Een schets van het bredere kader

2.1 Korte schets van de onderzoeksregio

Dat de omgeving van het dorp Haps in de Late Prehistorie intensief is bewoond, weten we door de ontdekkingen die in de afgelopen 130 jaar zijn gedaan. De archeologische rijkdom ten westen van Haps is ontsloten tijdens de opgravingscampagnes die op het Kamps Veld in de jaren zestig van de vorige eeuw zijn uitgevoerd.³ De ontdekking van enkele urnen die bij de aanleg van de waterleiding langs de pas aangelegde Pastoor Pompestraat waren aangesneden, leidde tot een veldbezoek van P.J.R. Modderman, destijds nog verbonden aan de ROB. Hij stelde vast dat de urnen onder een dik plaggendeek tevoorschijn waren gekomen. Met de verwachting een compleet 'gefossiliseerd' urnenveld bloot te kunnen leggen, startte op 15 februari 1960 een opgraving die een aantal campagnes zou voortduren. Gedreven door de uitbreiding in westelijke richting van het moderne Haps werd uiteindelijk een spoorrijk bodemarchief met een oppervlak van ruim 2 ha opgetekend, een indrukwekkende grootschaligheid voor die tijd. De eerste ROB-campagne van 1960 bracht sporen van grafheuvels uit de Bronstijd aan het licht, en een urnenveld en twee huisplattegronden uit de Midden-IJzertijd (afb. 4). Twee graven van het urnenveld bleken

bijzonder rijk aan grafgiften te zijn: in één graf lagen tussen de crematieresten drie ijzeren pijlpunten, een speld en een zogeheten antennedolk, gestoken in een versierde, ijzeren schede. Deze antennedolk, daterend uit ca. 500 v.Chr., is gemaakt in het noordelijk Alpengebied. In een ander graf bevond zich tussen de verbrande, menselijke resten een getordeerde, bronzen halsring. De twee boerderijplattegronden die de kringgreppels uit de Vroege IJzertijd doorsneden, waren de eerste prehistorische huisplattegronden die in de provincie werden herkend. De kenmerkende paalzetting kreeg de naam 'het huistype Haps'. Het onderzoek dat in 1963 werd overgenomen door het nog jonge Instituut voor Prehistorie Leiden (IPL) en tot 1967 zou duren, bracht uiteindelijk nog in totaal 23 sporen van IJzertijdboerderijen aan het licht. De resultaten van alle opgravingscampagnes vormden het onderwerp van het promotieonderzoek van G.J. Verwers, waarvan het proefschrift in 1972 verscheen.⁴

Niet alleen het rijke bodemarchief en de (nog steeds) unieke metalen grafvondsten maakten de opgravingen op het Kamps Veld tot een bijzonder onderzoek, ook de problematiek en de potentie van de archeologie onder essen werd voor het eerst inzichtelijk.⁵

Afb. 4 Bij het onderzoek op het Kamps Veld in 1960 werd onder andere dit restant van een Bronstijdgrafheuvel blootgelegd. De donkere, grillige banen die zich binnen de kringgreppel aftekenen, zijn de opgevlude graafgangen van dieren (vermoedelijk van een das). Deze sporen zijn een indirecte aanwijzing voor de voormalige aanwezigheid van een heuvellichaam.

Sporen van bewoning en begraving uit de Late Prehistorie zijn ingebed in hetzelfde dekzandsubstraat, niet stratigrafisch gescheiden, maar wel in subtiele kleurvariaties. Deze palimpsest, waarin het leesbare vlak, was afgedekt door een 30 tot 90 cm dik plaggendek. Onder in dit dek herkendden de opgravers de resten van de B-horizont met daarbovenop 'einer Schicht lehmigen Sandes, die "schmutzig" gelbgrau bis dunkelgrau gefärbt ist'. Deze 20 cm dikke, 'vuilgrijze' laag was volgens de opgravers onder invloed van antropogene bewoning en/of beakkering tot stand gekomen.⁶ Het antropogene ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen had het spoorniveau en de bijbehorende cultuurlaag beschermd, maar van een echte, 'gefossiliseerde' situatie was geen sprake.

Het landschap ten oosten van het dorp Haps, de omgeving van de Laarakkers, bood eveneens goede bewoningsmogelijkheden in de Late Prehistorie. Hoewel de ontsluitingen in dat bodemarchief kleiner zijn en (gedeeltelijk) van een mindere diepgang (waarnemingen), is de rijkdom en potentie goed vergelijkbaar met die van het Kamps Veld.

De oudste ontdekking is vermeld in een krantenbericht dat op 22 januari 1870 in zowel het *Boxmeers Weekblad* als de *Graafsche Courant* verscheen. Het luidt als volgt: 'Haps. Dezer dagen werden door arbeiders van den landbouwer Laarakkers te Haps, bij het uitgraven van hooge zandheuvelds in een zijner akkers, in de nabijheid zijner landhoeve, gelegen langs den in aanleg zijnden provincialen weg van Haps naar Oeffelt, potjes gevonden, waarin gebrande asch en beenderen (urnen) duidelijk aanwezig waren; aanvankelijk sloeg men geen acht op deze voorwerpen, en zij kwamen dus verbrijzeld tevoorschijn; doch één, ter inhoudsgrootte van p.m. 0,5 liter, bevindt zich in handen van den burgemeester aldaar, dat slechts zeer weinig is

Afb. 5 De urnen die de Stiboka-medewerkers in 1970 aantreffen in het profiel van de zandafgraving.

beschadigd en waarin asch en beenderen in ruime mate aanwezig waren. De burgemeester, die ze gaarne aan belangstellenden wil toonen, stelt er prijs op, om dat, wat nog opgedolven wordt, zoo mogelijk ongeschonden in bewaring te nemen. In het belang der oudheid- en historiekunde vermelden wij bovenstaande in uw veelgelezen blad, opdat de aandacht van liefhebbers daarop valle.'

Honderd jaar later, op 27 juli 1970, neemt J.N.B. Poelman van de Stichting Bodemkartering contact op met G. Beex, provinciaal archeoloog van Noord-Brabant.⁷ Enkele dagen daarvoor hebben medewerkers van Stiboka, de heren W.B. Kleinsman en W.H. Leenders, bij een zandafgraving urnen met crematieresten gevonden (afb. 5).

De urn met de uitwijkende voet was gevuld met crematieresten en bedekt met een schaal als deksel.⁸ De urnvondsten vormden een duidelijke aanwijzing dat door de ontgronding een urnenveld uit de IJzertijd was aangesneden.

Na twee veldcontroles, in 1974 en 1977, waarbij ROB-medewerkers G. Beex en R. Klok de situatie in ogenschouw namen, zijn de hooggelegen percelen 255 en 1830, grenzend aan het ontzande perceel 1831, voorgedragen voor wettelijke bescherming. In totaal gaat het om 2,4 ha. Op grond van de hoge ligging van beide percelen werd aangenomen dat het bodemarchief daar nog intact zou zijn en dat het urnenveld zich in westelijke richting zou uitstrekken. Op 31 december 1980 werd de aanwijzing van het monument Haps-Laarakker definitief.

In augustus 1986 kwam in het zuidoosten van de Laarakkers, bij de kruising van de Schuttersweg en de Oeffeltseweg, opnieuw een rijk bodemarchief aan het licht. Bij werkzaamheden voor de aanleg van het transportbedrijf Nabuurs bleek op een terrein een halve meter grond te zijn afgeschoven.⁹ Daarbij kwamen niet alleen veel sporen tevoorschijn, ook werd een aanzienlijke hoeveelheid vondstmateriaal verzameld. Amateurarcheologen uit de omgeving, onder wie leden van de Archeologische Werkgroep Grave, hebben zich ingespannen de sporen in te tekenen en de vondsten te bergen. De vondstomstandigheden van dit noodonderzoek waren niet optimaal, zodat de resultaten een lagere informatiewaarde hebben dan die uit een regulier onderzoek. Niettemin leverde met name het vondstmateriaal verrassende zaken op. Met uitzondering van een klein deel dat uit de Late Prehistorie dateert, behoorde vrijwel het gehele complex tot de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen. Een bijzondere ontdekking was een schatvondst van 65 koperen munten, waarvan de oudste in 7 v.Chr. was geslagen en de jongste in 177-178 n.Chr. Naast deze muntschat zijn ook een fragment van een koperen bel en een zilveren kniefibula met een spiraalhuls aangetroffen. In het middeleeuwse aardewerk was zowel de Merovingische als Karolingische periode vertegenwoordigd.

Kort samengevat kan gesteld worden dat de waarnemingen rondom de Laarakkers aangeven dat zich onder het plaggendek een intensief bewoond en gebruikt landschap verborgen ligt.

2.2 De aanleiding uitgelicht

In 2006 besloot de Rijksdienst het monument Laarakker te evalueren. Aanleiding daarvoor waren de ruimtelijke plannen die op dat moment steeds concreter werden. Het voornemen van de gemeente Cuijk was namelijk om op voordracht van de Provincie Noord-Brabant een Regionaal Bedrijven Terrein (RBT) langs de A73 te ontwikkelen. Bij de eerste schetsen van het plangebied bleek het archeologisch monument Laarakker midden in de te ontwikkelen zone te liggen.

In overleg met de gemeente Cuijk en de ontwikkelaar is afgesproken dat de Rijksdienst het monument onder de loep zou nemen. In november 2001 was er weliswaar een kleinschalig proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, maar de gehanteerde methode – twee smalle proefsleuven aan de rand van het monument – was niet toereikend voor gefundeerde uitspraken over de fysieke en inhoudelijke kwaliteit. Bovendien waren de uitkomsten van dit onderzoek niet gepubliceerd.

Het doel van het nieuwe, wat uitgebreidere proefsleuvenonderzoek was het monument en de directe omgeving nader te waarden en daarbij de resultaten uit het AMR-project te integreren.

2.3 Het AMR-onderzoek in 2001

In het wettelijk beschermde monument Haps-Laarakker zijn in november 2001 twee proefsleuven getrokken (afb. 6). Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het project Actualisering Monumentenregister (AMR), waarbij alle wettelijk beschermde monumenten van Nederland in de periode 1999 tot 2005 tegen het licht zijn gehouden. Na een bureauonderzoek en het samenstellen van een dossier per monument is in een aantal gevallen veldwerk verricht om beter zicht op de aard, omvang en fysieke kwaliteit van het beschermde bodemarchief te krijgen. Zo ook bij het monument Haps-Laarakker, waar het ADC het veldwerk uitvoerde.¹⁰ De centrale vraag was of er daadwerkelijk sporen aanwezig waren van het in 1970 veronderstelde urnenveld.

De eerste proefsleuf, put 1, met een lengte van 128 m en een breedte van 2 m, werd in het oostelijk deel van het monument aangelegd, evenwijdig aan de steilrand van het in 1970 ontzande perceel. Op die manier zouden randstructuren, zoals kringgreppels, kunnen worden aangesneden, want die waren op grond van de door Stikoba ontdekte urnen wel te verwachten. Al snel werd duidelijk

Afb. 6 In november 2001 werden in het monument twee smalle proefsleuven getrokken.

dat er ter plaatse een 1 m dik plaggendek aanwezig was, waarvan de onderste laag veel vondstmateriaal bevatte.

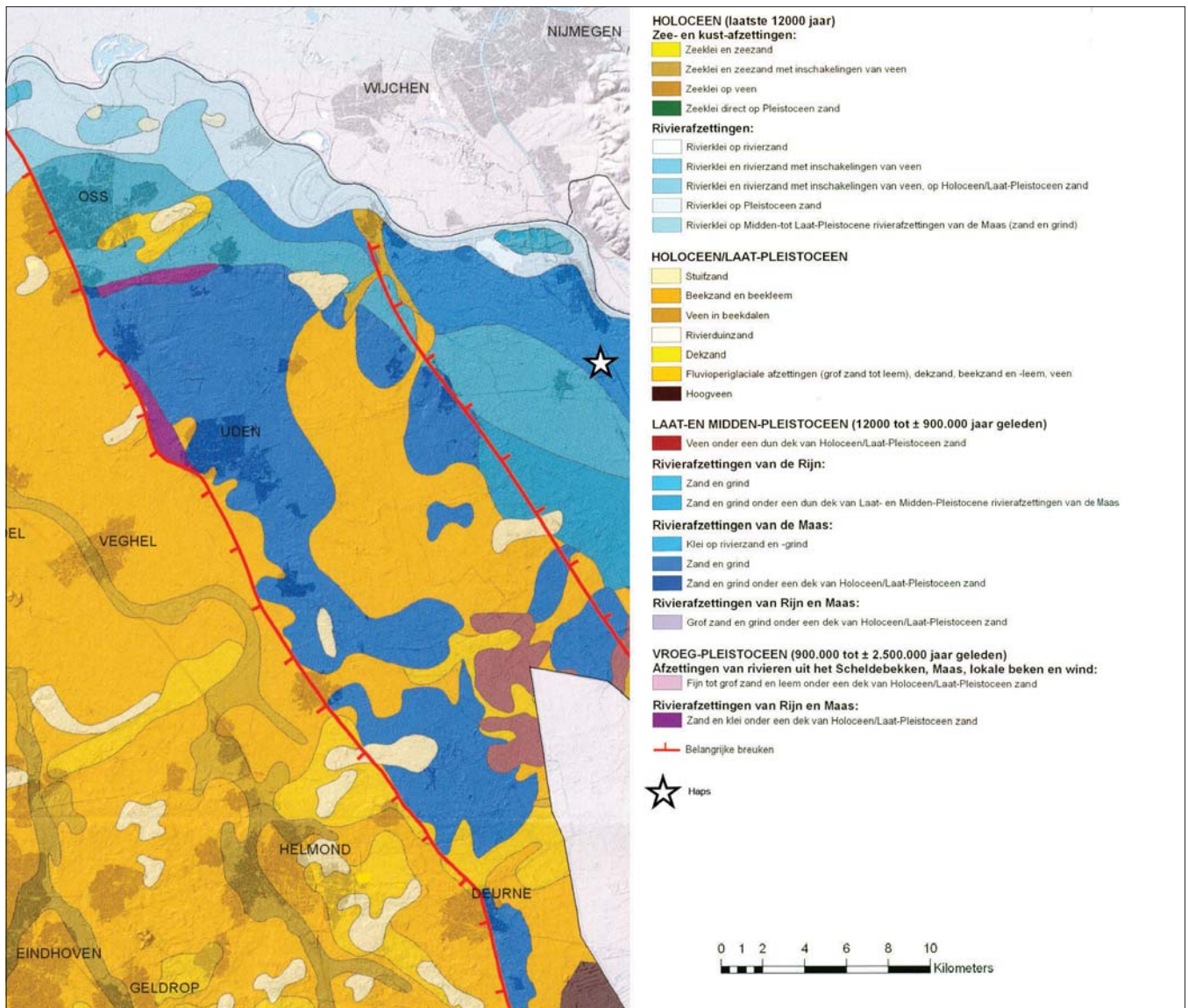
De tweede proefsleuf, put 2, met een lengte van 158 m en een breedte van 2 m, werd loodrecht op de eerste aangelegd, aan de zuidkant van het monument. Het plaggendek was daar wat dunner, ca. 55 cm.

Op dit hoogste deel van het perceel werden de meeste sporen aangetroffen. Het ging om een aantal mogelijke paalkuilen en wat grotere vlekken. Zes van deze verkleuringen zijn gecoupeerd, om de aard van het spoor en de mogelijke ouderdom vast te kunnen stellen. Alle zes bleken antropogeen te zijn.

Noten

- 3 Modderman 1960, Verwers 1972, Bloemers, Louwe Kooijmans & Sarfatij 1981, Gerritsen 2003.
- 4 Verwers 1972.
- 5 Gerritsen 2003, 26.
- 6 Verwers 1972, 5.

- 7 Gemeentearchief bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, map 'Haps'.
- 8 Beex 1970. Het gaat om drie aardewerken potten, waarvan er twee zijn ondergebracht in het Noord-Brabants Museum en één in het Provinciaal Depot Bodenvondsten van de provincie Noord-Brabant.
- 9 Verwers 1990.
- 10 De Haan 2001.

Afb. 7 In de aardkorst van het oostelijk deel van Noord-Brabant bevindt zich een aantal breuken. Zo is een geologische driedeling ontstaan tussen een dekzandlandschap (regio Eindhoven-Veghel-Helmond), een landschap waar de rivierafzettingen van Maas en Rijn deels zijn bedekt met dekzand en een terrassenlandschap waar de invloed van de Maas nog steeds goed merkbaar is. In dit laatste landschap ligt het dorp Haps.

3 Het monument in een bredere context toegelicht

3.1 De fysisch-geografische context

Landschappelijke ligging

Haps en de directe omgeving maken deel uit van het pleistocene rivierterrassenlandschap van Noordoost-Brabant (afb. 7). Vanwege de dominante invloed van de Maas op de geologie en geomorfologie staat dit landschap ook wel bekend als het Maasterrassenlandschap. In tectonisch opzicht maakt het deel uit van het dalingsgebied van de Venlo Slenk. Enkele kilometers ten westen van Haps gaat de slenk over in het tectonische stijgingsgebied van de Peelhorst, dat vanwege de afdekking met dekzand ook wel tot het Brabantse dekzandlandschap wordt gerekend. Enkele kilometers ten oosten van Haps gaat het pleistocene rivierterrassenlandschap over in het holocene rivierenlandschap van de Maas, ook wel het laagterras van de Maas genoemd.

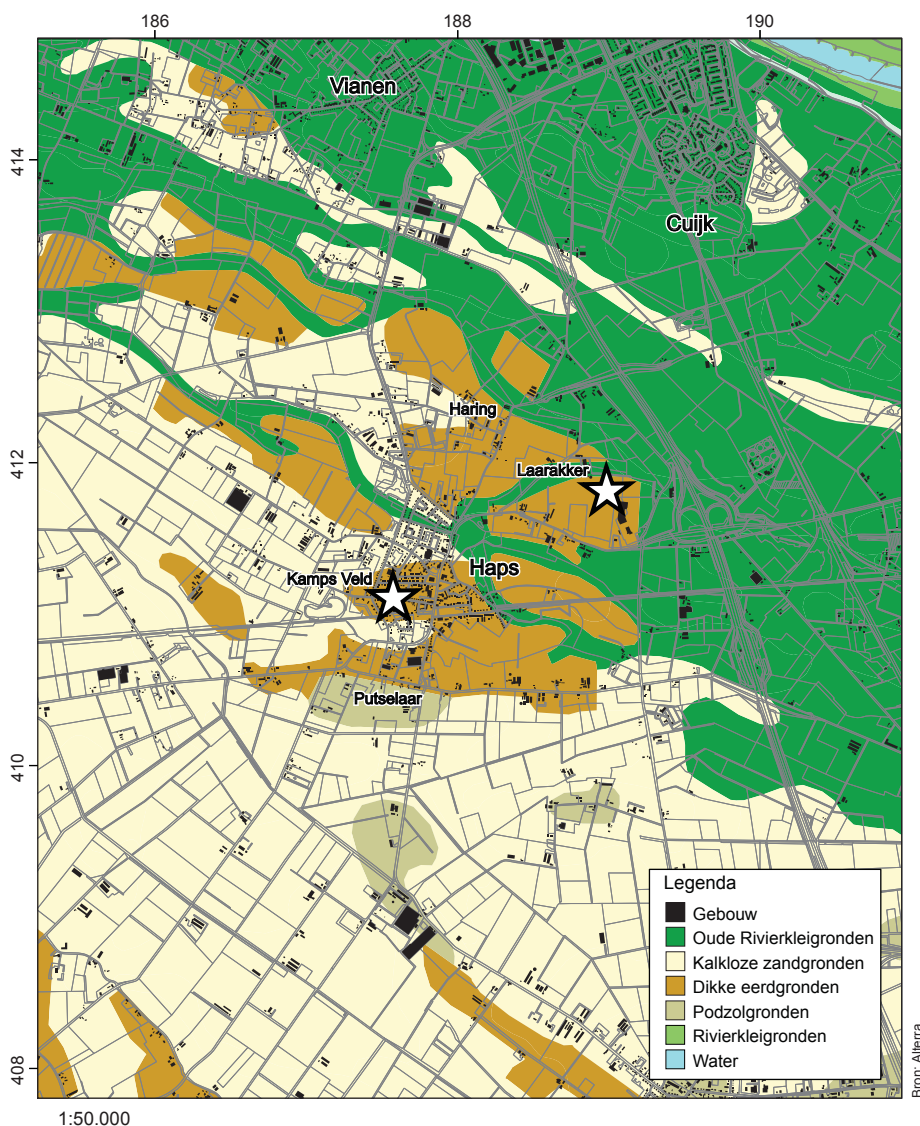
Geogenese

De geologische hoofdstructuur van het Maasterrassenlandschap rond Haps is in sterke mate bepaald door rivierafzettingen van de Maas die hier in het Midden- en Laat-Pleistoceen zijn afgezet. Het gaat om een ca. 10 m dik pakket van merendeels grove en grindrijke zanden dat door geologen in zijn geheel tot de Formatie van Beegden wordt gerekend.¹¹ Tot voor kort werd in dit verband nog gesproken van de Formatie van Veghel, maar die is sinds enkele jaren volledig opgenomen in de nieuw onderscheiden Formatie van Beegden. Binnen de Formatie van Beegden komen talrijke Maasterrassen voor, elk met een eigen stratigrafische positie, morfologie en lithologische samenstelling. Het terras waarop Haps ligt, dateert hoogstwaarschijnlijk uit het Pleniglaciaal (Midden-Weichselien; 73 000-13 000 jaar geleden).¹²

Gedurende het Pleniglaciaal heerste er in Nederland een periglaciaal klimaat. In de Weichselijstijd lag in onze streken geen ijskap, maar omdat het toenmalige ijsfront ter hoogte van Denemarken en Noordoost-Duitsland lag, heerste hier wel een zeer koud klimaat. In koude fasen veranderde het landschap in een poolwoestijn, in minder koude fasen (interglacialen) kwam een toendrave-

getatie voor. Vanwege de continue bevrozing van de bodem (permafrost) kon smeltwater in het voorjaar niet of nauwelijks inzigen in de bodem, waardoor het noodgedwongen zijn weg zocht over een brede oppervlakte. Dit leidde met name in het voorjaar tot enorme watermassa's die zich een weg baanden naar lager gelegen gebieden. Zo ook in het noordelijke Maasdal waar het smeltwater uit een enorm stroomgebied zich jaarlijks in noordwestelijke richting een weg zocht naar het laagland. In een wirwar van zandplaten, grindbanken en vlechtende geulen zocht dit water zich in een stroomvlakte van meer dan 10 km breed een weg tussen de Peelhorst in het westen en de stuwwallen bij Malden en Nijmegen in het oosten. In het huidige landschap is deze wirwar van geulen en hoger gelegen platen nog goed zichtbaar, onder meer in het Land van Maas en Waal en het Land van Cuijk, waaronder ook de omgeving van Haps. Een vlechtend rivierpatroon is typisch voor een rivier met een groot verhang, een onregelmatige afvoer en een hoge sedimentlast. Omdat het smeltwater steeds weer nieuwe beddingen opzocht en door de hoge stroomsnelheid ook een sterke erosiekracht had, veranderde het micropatroon van geulen en platen voortdurend. Oude beddingen werden verlaten, nieuwe beddingen gevormd en oude zand- en grindplaten werden geheel of gedeeltelijk weer opgeruimd door de nieuw ontstane geulen. Wat we nu in het veld zien, is dus de 'eindstand' van een zeer dynamisch proces.

Pas rond 15 000 jaar geleden kwam aan deze grote landschapsdynamiek rond Haps een einde. Onder invloed van een geleidelijk verbeterend klimaat in het Laat-Glaciaal (15 000-12 000 jaar geleden) verdween de permafrost en nam de waterbergende capaciteit van de ondergrond sterk toe.¹³ Afstromend water hoefde daardoor niet langer in een brede vlakte uit te waaiëren, maar concentreerde zich geleidelijk aan in één centrale bedding. De Maas veranderde zo steeds meer in een meanderende rivier die zich diep in het landschap ging insnijden. Deze laat-glaciale Maasloop lag enkele kilometers ten oosten van Haps in het gebied dat tegenwoordig bekendstaat als het laagterras van de Maas. De bekende fossiele Maasmeander van De Vilt ten noorden van Beugen is het meest opvallende landschapsrelict van deze periode. De plaatsnaam Beugen, een woord dat teruggaat op het Germaanse **beug* ('bocht'), is direct afgeleid van de ligging aan deze oude meanderbocht.¹⁴ De omgeving van Haps zelf werd in het Laat-Glaciaal niet

Afb. 8 De bodemkaart van de omgeving Haps laat zien dat de rivierklei- en zandgronden in evenredige mate het landschap domineren. De terrasrestruggen zijn door intensieve plaggenlandbouw bedekt geraakt door dikke enkeerdgronden.

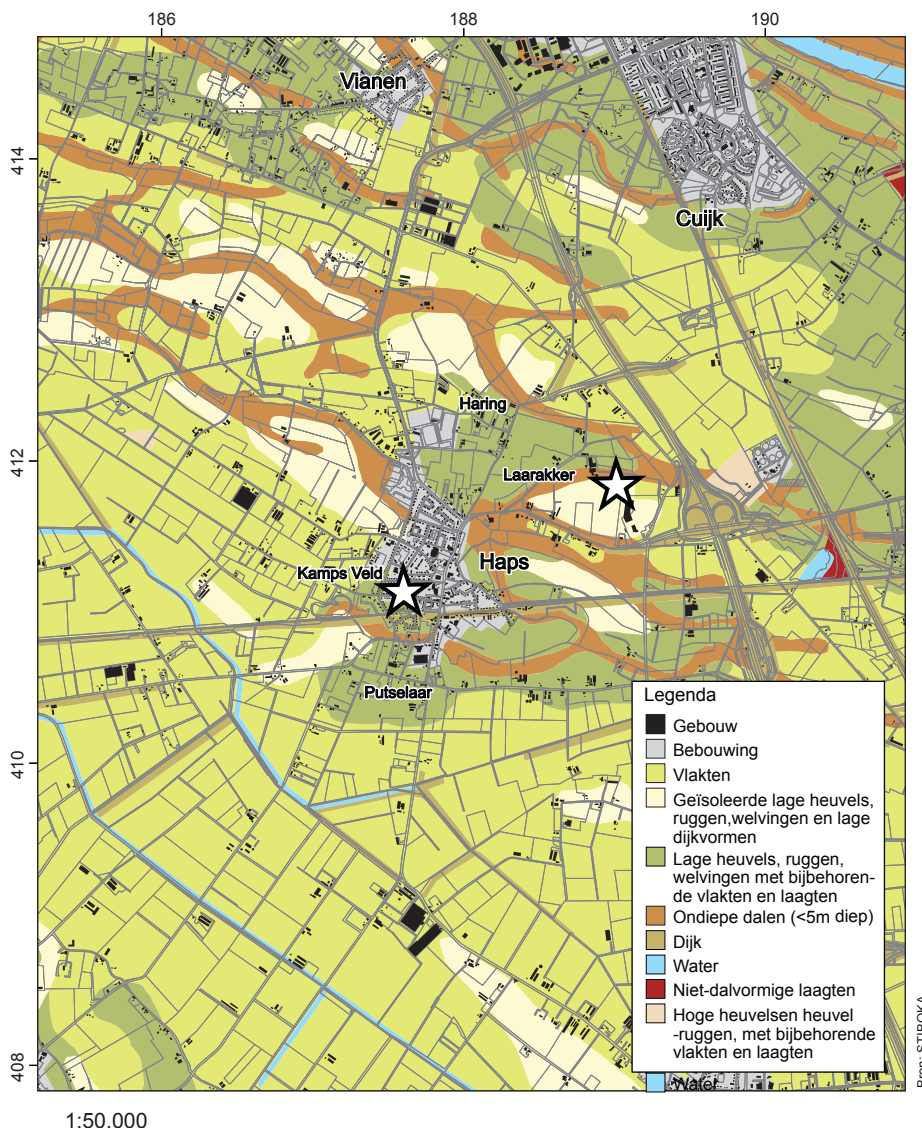
of nauwelijks meer door de Maas beïnvloed. Alleen bij zeer hoge waterstanden zal door de pleistocene geulen rond Haps misschien nog tijdelijk Maaswater zijn afgestroomd. Verder dienden deze geulen hoofdzakelijk als afvoer voor het oppervlaktewater uit de eigen omgeving.

In het Laat-Glaciaal heeft zich echter wel een ander geologisch proces voltrokken dat bepalend was voor de fysische geografie van Haps: de afzetting van een laag dekzand door de wind. De herkomst van dit zand moet in de uitgestrekte vlakten van de Peelhorst ten zuidoosten van het Maasterrassenlandschap worden gezocht. Niet toevallig liggen juist op de overgang van de Peelhorst naar de diverse Maasterrassen duidelijke ophopingen van dekzand. De grote massa's zand die tijdens de koudere Dryas-stadialen van het Laat-Glaciaal over de Brabantse vlakten stoven, kwamen deels tot rust op de overgang naar de vermoedelijk wat vochtiger en meer begroeide Maasvallei. De meest opvallende zone van hoge dek-

zandruggen strekt zich een kilometer of vijf ten zuidwesten van Haps uit, via Mill, Sint-Hubert en Wanroij naar Ledenacker, Sint-Anthonis en Oploo (afb. 8).¹⁵ Maar ook in de verder oostelijk gelegen pleistocene riviervlakte zijn substantiële hoeveelheden dekzand terechtgekomen. Ook dit zand accumuleerde vooral op de overgang van hooggelegen terrasresten naar laaggelegen geulen en vlakten. De met dekzand afgedekte terrasresten rond Vianen, Haring, Haps en Rijkevoort zijn hiervan het resultaat. De rug van de Laarakker behoort hier ook toe. In de geologie worden de dekzanden tegenwoordig tot de Formatie van Boxel gerekend.¹⁶

Geomorfologie en landschap

De omgeving van Haps vertoont in allerlei opzichten nog de geomorfologische kenmerken van het pleistocene vlechtende rivierenlandschap (afb. 9 en 10). Vanuit het zuidoosten strekt zich in

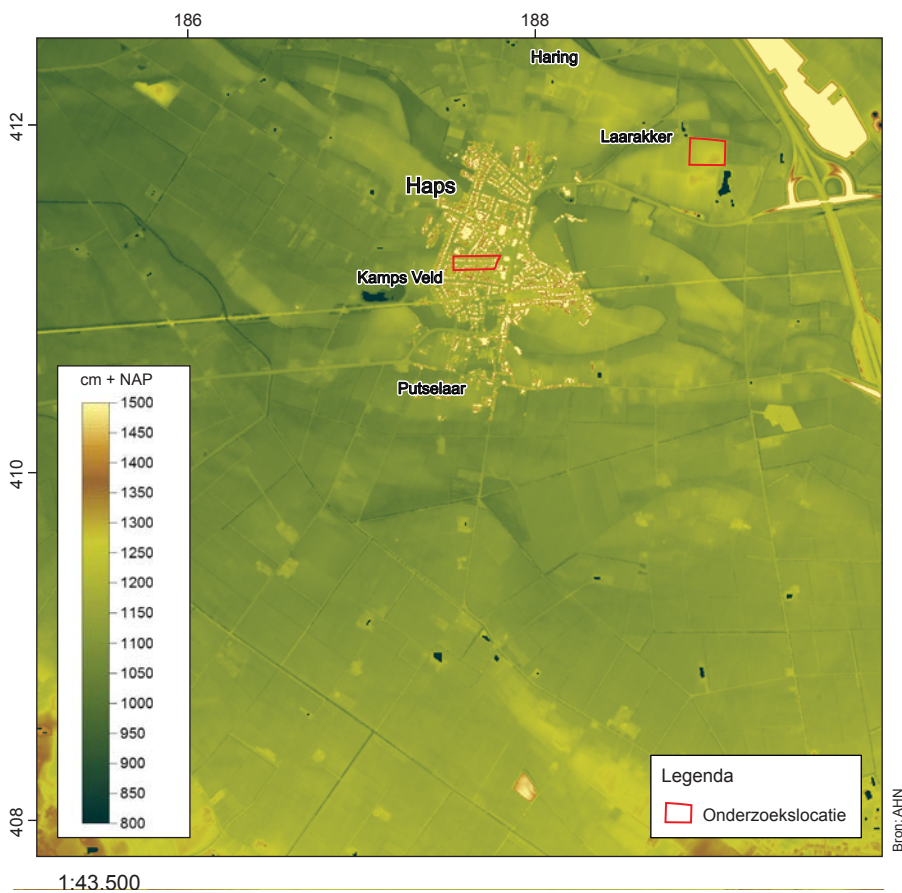
Afb. 9 Op de geomorfologische kaart is het fossiele, vlechtende rivierenlandschap nog duidelijk zichtbaar. Het gebied Laarakker – een terrasrestrug – is omarmd door twee geulen van het oude, vlechtende afwateringsstelsel van de Maas.

een kilometers brede stroomvlakte een reeks van kleine fossiele riviergeulen en langgestrekte terrasresten uit naar het noordwesten. Vaak liggen de terrasresten slechts enkele decimeters tot een meter hoger dan de aangrenzende geulen. Op de geomorfologische kaart zijn ze aangegeven als terrasvlaktes (2M18a) of, als het reliëf wat onregelmatiger is, als terraswelvingen (3L28). Wanneer de terrasresten sterk boven hun omgeving uitsteken of verder zijn opgehoogd met dekzand, zijn ze in de regel gekarteerd als terrasrest-ruggen (3K22, respectievelijk 3K23). Deze ruggen steken meestal een meter of twee boven de aangrenzende geulen uit.

De fossiele pleistocene riviergeulen (geomorfologische eenheid R10) zijn meestal tussen de 60 en 100 m breed en zijn de afgelopen eeuwen overwegend in gebruik geweest als grasland. De terrasresten liggen meestal een meter of twee hoger dan de aangrenzende geulen. Hun onregelmatige vorm is vooral veroorzaakt door erosie van de aangrenzende geulen. De wat merkwaardige driehoekige

vorm en rechte grenzen van de grote terrasrestrug waarop het onderzochte akkercomplex van de Laarakker ligt is het directe gevolg van de erosieve werking van zowel een pleistocene riviergeul aan de noordwestkant als één aan de zuidkant, beide nog goed zichtbaar in het veld. De terrasresten die niet zijn afgedekt door dekzand zijn op de geomorfologische kaart aangegeven met de legenda-eenheid K22; de wel afgedekte terrasresten met de legenda-eenheid K23 (afb. 9). In het eerste geval komt grof rivierzand dus vaak aan de oppervlakte voor, in het tweede geval treffen we doorgaans eerst een laag matig fijn dekzand aan van zo'n 1-1,5 m dikte alvorens we op het grove rivierzand van de Formatie van Beegden stuiten.

Vanwege hun hoge ligging zijn deze terrasrestruggen in de afgelopen eeuwen meestal in gebruik geweest als akkerland. Vaak zien we op de overgang van een terrasrest naar een fossiele geul een duidelijke steilrand. Zo'n rand heeft een natuurlijke oorsprong, maar is door de mens vaak nog verder geaccentueerd door de aan-

Afb. 10 Het subtiel landschapsreliëf is zichtbaar gemaakt met behulp van het Actuele Hoogtebestand Nederland (AHN). Ook hier is het fossiele, vlechtende rivierenlandschap nog duidelijk zichtbaar.

plant van bomen en struiken en door de ophoging van het aangrenzende bouwland met plaggenmest. Tot ver in de Middeleeuwen vloeiende het oppervlaktewater door de geulen vrij traag af door zowel de ondergrond als ook via oppervlakkige afstroming. Vanaf de Late Middeleeuwen is de afwatering hier sterk verbeterd door middel van het graven van waterleidingen, waaronder ook de beide takken van de Laarakkersche Waterleiding die direct ten noorden en zuiden van het studiegebied lopen.

Bodemgesteldheid

De bodemopbouw van de diverse onderdelen van het cultuurlandschap rond Haps hangt in sterke mate samen met het aanwezige moedermateriaal, het reliëf en de lokale waterhuishouding.

Fossiele geulen – De bodems van de fossiele pleistocene riviergeulen (geomorfologische eenheid R10) liggen zeer laag in het landschap en bevatten een relatief hoog klei- en leemgehalte vanwege de aanvoer van sediment door de toenmalige vlechtende riviergeulen. Hier komen dan ook natte oude rivierkleigronden (KRn2) voor met een vrij zware textuur (20% klei, 30-40% leem), hoge grondwaterstanden (Gt II of III) en een grijze basiskleur met bovenin zeer veel roest- en mangaanvlekken. Vaak begint op een diepte van 50-100 cm

het grijsgekleurde grove rivierzand van eerder gevormde rivierterrassen. Het overheersende grondgebruik was en is grasland.

Terrasvlakten en terraswelingen – Grote delen van het landschap rond Haps bestaan uit vlakke of licht golvende rivierterrassen met een lage tot middelhoge ligging. Heel soms bestaat het moedermateriaal tot aan de oppervlakte uit grove rivierzanden, maar meestal zijn deze afgedekt door een laagje overstromingsleem of door een laagje dekzand. De lokale bodemopbouw hangt sterk samen met deze textuurverschillen. In grofzandige rivierterrassen met een dunne afdekking van dekzand vormden zich vaak leemarme tot zwaklemige veldpodzolgronden (Hn21g), gooreerdgronden (pZn21g), beekerdgronden (pZg23g) of vlakvaaggronden (Zn23g). Wanneer er een klei- en leemrijke bovengrond is, dan overwegen de vlakvaaggronden die vaak zeer ijzerrijk zijn (fkZn30). Grondwatertrappen III, IV en V overheersen hier. Het dominante grondgebruik was in het verleden heide en broekgebied. Tegenwoordig zijn deze gronden vrijwel alle ontgonnen tot hoofdzakelijk grasland.

Terrasrestruggen – Omdat de hoogste ruggen in het landschap rond Haps al vele eeuwen in gebruik zijn als bouwland, zijn deze tussen de 15e en 20e eeuw vrijwel allemaal opgehoogd door intensieve plaggenlandbouw. Omdat de meeste plaggen zijn gestoken in heide- en broekgebieden met een vrij lemige en ijzerrijke boven-

grond (oude rivierkleigrond), kregen de meeste plaggendecken eveneens een lemig en ijzerrijk karakter. Het meest voorkomende bodemtype is dan ook een sterk lemige bruine enkeerdgrond (bEZ23). Wanneer de plaggen op een meer zandig heideveld zijn gestoken, ontstond een zwaklemige bruine enkeerdgrond (bEZ21). Onder het plaggendeck komt meestal een bruingrijze of donkergrijze fossiele cultuurlaag voor die hoogstwaarschijnlijk langdurig is bewerkt in de periode vóór de aanvang van de intensieve plaggenlandbouw. Deze laag is de bewerkte bovengrond van een oud natuurlijk bodemprofiel. Vrijwel steeds is dit een zwak lemig moderpodzolprofiel, soms in dekzand gevormd, soms in Pleistocene rivierterraszand. Dit 'oude bosprofiel' heeft geelbruine tot diepbruine kleuren en is hoofdzakelijk het resultaat van verbruiningsprocessen en bodemhomogenisatie door boomwortels en bodemdieren in het verleden.

3.2 De archeologische context

Vanuit een archeologisch-landschappelijk perspectief kan gesteld worden dat het landschap in en rond Haps een zeer grote potentie heeft. Vanwege de ligging in een zeer gevarieerd landschap, met grote dekzandruggen in het westen en het Maasterrassenlandschap in het oosten, moet het gebied in vrijwel alle perioden van de geschiedenis een aantrekkelijke vestigingsplaats voor de mens zijn geweest. Voor de grote dekzandruggen direct ten noordwesten, ten noordoosten en ten zuidoosten van de bebouwde kom van Haps is dat door met name het onderzoek op het Kamps Veld duidelijk aangetoond. De aanwezigheid op korte onderlinge afstand van zowel grote aaneengesloten gebieden met droge vruchtbare moderpodzolgronden als uitgestrekte vochtige laagten met een rijke vegetatie vormde zowel in de periode van jager-verzamelaars als in de vele duizenden jaren waarin de landbouw in onze streken al wordt bedreven zeer aantrekkelijke vestigingsfactoren. Bovendien bedroeg de afstand van deze zandruggen tot het in economisch en infrastructureel opzicht zo belangrijke Maasdal (met onder meer een doorgaande Romeinse heerbaan) slechts enkele kilometers.

Dat ook de terrasresten van het Maasterrassenlandschap in deze regio aantrekkelijk voor bewoning zijn geweest, is met name de afgelopen jaren steeds meer duidelijk geworden door onder andere onderzoek ten zuiden van Beugen (gemeente Boxmeer).¹⁷ Uit dit grootschalige onderzoek komt het beeld van een zeer intensief bewoond cultuurlandschap naar voren.¹⁸

De archeologische waarde van deze terrasrestruggen in de omgeving van Haps is – afgezien van de waarnemingen door Stiboka en van het Nabuurs-terrein – nog goed verborgen. Dat geldt ook in het algemeen voor het zuidwestelijke deel van het gemeentelijke grondgebied dat aanzienlijk minder vondstwaarnemingen kent dan de directe omgeving van Cuijk. Een van de verklaringen voor deze betrekkelijke leegte is de actieradius van de lokale amateur-archeologen die met name in de regio Cuijk actief zijn.

Afb. 11 In 1979 werd bij het aardappelrooien op de Oude Tolpost deze hiebijl (lengte 13,2 cm) uit de Midden-Bronstijd ontdekt.

De paar vondstmeldingen die uit de oostelijke zone van Haps bekend zijn, zijn duidelijke indicatoren voor bewoning in de Vroege en Late Prehistorie. C.R. Hermans beschrijft in 1865 'eene te Cuijk gevonden bronzen wig', een object dat gezien de referentie naar parallellen een kokerbijl moet zijn.¹⁹ Aangezien onbekend is wat de exacte vindplaats is van dit voorwerp uit de Bronstijd, is de vondstlocatie op administratieve gronden aan het toponiem Haanshof gekoppeld.²⁰

De bronzen hiebijl van de Oude Tolpost is exacter te lokaliseren, want deze kwam bij het aardappelrooien op een akker aan het licht (afb. 11). De bijl, voorzien van een oortje, is door Butler en Steegstra kort beschreven, echter zonder dat zij het object in handen hebben gehad, omdat de bijl tijdens een brand in de woning van de vinder door onverlaten was ontvreemd.²¹

Even ten westen van de A73 vond Jo de Wit, een bekende speurder uit het land van Cuijk, tijdens een veldkartering op bouwland aan het begin van de jaren tachtig, een bijzonder vondstcomplex.²² Naast een potbickerscherf zijn een dertigtal vuurstenen artefacten verzameld, waaronder een spits die toegewezen is aan de Michelsbergcultuur. Kennelijk gaat het om een vindplaats van artefacten uit het Midden- en Laat-Neolithicum.

De meest recente vondstmelding dateert uit mei 2002 en betreft de ontdekking van twee vuurstenen afslagen, opgeraapt tijdens een veldkartering bij het Hondsdiep.²³

3.3 De historisch-geografische context

Inleiding

Hoewel het in het kader van het hier beschreven onderzoek niet mogelijk was om aanvullend archiefonderzoek uit te voeren, kun-

(Afb. 13)

nen we op basis van de beschikbare historische, kartografische en naamkundige bronnen een eerste indruk geven van de opbouw en ontstaansgeschiedenis van het historische cultuurlandschap rond Haps, met speciale aandacht voor de Laarakker.

Opbouw van het historische cultuurlandschap

Wanneer we een blik werpen op de diverse 19e-eeuwse kaarten die van de omgeving van Haps beschikbaar zijn, valt direct de grote samenhang tussen het natuurlijke reliëf en het bodemgebruik op (afb. 12 en 13).

Allereerst zien we dat alle hoge terrasrestruggen rond Haps volledig in gebruik waren als bouwland. De belangrijkste zijn:

- 1 de zandrug van de Dorshees in het noordwesten van het dorpsgebied (*hees* = kreupelhout);
- 2 de zandrug van De Berken in het noorden;
- 3 de zandrug van Cinquant ten westen van Haps;
- 4 de zandrug van de Steenakker ten zuidwesten van Haps;
- 5 de zandrug bij Aalsvoort ten zuidwesten van Haps (*voort* = doorwaadbare plaats);
- 6 de zandrug van De Kamp aan de westrand van het dorp Haps (*kamp* = omheind stuk land);
- 7 de zandrug van Gravenhof direct ten zuidoosten van Haps;

- 8 de zandrug van het Loo ten oosten van Haps (*loo* = hooggelegen bosweide);
- 9 de zandrug van de Laarakker ten noordoosten van Haps (*laar* = laaggelegen bosweide);
- 10 de zandrug van de Haard ten noorden van de Laarakker (*haar* = droge zandgrond).

Elk van deze hoge ruggen omvatte het bouwland van één of twee historische boerderijen. Omdat veel van deze boerderijen reeds in middeleeuwse bronnen worden genoemd, is de kans groot dat de middeleeuwse bewoning van Haps aanvankelijk een sterk verspreid karakter kende. De naam Haps was daarom eerder een gebiedsnaam dan een naam voor een specifieke nederzetting. Pas vanaf de Late Middeleeuwen (14e-15e eeuw) vormde zich in de nabijheid van het versterkte huis van de Heren van Haps en de Sint-Nicolaaskapel (de latere kerk) de kern van de huidige dorpskom. De naam Haps werd vanaf toen steeds meer verbonden aan dat geconcentreerde dorp, hoewel ook later nog alle bovengenoemde ruggen en de bijbehorende boerderijen tot de heerlijkheid Haps werden gerekend.

De oude boerderijen rond Haps lagen en liggen vrijwel allemaal op de lagere flank van de genoemde terrasstruggen. Bij nadere beschouwing blijken ze ook zonder uitzondering langs een van de langgerekte pleistocene rivierbeddingen (R10) te liggen en niet op de flank die grenst aan een met heidevelden overdekte terrasvlakte (2M18a) of terraswelling (3L28a). De middeleeuwse boeren kozen dus nauwgezet hun meest ideale plek uit voor de aanleg van hun boerderij: op de overgang van een hooggelegen rug die geschikt was voor akkerbouw naar een voedselrijke laagte geschikt voor beweiding. De geulvormige laagten zelf zullen voor een belangrijk deel reeds in de latere Middeleeuwen zijn omgezet in geperceleerd grasland. Met de ontginning van de heidevelden is pas in de 18e en 19e eeuw een schoorvoetend begin gemaakt. Het overgrote deel van de ontginningen werd echter pas ten uitvoer gebracht in de eerste decennia van de 20e eeuw.

De plaatsnaam Haps

Haps wordt in de schriftelijke bronnen voor het eerst genoemd in een oorkonde uit 1201 en wordt dan gespeld als *Hops*.²⁴ In die oorkonde wordt namelijk een zekere Wilhelmus van Hops genoemd als kanunnik van het voorname Sint-Lambertuskapittel in Luik. Deze Wilhelmus moet – gezien zijn functie – in de directe omgeving van de adellijke familie Van Cuijk hebben verkeerd, een zeer voorname familie in die dagen die onder meer Albert van Cuijk, bisschop van Luik tussen 1194 en 1200 in zijn gelederen had. Uit 1265 stamt een oorkonde met de naam Erentrudis van Hoops, die tot de beschermvrouwen van de Sint-Lambertuskerk in Luik behoorde. In 1302 wordt ene Jacobus van Hoeps genoemd als neef van Jan van Cuijk. Dat is ook degene die de heerlijkheid Haps rond 1308 afsplitste van de grote heerlijkheid Cuijk. Oorspronkelijk was Haps namelijk een Cuijks leengoed. Jongere archiefvermeldingen

van de plaatsnaam Haps zijn onder meer *Hoeps* (1308) en *Haeps* (1390; 1439).²⁵

De Nederlandse naamkundigen hebben tot op heden niet met zekerheid kunnen achterhalen waarnaar deze naam verwijst.²⁶ Toch is er wel degelijk een goede kandidaat. Vermoedelijk is er namelijk een verwantschap met het Oudengelse woord *hōp*: ‘geïsoleerde opduiking in een moeras’.²⁷ Er is een taalkundig verband met de Middelnederlandse woorden *hoep* (‘gebogen stuk hout, hoepel’) en *hope* (‘bocht, baai, inham’, of ook wel ‘heup’), vermoedelijk omdat alle woorden dezelfde grondbetekenis van ‘gebogen’ hebben.²⁸ In dat geval zou de plaatsnaam Haps kunnen verwijzen naar een geïsoleerde boogvormige zandopduiking in een laaggelegen moerasgebied. In fysisch-geografisch opzicht past een dergelijke naamsverklaring zeer wel bij de grillig gevormde terrasstruggen die hier als eilanden in een uitgestrekte moerassige laagte liggen.

De veldnaam Laarakker

Zowel het grote open akkercomplex dat in het verleden is aangelegd op een grote driehoekige terrasstrug ten noordoosten van Haps alsook de bijbehorende boerderijen dragen de naam Laarakker, deels verbasterd tot Loraakker (*loor* > *laor* > *laar*). Deze naam, die in de schriftelijke bronnen voor het eerst wordt genoemd in een oorkonde van het Sint-Catharinagasthuis in Grave uit 1347, verwijst vrijwel zeker naar de naburige ligging van een ‘laar’.²⁹ Het Oudnederlandse woord *lare* heeft volgens naamkundigen de betekenis van ‘bos met open plekken, halfopen bos, bosweide’.³⁰ Het woord komt in de Nederlandse zandgebieden regelmatig voor, zowel in plaatsnamen als in veldnamen. Voorbeelden van plaatsnamen zijn Laren aan de rand van het Gooi, Laren in de Gelderse Achterhoek, Laar bij Rhenen en de drie dorpen Zuidlaren, Midlaren en Noordlaren op de Groninger en Drentse Hondsrug. Opvallend is dat al deze plaatsen op de overgang van een hoge zandrug naar een lager gelegen gebied liggen. Ook zijn er in ons land vele honderden veldnamen met laar, zoals Harsselaar, Dasselaar, Wilaer en Relaar. Deze plekken liggen bijna altijd in of bij laaggelegen en relatief vruchtbare zand- of kleigebieden. Op veengronden daarentegen komen geen laar-namen voor.

Naamkundig en historisch onderzoek in Nederland en Duitsland heeft duidelijk gemaakt dat veel laar-namen verband houden met het weiden van vee in het bos. Ook blijkt uit verschillende voorbeelden dat dergelijke bosweiden door middel van hekwerken waren afgegrensd van hun omgeving. Klaarblijkelijk waren laren in de Vroege Middeleeuwen dus omheinde bosweiden op relatief laaggelegen vruchtbare grond. Binnen deze omheiningen kon het vee van het dorp vrij grazen. Wanneer er geen omheining was, kon het vee onder leiding van herders grazen in de bosrijke laagte. Het oorspronkelijk gesloten bos in deze laagten kreeg door langdurige begrazing met paarden, runderen en varkens geleidelijk aan

steeds meer open plekken, vandaar ook de etymologische betekenis van ‘halfopen bos’.

De aanwezigheid van het toponiem Laarakker ten oosten van Haps én de fysisch-geografische terreingesteldheid ter plekke maakt het aannemelijk dat de zandopduiking waarop het onderzochte akkercomplex ligt in de Vroege Middeleeuwen deel heeft uitgemaakt van een halfopen bosweidegebied dat zich op de lager gelegen gronden ten oosten van Haps uitstrekte. Daarbij denken we niet alleen aan de twee smalle geulvormige laagten die zich direct ten noorden en zuiden van de genoemde zandopduiking uitstrekken, maar zeker ook aan het uitgestrekte lage gebied ten oosten daarvan. Omdat grazige weidegronden in de laat-prehistorische en middeleeuwse landbouweconomie minstens zo belangrijk waren als hooggelegen vruchtbare akkergronden, is het vermoedelijk geen toeval dat de Romeinse en vroegmiddeleeuwse sporen van bewoning op de Laarakker helemaal in de zuidoosthoek van deze zandrug liggen. Deze nederzettingen lagen namelijk minstens zo sterk op de weidegronden als op de akkergronden georiënteerd.

Hier doet zich een interessante parallel voor met de door Wimmers en Van Zweden beschreven ligging van het vroegmiddeleeuwse Laren in het Gooi, de door Nicolay *et al.* onderzochte Romeinse en vroegmiddeleeuwse nederzettingen bij Midlaren (Dr.) én de door Spek beschreven vroegmiddeleeuwse *villa Hlari* (nederzetting Laar) ten oosten van Rhenen.³¹ In al deze gevallen zien we een nederzetting uit het eerste millennium n.Chr. op de afhelling liggen van een zandige hoogte naar een uitgestrekte, vochtige en bosrijke laagte (*laar*) met een relatief hoge natuurlijke vruchtbaarheid die zeer goede mogelijkheden voor beweiding met kuddes vee bood. Het ligt voor de hand om voor de in 1986 aangetroffen vondsten bij het transportbedrijf Nabuurs een soortgelijke, bewuste, landschappelijke locatiekeuze te veronderstellen. Het bestanddeel ‘Loor’ (= *laar*) in de boerderijnamen Grote Loorakker en Kleine Loorakker die we op diverse 19e-eeuwse kaarten tegenkomen en die ook nu nog bestaan, verwijzen nog naar deze voor-middeleeuwse bosweide.

Direct ten zuiden van Haps komen overigens nog twee oude laar-toponiemen voor, te weten Putselaar en Beddelaar.³² Ze liggen op een laaggelegen terrasrestwieling (3L28). Beide liggen ook op stevige bodem, de eerstgenoemde op een veldpodzolgrond (Hn21g), de tweede op een gooreerdgrond (pZn21g). Alle gebieden in de omgeving met een vochtiger bodem kregen namen die eindigden op broek, bijvoorbeeld het Zoetsmeerbroek, het Laageindsche Broek en het Schaarbroek.

De boerderijen Grote en Kleine Laarakker

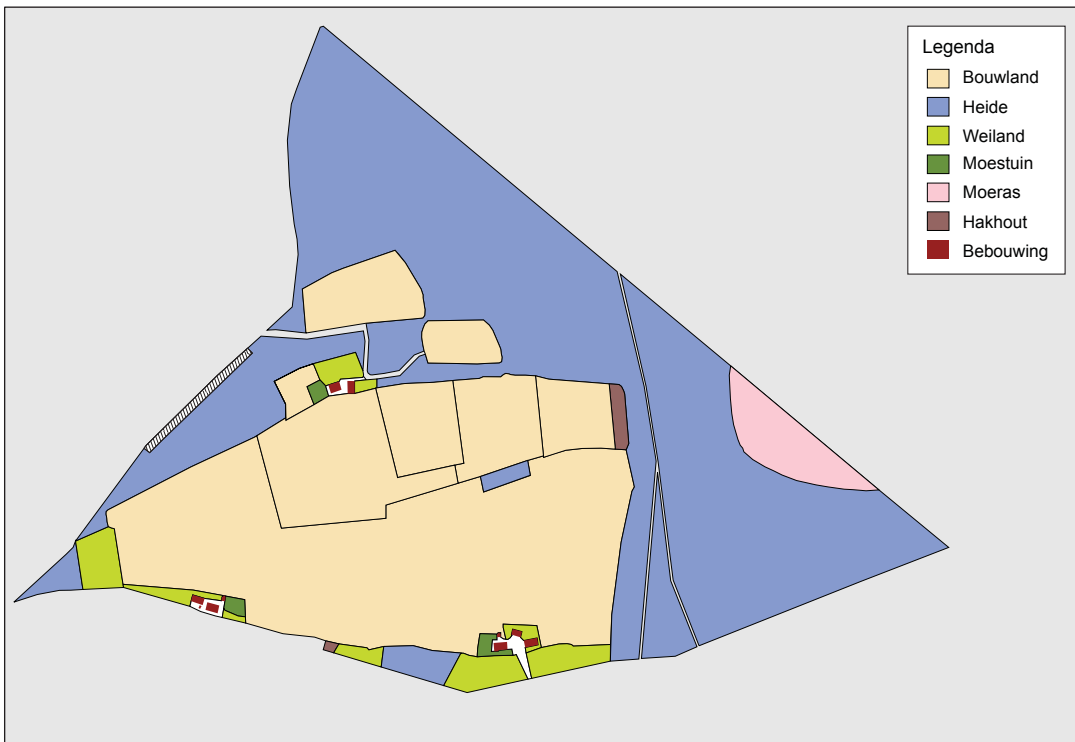
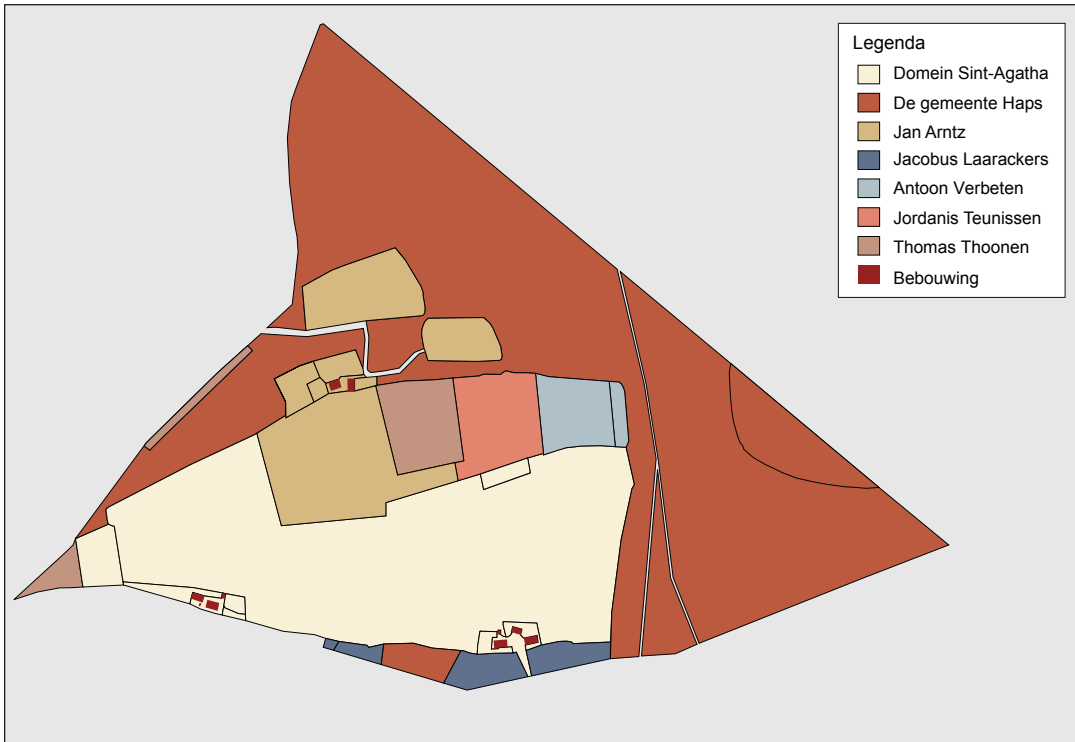
De boerderij Grote Loorakker aan de zuidostrand van het open akkercomplex van de Laarakker is vermoedelijk een van de volmiddeleeuwse opvolgers van de archeologisch aangetoonde bewoning

uit de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen wat hoger op dezelfde zandrug.³³ Hoewel meer onderzoek nodig is om continuïteit van bewoning aan te tonen tussen de Vroege en Late Middeleeuwen, biedt de zandrug in agrarisch opzicht dermate gunstige vestigings- en gebruiksomstandigheden dat de kans groot is dat hier permanent is gewoond sinds de Romeinse tijd. In het Land van Cuijk en in het noordelijke Maasdal in het algemeen bestaan zeer veel archeologische, historische en toponymische aanwijzingen voor een dichte vroeg- en volmiddeleeuwse bewoning.³⁴ Ook dit geeft aan dat de verwachting dat de vruchtbare grotere zandruggen in deze streek vrijwel continu in gebruik zijn gebleven zeer hoog is.

Opvallend is daarbij overigens wel dat volgens de huidige inzichten slechts één laatmiddeleeuwse hoeve (het erf Laarakker) met het akkercomplex van de Laarakker kan worden verbonden, terwijl hier meer dan 25 ha goede grond voor akkerbouw beschikbaar was. Dat betekent ofwel dat het erf Laarakker in de Late Middeleeuwen zeer groot is geweest, ofwel dat in die tijd nog slechts een deel van de zandrug was ontgonnen, ofwel dat er indertijd meer boerderijen zijn geweest die later verdwenen zijn. De splitsing van het erf in de twee erven Grote Laarakker en Kleine Laarakker heeft overigens pas in de eerste decennia van de 16e eeuw plaatsgevonden.³⁵ Voorts ligt in de zuidwesthoek van het akkercomplex nog een boerderij waarvan ons de naam en ouderdom onbekend is. Wellicht gaat ook deze boerderijlocatie in aanleg terug op een laatmiddeleeuws erf. Daardoor zou het aantal mogelijke laatmiddeleeuwse erven op twee uit kunnen komen.

De bezitsgeschiedenis van het erf Laarakker is in een kort artikel beschreven door Douma.³⁶ Omdat we geen mogelijkheid hadden voor nader archiefonderzoek, varen we in het navolgende groten-deels op zijn kompas. Het overzichtswerk *Land van Cuijk, 33 dorpen en één stad* van Van den Brand en Douma geeft bovendien een waardevolle historische context.³⁷ In de historische bronnen wordt het erf Laarakker voor het eerst genoemd in een oorkonde van het Sint-Catharinagasthuis in Grave uit 1347. Dit gasthuis was ruim vijftig jaar eerder (1290) gesticht door Jan I, heer van Cuijk. De kans is groot dat hij het nieuw gestichte gasthuis een reeks van jaarlijkse inkomsten heeft meegegeven ter betaling van de kosten. Misschien bevonden zich ook de inkomsten uit de hoeve Laarakker bij Haps onder deze emolumenten. Omdat de heren van Cuyk tot de oudste en meest gerenommeerde middeleeuwse geslachten van het toenmalige Gelre behoorden, is een mogelijk bezit van de hoeve Laarakker door hen een aanwijzing dat deze hoeve veel ouder kan zijn dan de eerste vermelding uit de 14e eeuw.

Volgens Douma kwam de hoeve Laarakker in 1486 in handen van het Sint-Agathaklooster bij Oeffelt. Dit Kruisherkenklooster lag langs de Maas ten zuiden van Cuijk, op een kilometer of vijf ten noordoosten van Haps. Uit de archieven van dit klooster blijkt dat het erf Laarakker meer dan vier eeuwen in bezit van Sint-Agatha is gebleven. Pas in 1887 vielen alle nog resterende goederen ten deel aan de Nederlandse Staat, waaronder ook de Grote en Kleine Laar-

Afb. 14. Uit het kadastrale beeld en de informatie uit de aanwijzende tafelen blijkt dat het zuidelijk deel van de Laarakker domeingoed is van het klooster Sint-Agatha in Oeffelt. Het bouwland van dit kloostererf lag tezamen in één zeer grote kavel van ruim 18 ha groot die vrijwel de hele zuidelijke helft van de Laarakker omvatte.

Afb. 15 Het kadastrale minuutplan, sectie B, 2e blad (1811-1832), laat de percelering van de Laarakkers zien.

akker. In de tussentijd waren beide boerderijen herhaaldelijk in de problemen geweest. In 1641 verwoestten de troepen van Frederik Hendrik de beide erven in de schermutseling rond het beleg van het Gennepers Huis, het kasteel dat bij de monding van de Niers langs de Maas stond. Op 11 mei 1711 stortten schuur en woonhuis van de Grote Laarakker in door een 'schroomelijck tempeest van donder en stormwinden'. Steeds werd het erf echter weer opgebouwd. Tot de dag van vandaag staan beide boerderijen aan de rand van de Laarakker.

In 1832, het jaar waarin het oudste historische kadaster van Haps werd vastgesteld, was de boerderij Groot Laarakker inderdaad nog altijd in handen van het Sint-Agathaklooster (afb. 14). Uit het kadastrale minuutplan en de bijbehorende Oorspronkelijke Aanwijzende Tafelen (registers) blijkt dat het bouwland van het erf een omvang van maar liefst 18,75 ha had (afb. 15). Nog opmerkelijker is dat dit bouwland één reusachtige onverdeelde kavel omvatte die vrijwel de gehele zuidelijke helft van de Laarakker besloeg. Hoewel de toenmalige pachters deze kavel in het dagelijks gebruik zonder twijfel hebben onderverdeeld in diverse gebruikspcelen, is een dergelijke grote aaneengesloten kavel toch vrij uitzonderlijk, zeker wanneer we ons bedenken dat het

hier om zeer oud bouwland ging dat wellicht reeds meer dan 1500 jaar in gebruik was. Normaliter zijn dergelijke oude erven in de loop der eeuwen veel sterker opgedeeld in kleine blok- of strookvormige percelen. De verklaring dienen we naar alle waarschijnlijkheid te zoeken in het feit dat het erf Groot Laarakker vele eeuwen lang een domeingood is geweest van één en dezelfde geestelijke grootgrondbezitter. Onderzoek elders in ons land heeft aangetoond dat dergelijke domeinen door de desbetreffende pachters niet mochten worden opgesplitst in twee of meer dochtererven, bijvoorbeeld door vererving op twee zoons. De grootgrondbezitter wenste zijn bezit onverdeeld in één hand te laten. Dit in tegenstelling tot eigenerfde ('vrije') boerderijen, die door de eigenaar naar believen konden worden verdeeld tussen diverse erfgenamen. Bij zo'n splitsing verdeelde men in de regel ook de grotere akkers in twee delen, waardoor in de loop der eeuwen een steeds kleinschaliger verkaveling ontstond. Bij Groot Laarakker is dit vrijwel zeker nooit of slechts eenmaal gebeurd: het moment dat in de 16e eeuw het erf Laarakker aan de noordrand van de zandrug werd aangelegd. Dit dochtererf kreeg een relatief smalle strook bouwland op de noordflank van de Laarakker, verdeeld in een vijftal kleine blokvormige percelen. Als eigenaren stonden in 1832 de erfgenamen van Jan Arntz geregistreerd.

Noten

- 11 De Mulder *et al.* 2003, 323.
- 12 Buitenhuis & Wolfert 1988; Buitenhuis *et al.* 1991, 42.
- 13 Koomen, Kiden & Verbauwen 2006, 97-103.
- 14 Van Berkel & Samplonius 2006, 55.
- 15 Stiboka 1976, bodemkaart 46 West – 46 Oost.
- 16 De Mulder *et al.* 2003, 346-350; Schokker 2003.
- 17 Theunissen 2006a.
- 18 Blom *et al.* in voorbereiding.
- 19 Hermans 1865, met verwijzing naar plaat XX 1-3.
- 20 Archis-waarnemingsnr. 31931.
- 21 Archis-waarnemingsnr. 14729; De Wit 1982; Butler & Steegstra 1997/1998.
- 22 Archis-waarnemingsnr. 38690.
- 23 Archis-waarnemingsnr. 52863; Jansen & Roymans 2002; RAAP-vindplaatsnr. 52863.
- 24 Camps 1979, 159.
- 25 Van den Brand 1985; Van den Brand & Douma 2002, 171-177.
- 26 Van Berkel & Samplonius 2006, 171.
- 27 Van Veen & Van der Sijs 1997, 385; Gelling & Cole 2003, 133-140.
- 28 Verdam 1932, 257.
- 29 Archief van het Sint-Catharinagasthuis in Grave, inv.nr. 714 (geciteerd door Douma 1978, 57).
- 30 Künzel, Blok & Verhoeff 1989.
- 31 Wimmers & Van Zweden 1992; Nicolay 2008; Spek 2008.
- 32 Chromotopografische Kaart, Blad 591, uitgave 1894.
- 33 Verwers 1990.
- 34 Zie onder meer Van den Brand & Douma 2002.
- 35 Douma 1978, 58.
- 36 Douma 1978. Harm Douma is oud-streekarchivaris van het Land van Cuijken is een bekende historische publicist in deze streek.
- 37 Van den Brand & Douma 2002.

4 Vraag- en doelstellingen

Als vervolg op het bureauonderzoek was het zaak om – globaal gezien – beter inzicht te krijgen in twee aspecten: in de eerste plaats in de geologische genese, wat een detailonderzoek betekende, gericht op resultaten die het algemene, bestaande beeld zouden verfijnen. In de tweede plaats was het van belang om de archeologische context te verhelderen, wat een gravend onderzoek noodzakelijk maakte, op zoek naar antropogene sporen en daterende elementen.

Voorafgaand aan het veldwerk is een Programma van Eisen opgesteld, waarin onder meer verschillende onderzoeksvragen waren opgenomen.³⁸

De doelstelling was de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden.

Algemene onderzoeksvragen:

- 1 Wat is de aard, datering en exacte locatie van de archeologische waarden in het wettelijk beschermde deel en een zone van 50 m daaromheen?
- 2 Aan welke complextypen zijn de aangetroffen sporen toe te wijzen?
- 3 Bevinden zich ook bewoningssporen in de zone die op de bodemkaart wordt aangeduid als een poldervaaggrond (ten noorden van het monument), en zo ja, wat is hun exacte aard, omvang en datering?
- 4 Is de vindplaats te begrenzen, en zo ja, wat is de begrenzing?
- 5 Hoe is het gesteld met de fysieke kwaliteit? Wat is de gaafheid van het bodemprofiel en van (een deel van) de archeologische sporen?
- 6 Wat is de conservering van de kwetsbare categorie organisch materiaal, verkoold en onverkoold?
- 7 Is er een verschil in fysieke kwaliteit te constateren tussen de sporen onder het plaggendek en in de poldervaaggrond, en zo ja, wat is deze en wat is de verklaring daarvoor?
- 8 Wat voor een waardering krijgt dit Brabantse akkercomplex? Met andere woorden; wat is de informatiewaarde van dit akkercomplex?
- 9 Wat is het karakter van het onderliggende dekzandrelief? In hoeverre is het oostelijke deel – destijds niet beschermd – zodanig ontgrond dat er geen archeologische sporen aanwezig zijn?

- 10 Wat is de relatie tussen de aangetroffen sporen en het natuurlijke landschap?
- 11 Wat is de typonomie van de aangetroffen vondsten?

Specifieke vragen in het geval van het aantreffen van sporen uit de:

Late Prehistorie:

- 12 Wat is de zichtbaarheid van mogelijk laat-neolithische sporen?
- 13 Wijzen de resultaten van het waarderend onderzoek op een mogelijk ontbreken van bewoningssporen uit de Midden-IJzer-tijd?
- 14 In hoeverre zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van een urnenveld?

Romeinse tijd:

- 15 Is het mogelijk om een fasering in de sporen aan te brengen? En zo ja, hoe kunnen deze gedateerd worden?
- 16 Tijdens het AMR-proefsleuvenonderzoek is de aanwezigheid van een Romeinse cultuurlaag vastgesteld. Wat is de aard van de cultuurlaag? Heeft deze laag te maken met bewoning uit de periode? En zo ja, hoe is deze ontstaan? Of gaat het om een laat-middeleeuwse ontginningslaag waar Romeins vondstmateriaal als opspit in terecht is gekomen?
- 17 Zijn er, net als in de zone ten oosten van het monument, muntschatten aanwezig? En zo ja, wat is hiervan de samenstelling, de directe vondstcontext en reden tot depositie?

In het geval van het aantreffen van nederzettingssporen:

- 18 Tot welke structuren – voor zover vast te stellen – hebben de sporen behoord en/of van welke activiteiten zijn de sporen het resultaat?
- 19 Is het mogelijk om op basis van de aard van de sporen uitspraken te doen over de ruimtelijke inrichting van de nederzetting? En zo ja, hoe was de nederzetting ingericht?
- 20 Wat is de (globale) datering van de nederzetting?

Vroege en late Middeleeuwen:

- 21 Welke bewoningsfasen zijn te onderscheiden?

- 22 Zijn er aanwijzingen voor andere activiteiten op het terrein anders dan bewoning, en zo ja, wat is de exacte aard, omvang en datering hiervan?
- 23 In hoeverre is er sprake van continuïteit van bewoning tussen de Vroege en de Late Middeleeuwen, en als deze ontbreekt, wat zou daar de reden van kunnen zijn?
- 24 In hoeverre bestaat er een relatie tussen de laatmiddeleeuwse bewoning en de aanleg van het plaggendek?
- 25 Wat is de ontginningsgeschiedenis? Wanneer en hoe is het plaggendek ontstaan? Welke lagen zijn in het antropogene dek te onderscheiden en wat is de datering van de verschillende lagen?
- 26 In hoeverre heeft de vorming van het plaggendek een conserverende werking op de onderliggende archeologische waarden? Zijn de evenwijdig verlopende, recente sleuven die als recente verstoringen zijn aangeduid, te interpreteren als esgreppels? In hoeverre hebben deze sporen het bodemarchief verstoord? Zijn er horizontale verschillen in gaafheid te onderscheiden? Is het bodemarchief daar waar het plaggendek het dikst is, beter bewaard dan waar de es dunner is?

Noot

38 Theunissen 2006b.

5 Methodiek

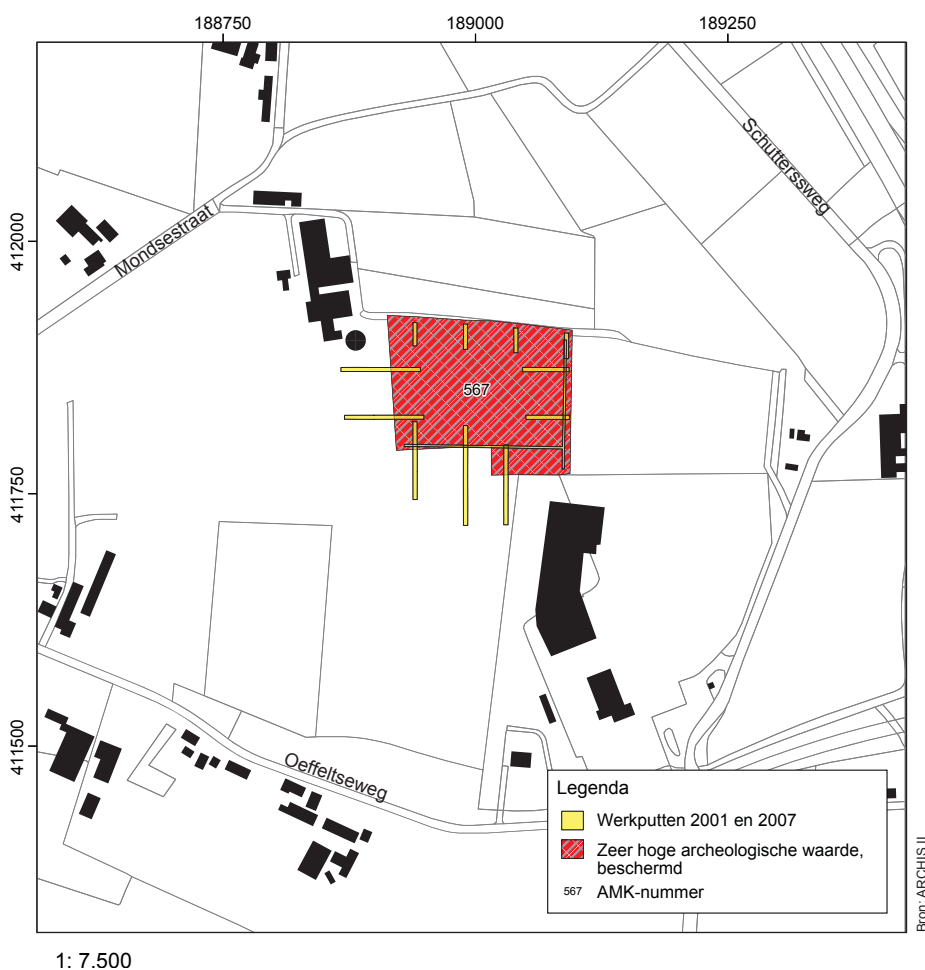
5.1 Aanpak in het veld

Door de geodeten W. Jong en W. Derickx is een meetsysteem uitgezet dat gebaseerd was op de begrenzing van het wettelijk beschermde monument en op de proefsleuven die in 2001 door het ADC waren gegraven. Bij het uitzetten is op een aantal locaties de hoogte van het maaiveld bepaald.

Vervolgens zijn er elf werkputten, met een breedte van 4 m en een wisselende lengte (24-100 m) gegraven. Werkputten 1 en 2 zijn in

het westelijk deel van het monument aangelegd, werkputten 3, 4 en 5 in het zuidelijk deel, werkputten 6, 7, 8 en 9 in het noordelijk deel en werkputten 10 en 11 in het oostelijk deel (afb. 16 en 17). In totaal is er 2432 m² opengelegd en opgetekend.

Het vlak is al verdiepend aangelegd met een graafmachine met een gladde bak en deels handmatig opgeschaafd. De sporen zijn ingemeten, getekend (schaal 1:50), beschreven en een selectie is gefotografeerd.

Afb. 16 In het 2,4 ha grote wettelijk beschermde deel van de Laarakkers zijn in totaal 13 proefsleuven getrokken; twee in 2001 en elf in 2007.

Aanlegvondsten zijn in vakken van 4 x 4 m (putbreedte) verzameld. Van de sporen die zich op het leesbare opgravingsvlak aftekenden, is een klein aantal gecoupeerd, maar niet verder afgewerkt. Van de overige sporen is de diepte door middel van een zandguts bepaald. Deze terughoudendheid in het couperen van de sporen is een directe uitwerking van het gehanteerde 'behoud in situ'-perspectief bij deze waardering.

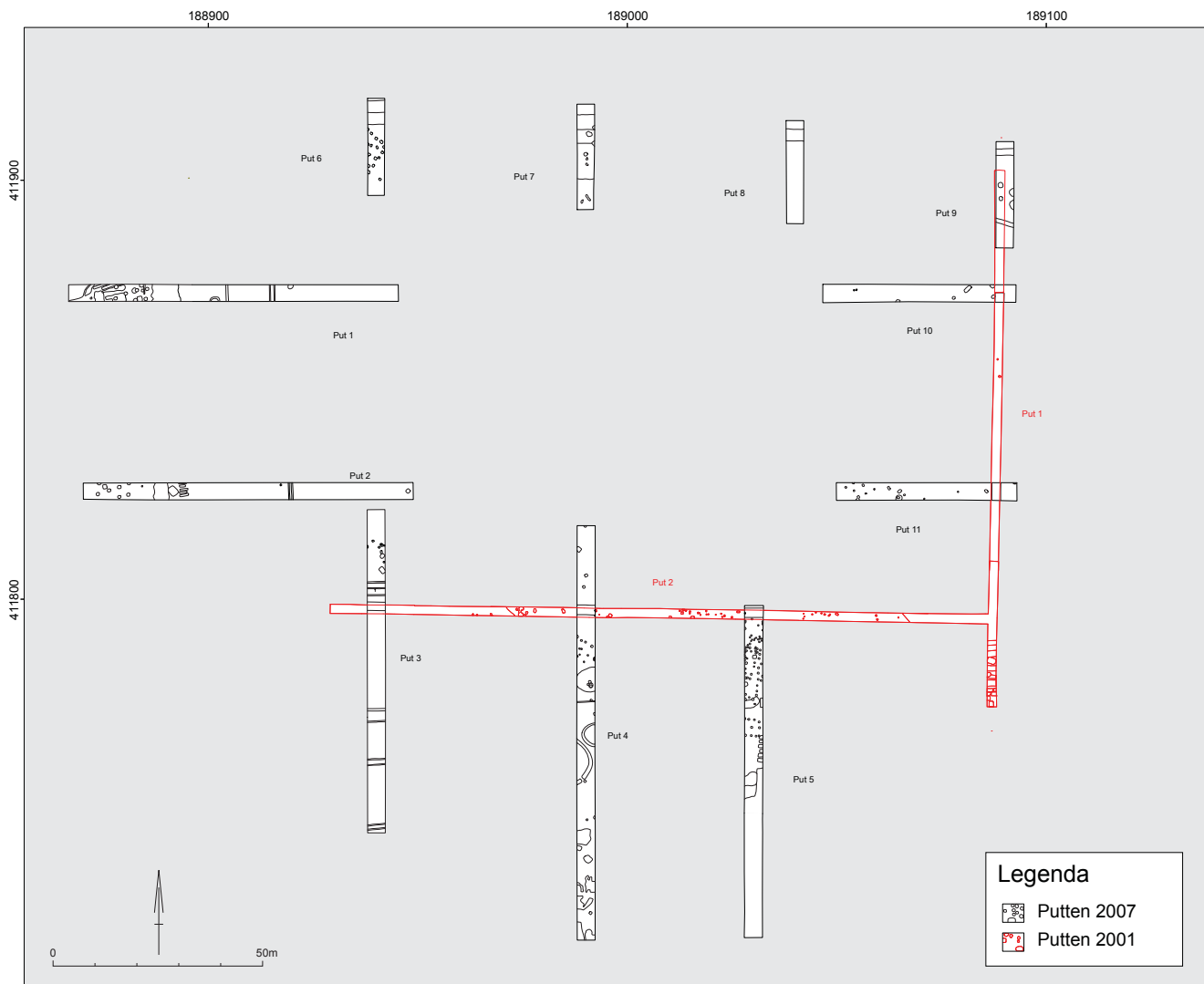
Van drie grondsporen zijn monsters genomen voor een archeobotanische waardering. Deze analyse is uitgevoerd door archeobotanicus Otto Brinkkemper.

Van de profielen van de werkputten zijn profielkolommen getekend en beschreven. Het uitgangspunt daarbij was om op vaste afstanden (iedere 20 m) de profielopbouw vast te leggen én op die locaties waar in het profiel specifieke zaken zichtbaar waren, zoals karrensporen of verkavelingsgreppels. Deze opnamen, 54 in totaal,

zijn aangevuld met waarnemingen op twee locaties, uitgevoerd door de tweede auteur van dit rapport, Th. Spek.

5.2 Verwerking van de botanische monsters

Drie sporen – spoor 28 in put 5 (vondstnr. 96), spoor 2 in put 10 (vondstnr. 100) en spoor 12 in put 11 (vondstnr. 115) – zijn in het veld bemonsterd om een indruk te krijgen van de conservering van organische resten en van de aanwezigheid van cultuurgewassen. Het grondvolume is afkomstig uit de eerste helft van het bemonsterde spoor. De grondmonsters met een inhoud van ca. 1 l zijn over zeven met verschillende maaswijdtes gezeefd (2, 1, 0,5 en 0,25 mm). De twee zeven met de kleinste fracties waren vrijwel leeg. De fracties 4 en 0,5 mm leverden het meeste residu op.

Afb. 17 Door de aanleg van de wijdverspreide werkputten en de integratie van de ADC-putten was het mogelijk een goed inzicht te krijgen in de ruimtelijke verspreiding van de grondsporen.

6 Resultaten

6.1 De bodemopbouw en het landschappelijk reliëf

Beschrijving van de bodemopbouw in 2001

In de profielen van de ADC-putten 1 en 2 kon de opbouw van het plaggendek goed worden bestudeerd (afb. 18).³⁹ Op de plaatsen waar het esdek het dikst was, waren duidelijk vier bodemlagen te onderscheiden: bovenaan een recente bouwvoor, daaronder een humeus donker, bruingrijs gekleurd, subrecent pakket, daaronder een veel minder humeuze, grijsbruine laag en hieronder ten slotte een geelbruine laag. Op de overgang van de laatstgenoemde laag en het daaronder gelegen vaste gele zand werd het vlak aangelegd. Aan de zuidzijde van deze werkput bleek het moedermateriaal (C) zich op een hoger niveau te bevinden, zo hoog dat daar ter plaatse alleen een recente bouwvoor aanwezig is en geen laat-middeleeuws laagpakket. Bij de aanleg van put 2 – strategisch aangelegd op het hoogste gedeelte van het perceel – werd duidelijk dat daar het plaggendek minder dik was; de minimale dikte bedraagt hier ca. 55 cm. Halverwege deze werkput is een profielkolom getekend.

Beschrijving van de bodemopbouw in 2007

Bij het uitzetten van het meetsysteem voor de elf werkputten zijn op een aantal locaties de hoogtes gemeten. Al snel werd duidelijk dat niet alleen het perceel aan de oostelijke zijde van het monument ontgrond was, maar ook het perceel aan de noordelijke zijde. Het verschil in hoogte bedraagt 1,5 tot 2 m. Dat ook het noordelijke perceel ontzand is, werd bevestigd door de eigenaar, de heer Jans. Vervolgens is deze visuele waarneming getest door het zetten van een controleboring. De bouwvoor bleek inderdaad direct op de C-horizont te liggen. Dit gegeven heeft ons doen besluiten de noordelijke en oostelijke werkputten niet door te trekken in de niet-beschermde belendende percelen. Gezien de geringe dikte en het in voldoende mate verzamelde vondstmateriaal bij de aanleg van de putten is eveneens besloten het eventuele detailonderzoek naar het plaggendek en de fossiele cultuurlaag niet uit te voeren. Deze aanpassing van de strategie had tot gevolg dat de vragen 3, 7, 9 en 24 niet of slechts gedeeltelijk beantwoord konden worden.

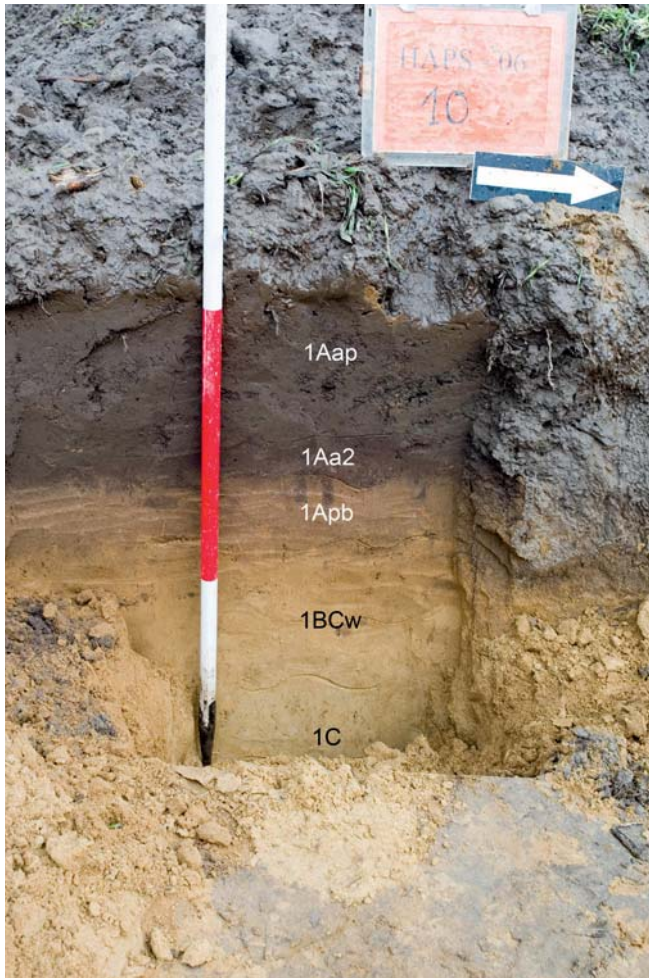

Afb. 18 Foto van het profiel van ADC-put 2 in 2001 met daarin de vierdelige fasering.

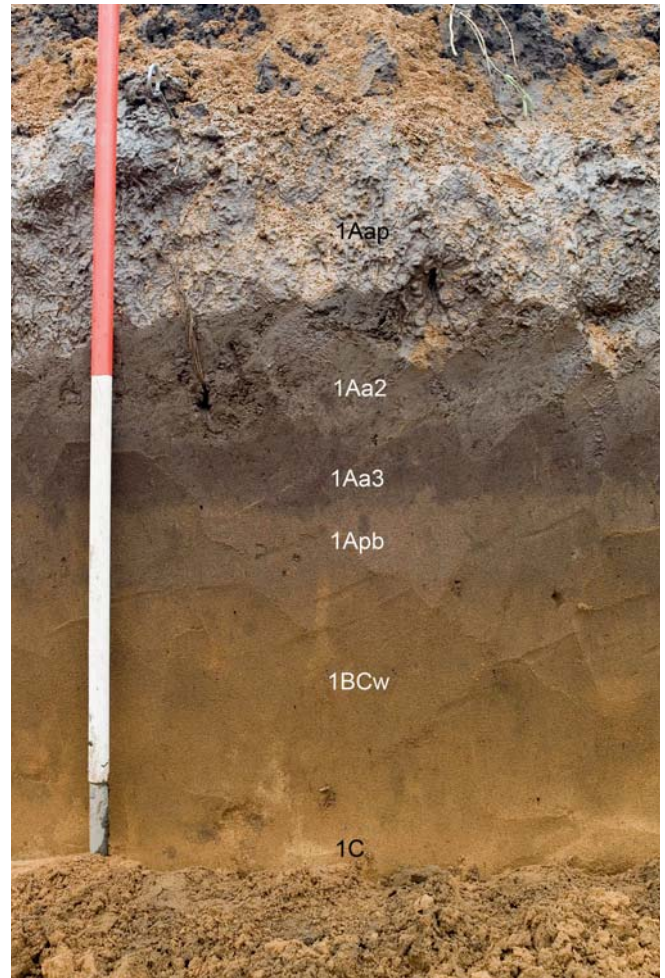
Op 54 plaatsen zijn verspreid over het onderzoeksterrein delen van de profielen in kolommen opgetekend. Op twee locaties, het westprofiel van werkput 6 en van werkput 4, is het bodemprofiel beschreven door bodemkundig specialist Th. Spek (afb. 19 en 20).

Werkput 6, westprofiel

- 1Aap 0-34 cm** Bouwvoor; plaggendek; donkergrijsbruin (7,5YR3/2); sterk humeus (ca. 8% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn zand; geleidelijke, golvende ondergrens;
- 1Aa2 34-42 cm** Plaggendek; donkergrijs (7,5YR3/1); sterk humeus (ca. 6% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn zand; veel wortel- en graafgangen; scherpe, golvende ondergrens;
- 1Apb 42-59 cm** Fossiele cultuurlaag; lichtgrijsbruin (10YR4/2); licht humeus (ca. 3% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand; sterk gehomogeniseerde bovengrond van oorspronkelijk bodemprofiel; enkele houtskoolfragmenten; talrijke humeuze wortelkanalen en graafgangen die zijn opgevuld met humeus materiaal uit de 1Aa2-horizont; scherpe, zeer onregelmatige ondergrens;

Afb. 19 Het geïnterpreteerde profiel in werkput 6 (westprofiel).

Afb. 20 Het geïnterpreteerde profiel in werkput 4 (westprofiel).

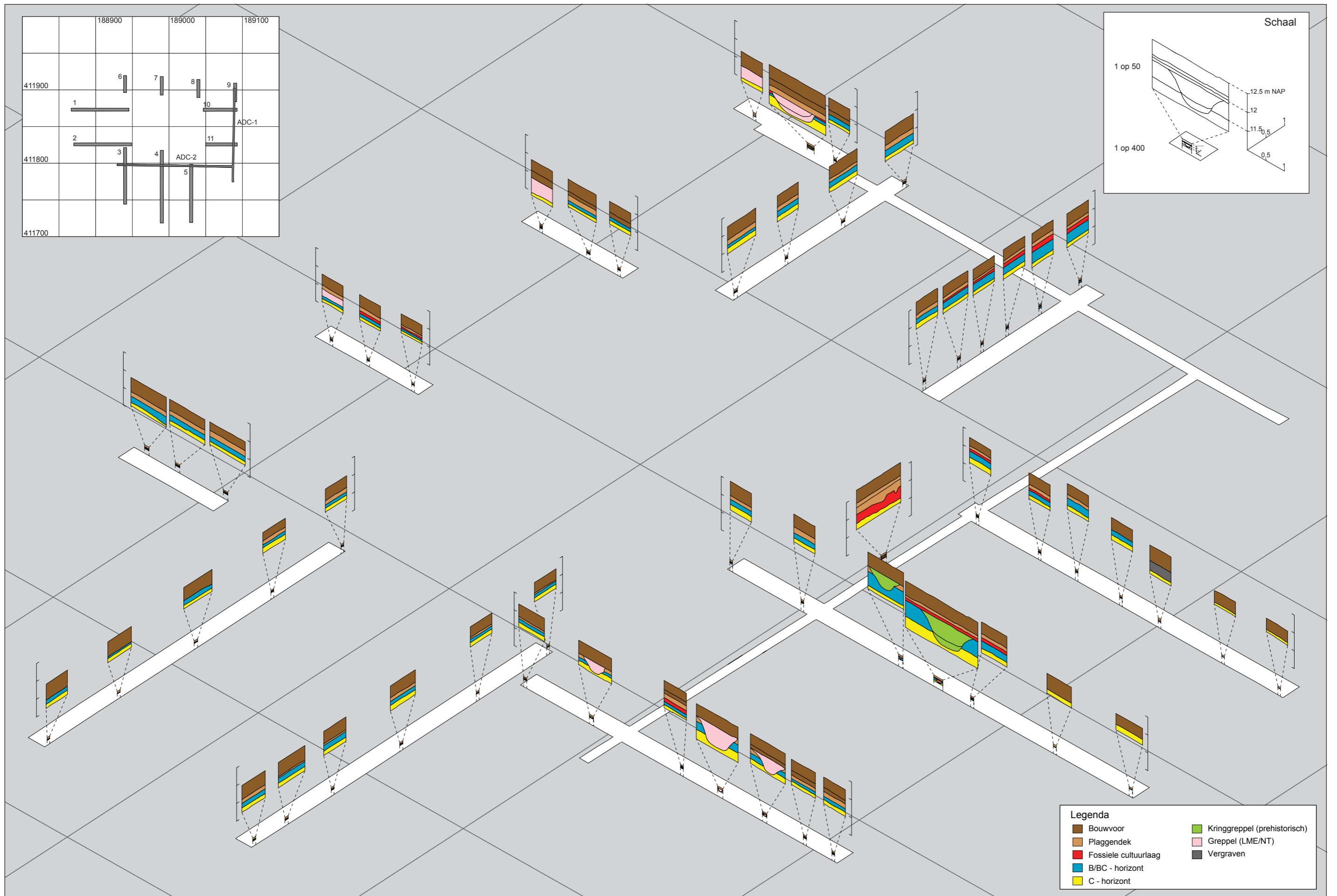
- 1Bw 59-80 cm** Moder-B horizont; lichtgeelbruin (10YR5/6); sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand; sterk bioturbat verstoord; talrijke wortelgangen;
- 1BCw 80-93 cm** Moder-BC horizont; lichtbruingeel (10YR5/8); sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand;
- 1C1 93-112 cm** Ongestoord moedermateriaal; geelwit (10YR6/8); sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand;
- 1C2g 112-150 cm** Ongestoord moedermateriaal; geelwit (10YR6/8); sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand; roodbruine gleyvlekken ('roest');
- 2Cg 150-200 cm** Ongestoord moedermateriaal; lichtgrijs (5Y6/1); zwak lemig (ca. 12% leem), matig grof pleistocen rivierzand.

Einde waarneming: 200 cm.

Werkput 4, westprofiel

- 1Aap 0-35 cm** Bouwvoor; plaggendek; donkergrijs (10YR3/1); sterk humeus (ca. 7% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn zand; geleidelijke, golvende ondergrens;

- 1Aa2 35-56 cm** Plaggendek; donkergrijsbruin (7,5YR3/2); humeus (ca. 5% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn zand; veel wortel- en graafgangen; scherpe, golvende ondergrens;
- 1Aa3 56-71 cm** Plaggendek; zeer donkergrijsbruin (7,5YR3/1); sterk humeus (ca. 7% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn zand; veel wortel- en graafgangen; scherpe, golvende ondergrens;
- 1Aa4 71-75 cm** Tussenlaag; donkergrijs (10YR3/1), humeus (ca. 4% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn zand; veel wortel- en graafgangen; scherpe, golvende ondergrens;
- 1Apb 73-103 cm** Fossiele cultuurlaag; lichtgrijsbruin (10YR4/2); licht humeus (ca. 3% organische stof), sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand; sterk gehomogeniseerde bovengrond van oorspronkelijk bodemprofiel; talrijke houtskoolfragmenten; talrijke humeuze wortelkanalen en graafgangen die zijn opgevuld met humeus materiaal uit de 1Aa2-horizont; scherpe, zeer onregelmatige ondergrens;

Afb. 21 Dit driedimensionale overzicht geeft inzicht in de opbouw van de bodem en het landschappelijke reliëf.

- 1BCw 103-128 cm** Moder-BC horizont; lichtbruingeel (10YR5/8); sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand;
- 1C 128-150 cm** Ongestoord moedermateriaal; geelwit (10YR6/8); sterk lemig (ca. 20% leem), matig fijn dekzand;
- 2Cg 150-155 cm** Ongestoord moedermateriaal; grijs (6Y6/1); zwak lemig (ca. 12% leem), matig grof pleistoceen rivierzand.

Einde waarneming: 155 cm

Uit deze profielbeschrijvingen, de 54 kolomopnamen en de profielkolom opgetekend in 2001 rijst een beeld op van een afgedekt landschap, waarvan de opbouw van het plaggendek ruimtelijk wat varieert (afb. 21).

Op grond van de waarnemingen in 2001 lag het in de lijn der verwachting dat de bodemopbouw een gevarieerd karakter zou hebben. Er was immers sprake van een dik, vierfasig dek en een wat dunner plaggendek. De fossiele laag die in 2001 als een Romeinse cultuurlaag was aangemerkt, was bij het onderzoek in 2007 een belangrijk gidsartefact.

Uit de waarnemingen van 2007 komt naar voren dat de bodems op de Laarakker uit drie onderdelen kunnen bestaan:

- 1 Een donkergekleurd *plaggendek* aan de top, bestaande uit een bouwvoor (Aap) en op veel plaatsen ook uit 1-3 andere sublagen (Aa2, Aa3, Aa4 etc.). Dit dek is tussen de 14e-15e en het begin van de 20e eeuw ontstaan door intensieve bemesting met zandhoudende plaggen.
- 2 Een lichtgrijsbruin gekleurde *fossiele cultuurlaag*, ontstaan door menselijke activiteiten vóór de 14e-15e eeuw (akkerbouw, bewoning etc.).
- 3 De restanten van het *oorspronkelijke natuurlijke bodemprofiel*, meestal bestaande uit lichtbruine (Bw), geelbruine (BCw) en gele (C) bodemhorizonten van een moderpodzolgrond ('bruine bosgrond').

Het plaggendek bestaat aan de bovenzijde allereerst uit de bouwvoor (Aap-horizont), dat wil zeggen: de moderne teeltaarde waarin de huidige gewassen worden geteeld. Deze bouwvoor varieert van 24-45 cm in dikte, met een gemiddelde van ca. 35 cm. Daaronder bevinden zich één of meer oudere lagen van het plaggendek (Aa2-, Aa3-, Aa4-horizont) die niet door de moderne ploegschaar worden geraakt. Dit deel van het plaggendek is meestal niet dikker dan 10-25 cm, met een gemiddelde van 15 cm. Het totale plaggendek is daardoor gemiddeld zo'n 50-60 cm dik, wat voor Brabantse begrippen opvallend dun is. Een mogelijke verklaring voor de geringe dikte ligt in de leemrijkheid en daaraan gerelateerde hoge vruchtbaarheid van de bodem. Het was niet nodig de dierlijke mest met mineraal materiaal aan te rijken: een vermenging van de mest met organisch materiaal was voldoende.

Onder de moderne laag teeltaarde bevindt zich op sommige plaatsen een fossiele cultuurlaag, die zich als een lichtgrijze, sterk gebioturbeerde laag aftekent. Opvallend is de rijkdom aan houtskool-

partikels. Deze laag is minder frequent herkend in de profielkolommen als op voorhand gedacht. Deels kan dat verklaard worden door de zichtbaarheid en de ervaring van de verschillende waarnemers: af en toe is het onderscheid van deze laag met een natuurlijke B- of BC-horizont lastig te maken. De fossiele cultuurlaag is met name in het oostelijk deel van het monument (put 11) en in het zuiden (put 4 en 5) herkend. De dikte daarvan varieert van 5-24 cm, met een gemiddelde van 10 cm. Deze laag is in 2001 als een Romeinse cultuurlaag aangeduid, maar aanwijzingen voor een datering in die periode ontbreken. Wel was duidelijk dat de prehistorische sporen pas zichtbaar werden na verwijdering van deze lichtgrijze laag. Zo tekenden de kringgreppels uit de Vroege IJzertijd in werkput 4 zich pas in het tweede vlak af. De laag heeft onmiskenbaar kenmerken van een door de mens bewerkte bodemlaag. De bewerking is zeer waarschijnlijk na de IJzertijd uitgevoerd, maar of dit in de Romeinse tijd of later plaatsvond, is niet vast te stellen. Het kan goed zijn dat de basis voor deze cultuurlaag inderdaad reeds in de Romeinse tijd is gelegd, maar dat deze ook in de Vroege, Volle en Late Middeleeuwen nog vele eeuwen lang is bewerkt. Nader onderzoek van deze laag, bijvoorbeeld het zeven van grote hoeveelheden grond, levert daarom waarschijnlijk materiaal uit al deze perioden op.⁴⁰

Onder de fossiele cultuurlaag bevinden zich vrijwel steeds de restanten van het natuurlijke bodemprofiel dat zich voorafgaande aan de menselijke activiteit op de Laarakker heeft gevormd. Omdat het om profielen in sterk lemig dekzand gaat met een relatief hoge natuurlijke bodemvruchtbaarheid, zien we hier geen arme humuspodzolgronden (Hd, Hn), zoals meestal in Brabant, maar wat rijkere moderpodzolgronden (Y23). Deze zijn naar alle waarschijnlijkheid in het Atlanticum (8000-5000 jaar geleden) gevormd onder bos, waardoor ze in bodemkundige kringen ook wel worden aangeduid met de naam 'oude bosgronden'. Onder een dunne strooisellaag en humushorizont (A-horizont) hadden dit soort gronden in de regel een lichtbruin gekleurde verweringslaag die naar beneden toe steeds geler werd totdat uiteindelijk het geelwitte moedermateriaal (dekzand) werd bereikt. De bovenste lagen van deze oorspronkelijke bosprofielen zijn door menselijke activiteit opgenomen in de fossiele cultuurlaag en/of het plaggendek, waardoor alleen de lichtbruine Bw-horizont, de geelbruine BCw-horizont en de gele C-horizonten nog te zien zijn. Het gaat dus om zogenoemde 'onthoofde natuurlijke profielen'. Onder het dekzandpakket, op ongeveer 1,5 m beneden het maaiveld, liggen de meer grofzandige rivierafzettingen van de Maas.

Zoals we in het onderstaande ook bij de beschrijving van de sporen zullen zien, is het bodemprofiel van de meest zuidelijke delen van de putten 4 en 5 niet meer intact: daar ligt de bouwvoor direct op het ongeroerde moedermateriaal, de C-horizont.

Het landschappelijke reliëf – zowel dat van het maaiveld als dat van het afgedekte, natuurlijke verloop van het oppervlak – varieert niet sterk. Het huidige oppervlak bevindt zich op het hoogste punt op ca. 12,7 m NAP (omgeving put 4 en 5), het laagste op 11,7 m NAP (westelijk deel van put 1). Het verschil in verhevenheid van dit deel van het akkercomplex Laarakkers bedraagt niet meer dan 1 m. Het

Afb. 22 Deze gedetailleerde hoogtekaart die is gemaakt met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) laat zien dat de dekzandrug van de Laarakker aan de oostkant wat hoger is opgestoven dan aan de westkant. De puntige vorm aan de westkant is veroorzaakt door smeltwatererosie vanuit de twee aangrenzende pleistocene geulen. In de zuidoosthoek (bedrijventerrein Nabuurs) is de dekzandrug afgegraven. We zien hier een duidelijke steilrand.

natuurlijke, oorspronkelijke microreliëf onder het plaggendeek lijkt ook niet sterk te variëren. Hoewel we rekening moeten houden met de schaal van onderzoek, lijken opgevlude depressies zoals die bij het grootschalige onderzoek bij Someren, Lieshout en Nederweert tevoorschijn zijn gekomen, op het monument Laarakker niet voor te komen.

Op het gedetailleerde AHN-beeld (afb. 22) is direct ten zuiden van de putten 4 en 5 een kleine ovale depressie te zien, die gecorreleerd kan worden met sporen van vergravingen. Deze vergraving meet ca. 80 m in doorsnede.

6.2 Grondsporen en structuren

Door de aanleg van wijdverspreide werkputten en de integratie van de ADC-putten was het mogelijk een goed inzicht te krijgen in de ruimtelijke verspreiding van de grondsporen (afb. 23 a-m, Bijlage 1).

ADC-put 1 en 2

Algemeen

Aan de zuidzijde van put 1, in de uiterste zuidoosthoek van het perceel, werden enkele sporen, in de vorm van kuilen, blootgelegd. Helaas bevonden zich juist op deze plaats enkele recente versto-

ringen in de vorm van evenwijdig verlopende greppels met een breedte van ca. 1,50 m.

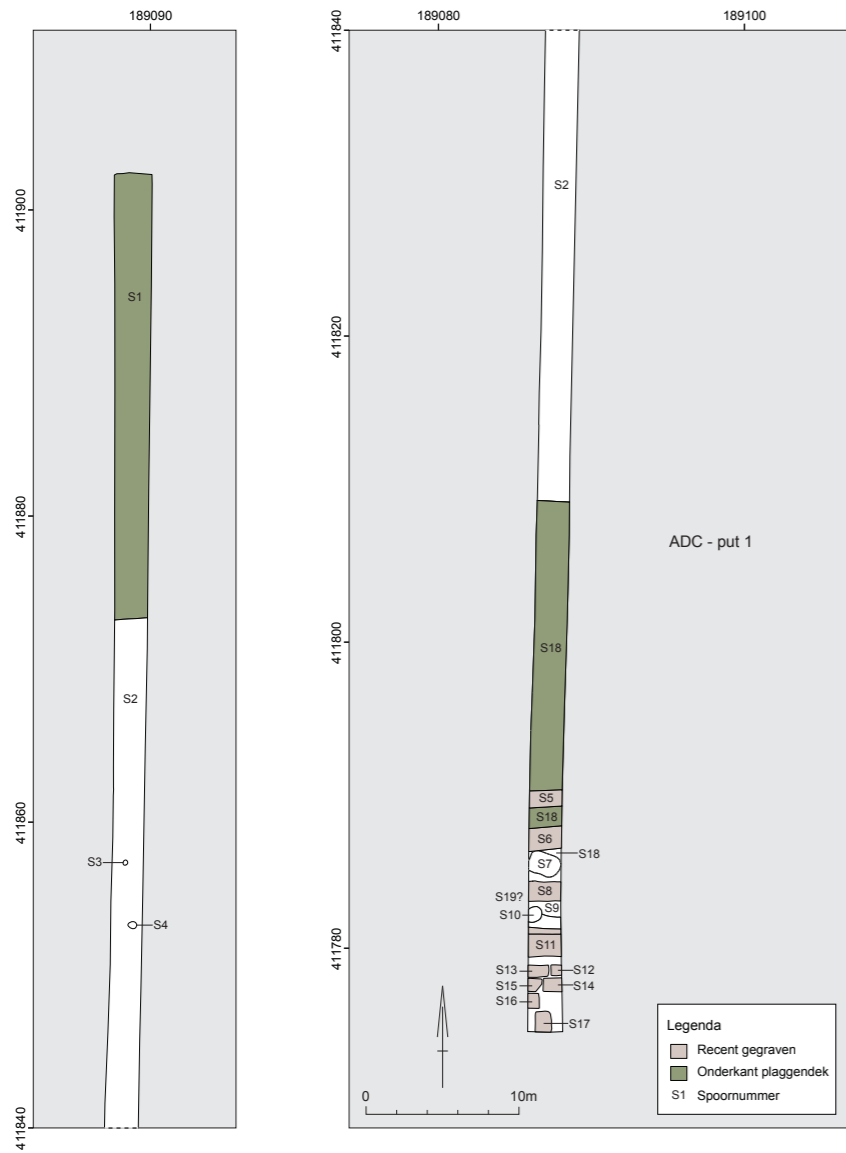
In put 2 – op het hoge terreingedeelte – werden enkele, veelal vage sporen waargenomen, bestaande uit mogelijke paalkuilen en wat grotere vlekken. De zes grondsporen die gecoupeerd werden, bleken alle van antropogene aard te zijn.⁴¹

Specifiek

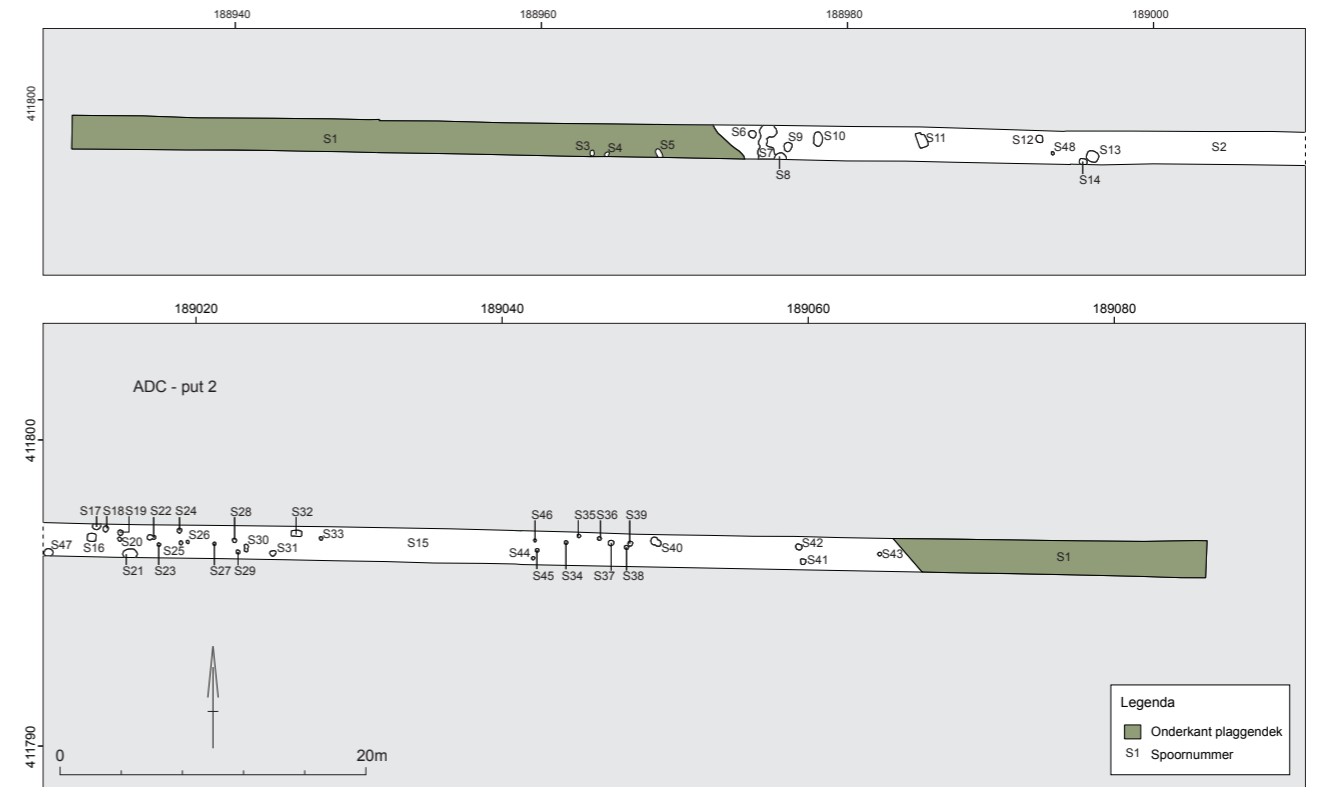
In ADC-put 1 gaat het om vijf sporen die op grond van de wijze van aftekening mogelijk uit de Late Prehistorie dateren. Drie daarvan – spoor 3, 7 en 10 – zijn gecoupeerd.

ADC-put 2 leverde aanzienlijk meer grondsporen op, zowel paal-sporen als wat grote kuilen. In totaal gaat het om 45 verkleuringen die op grond van de wijze van aftekening vooralsnog in de Late Prehistorie zijn geplaatst. Vijf daarvan zijn gecoupeerd. In het verspreidingsbeeld zijn twee clusters te onderscheiden; sporengroep 47, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 en 33 en sporengroep 44, 45, 46, 34, 35, 36, 37, 38, 39 en 40.

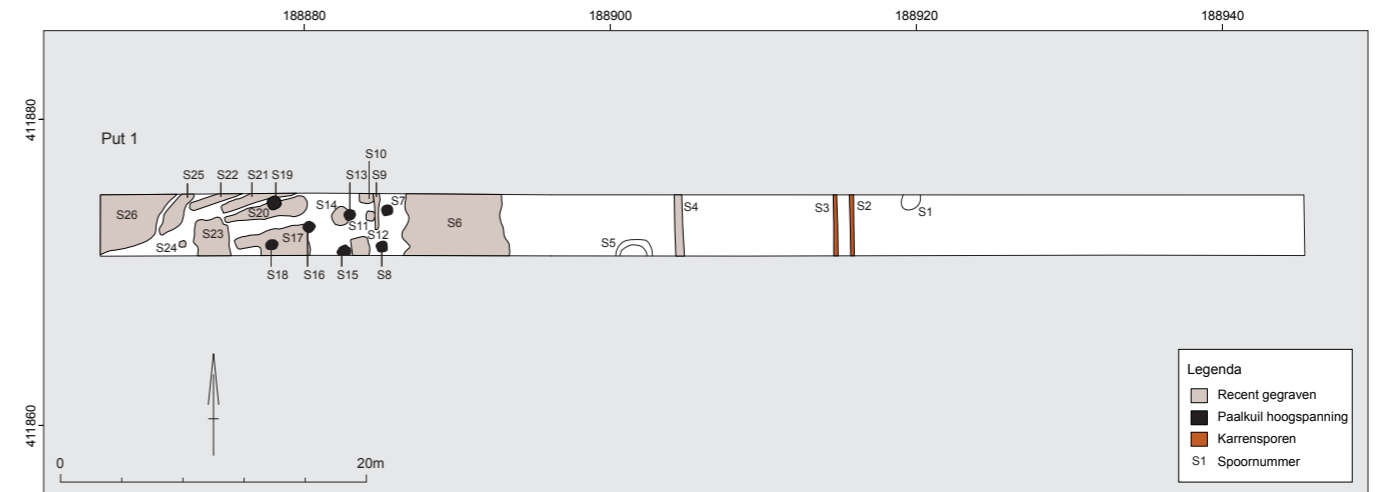
Hoewel het blootgelegde oppervlak vanwege de beperkte putbreedte van 2 m gering is, lijken de concentraties aan grondsporen te relateren te zijn aan een mogelijke huisplaats; bij het graven van de sleuf lijken delen van gebouwplattegronden aangesneden te zijn. De oriëntatie van de clusters en de aanwezigheid van een aantal dubbele paalsporen zijn daar de belangrijkste indicatoren voor.

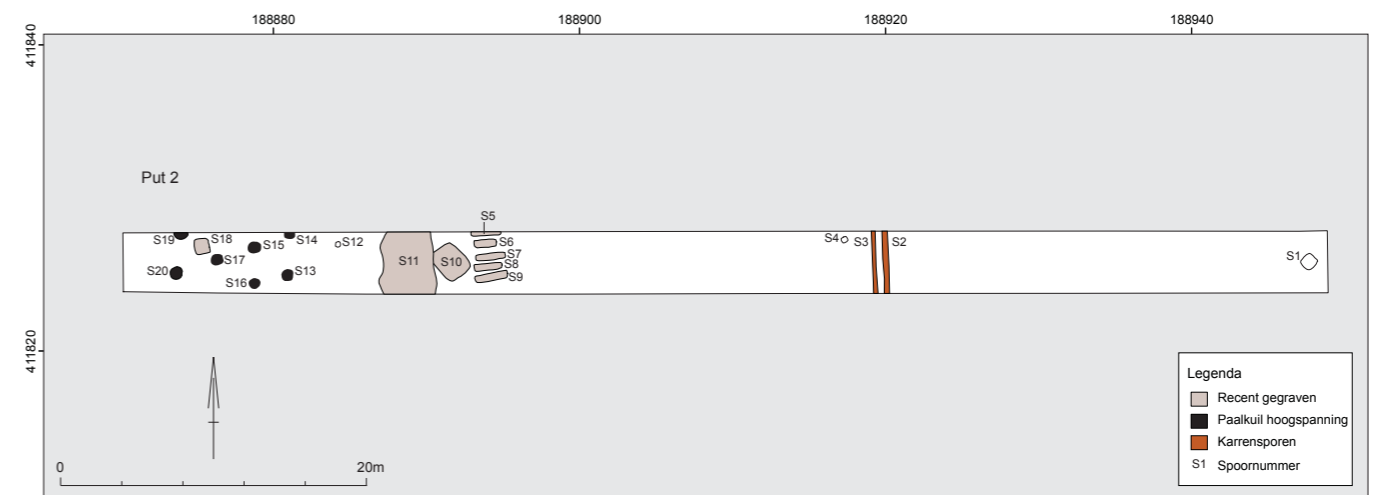
Afb. 23a Overzicht ADC-put 1.

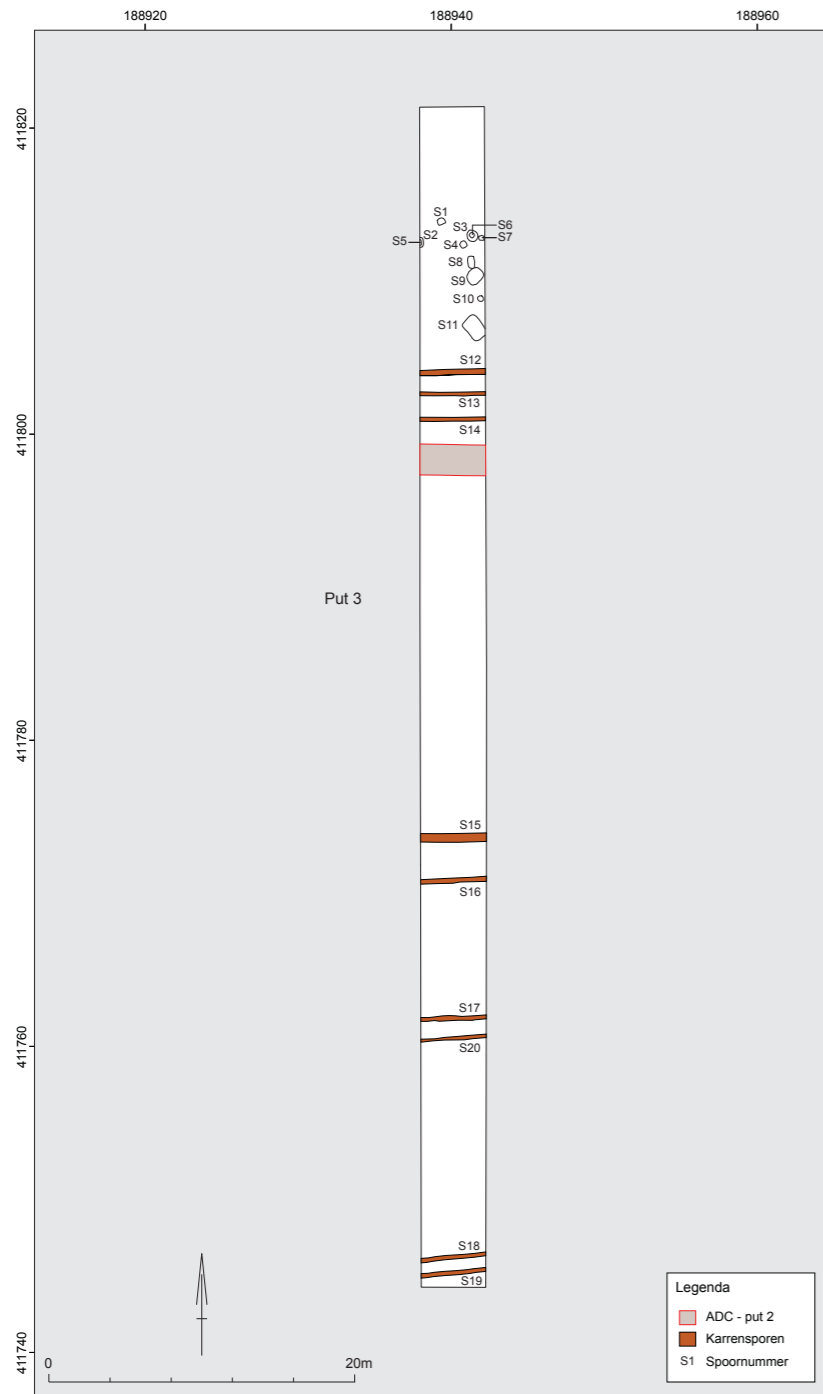
Afb. 23b Overzicht ADC-put 2.

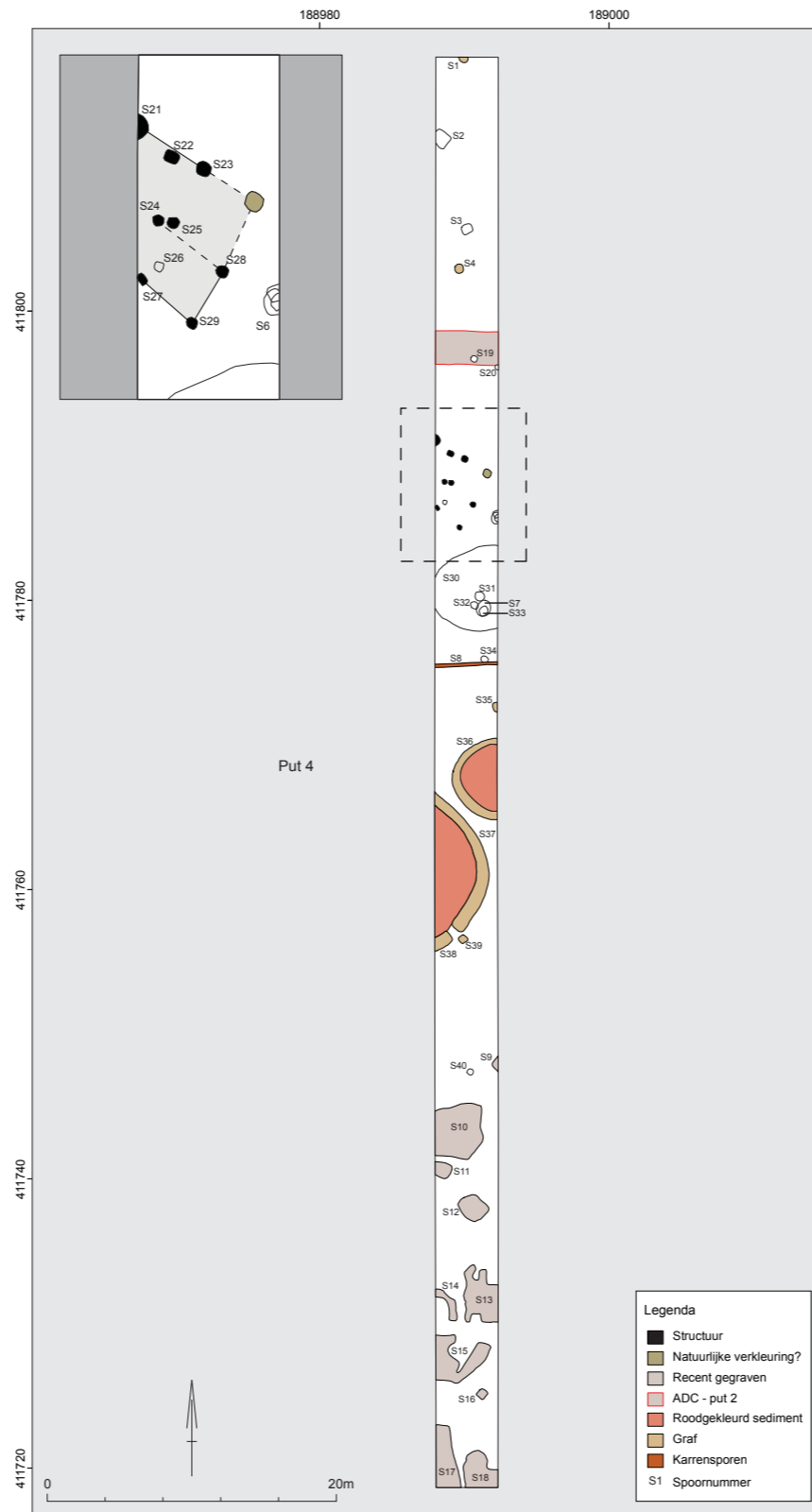
Afb. 23c Overzicht werkput 1.

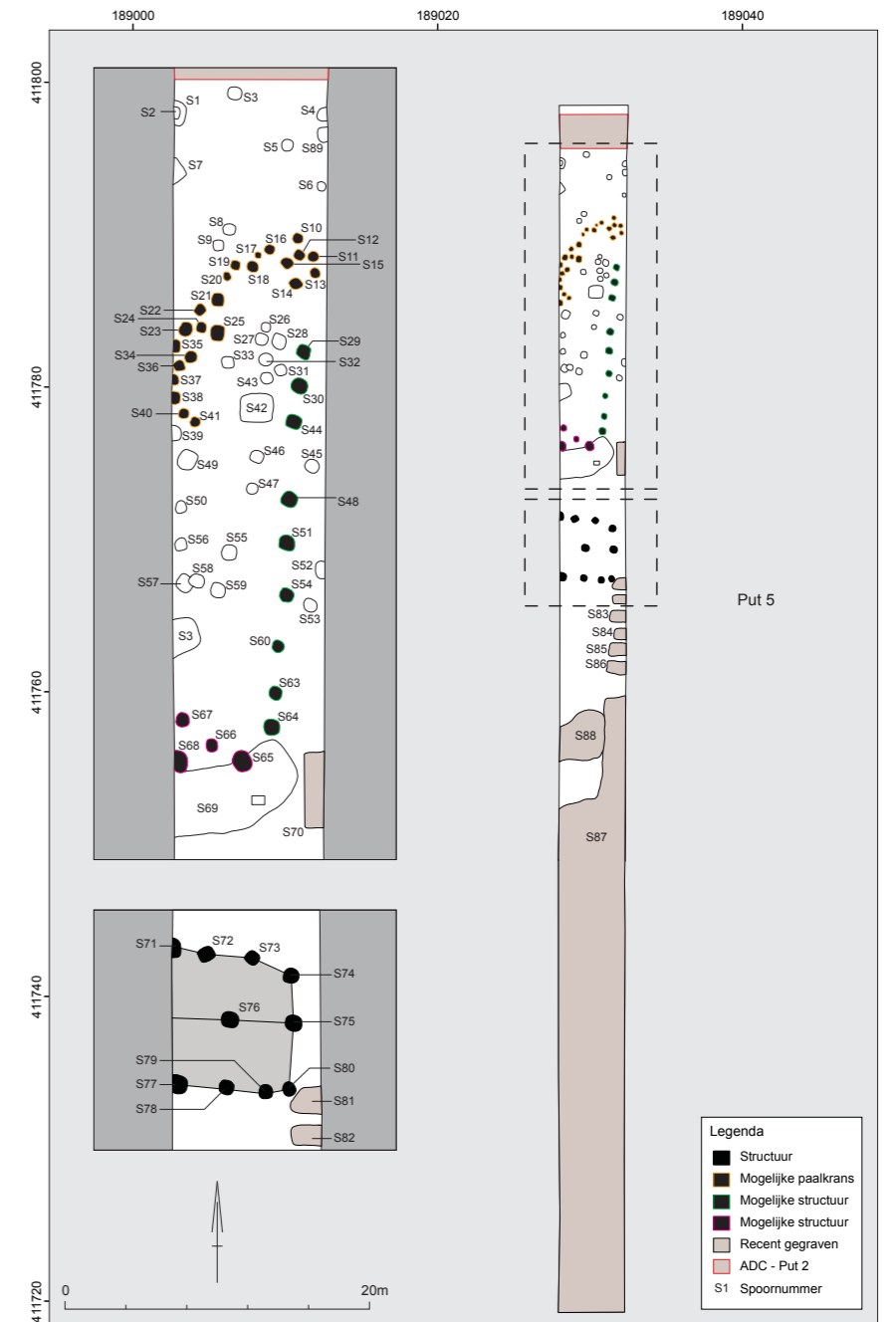
Afb. 23d Overzicht werkput 2.

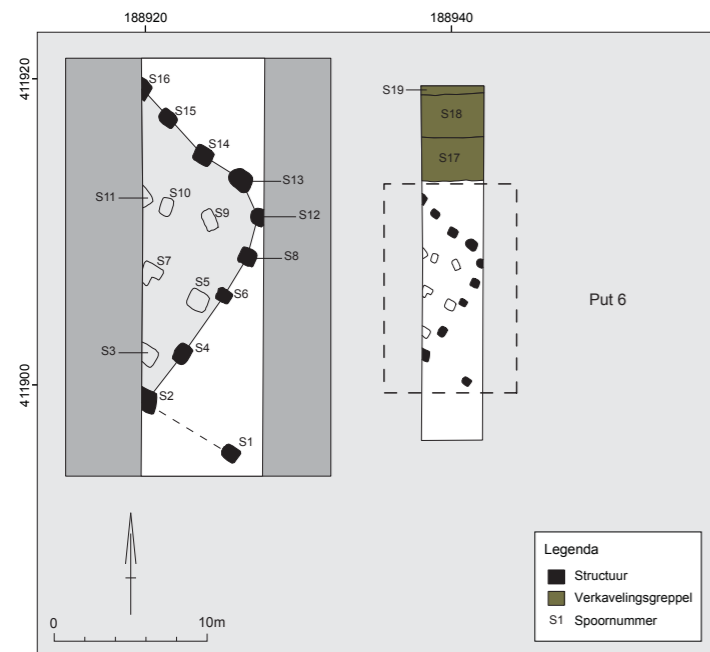
Afb. 23e Overzicht werkput 3.

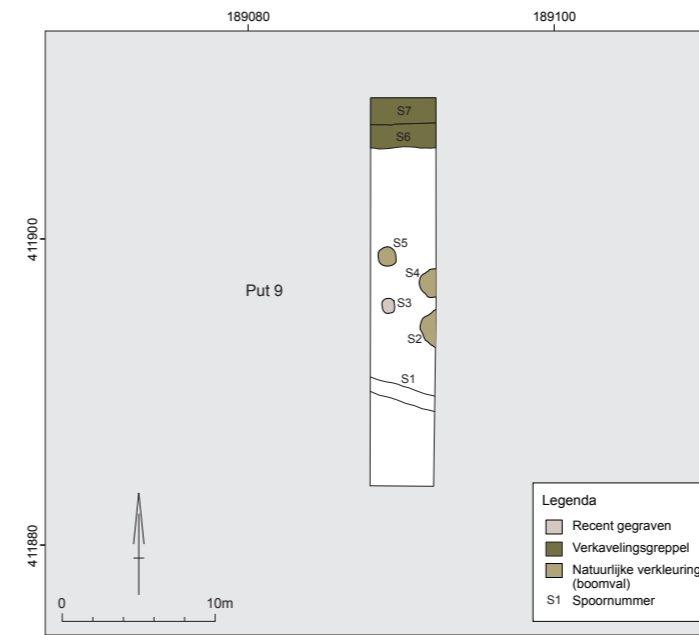
Afb. 23f Overzicht werkput 4.

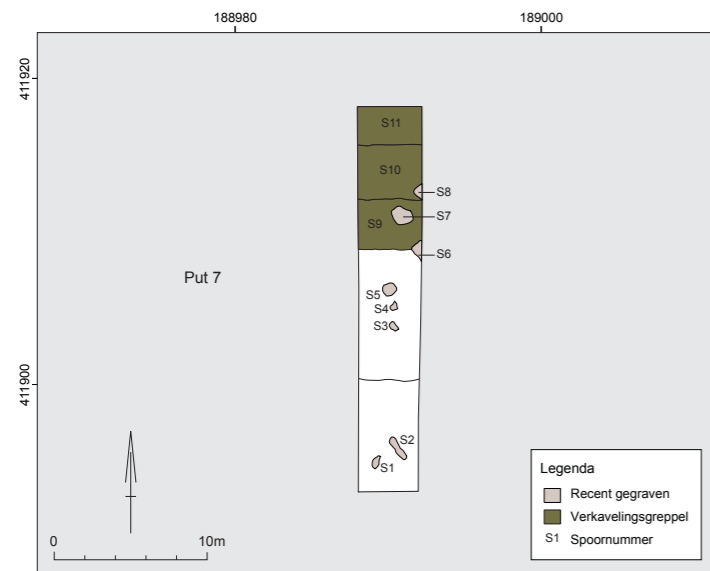
Afb. 23g Overzicht werkput 5.

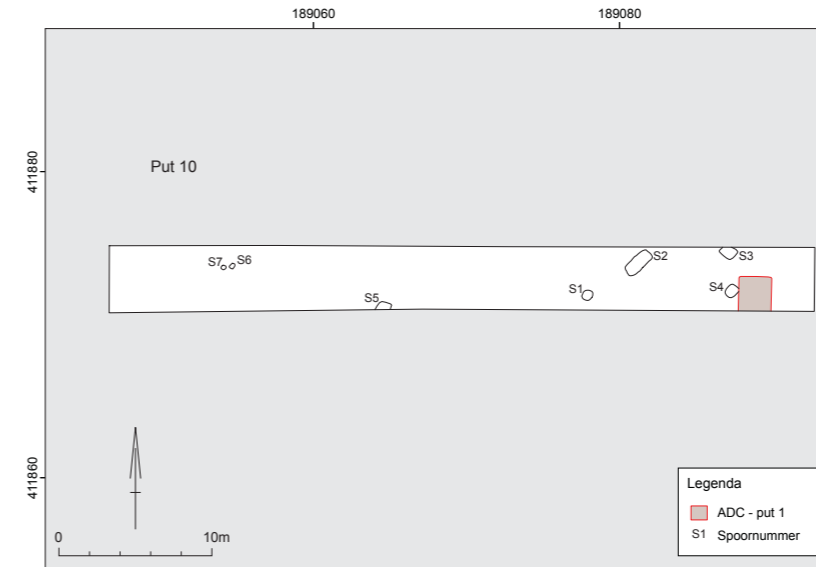
Afb. 23h Overzicht werkput 6.

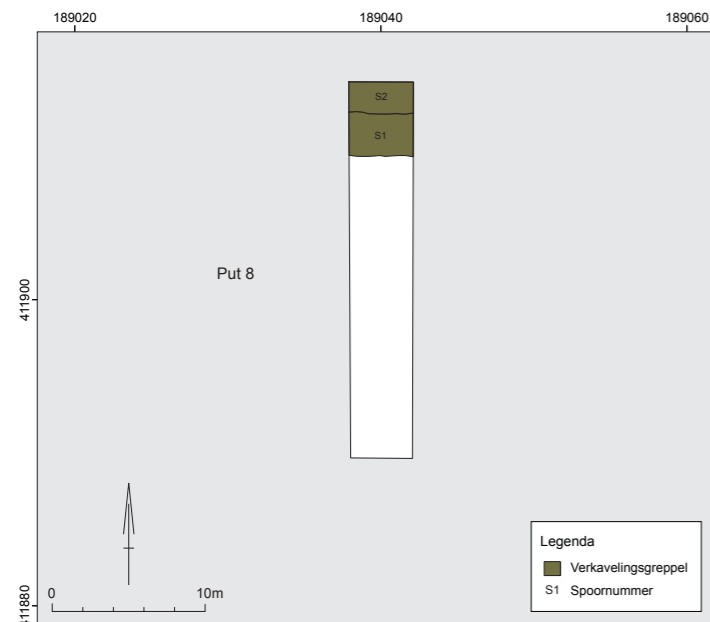
Afb. 23k Overzicht werkput 9.

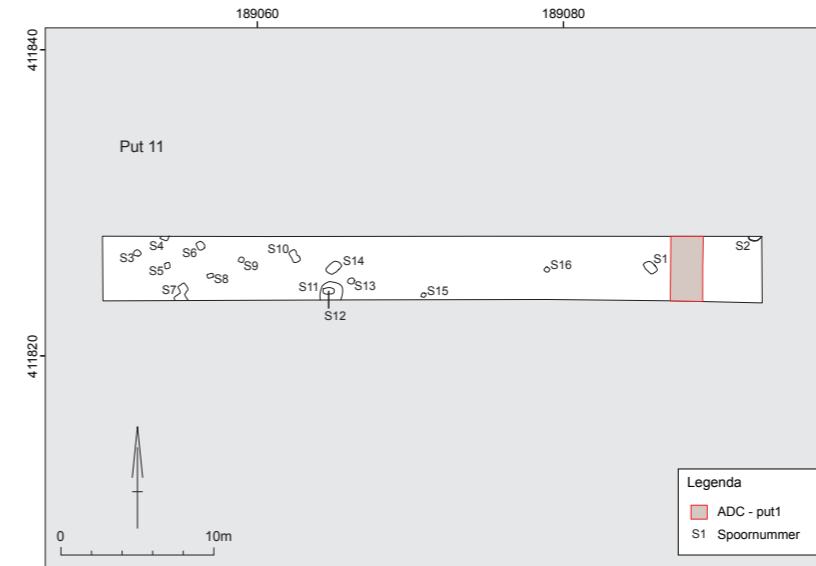
Afb. 23i Overzicht werkput 7.

Afb. 23l Overzicht werkput 10.

Afb. 23j Overzicht werkput 8.

Afb. 23m Overzicht werkput 11.

Werkputten 1 en 2

In de twee westelijke sleuven, de putten 1 en 2, beide met een lengte van 80 meter, tekenden zich voornamelijk recente sporen af. Het gaat daarbij om sporen van kuilen waaruit (in het recente verleden) zand is gewonnen. Put 1 leverde twee kuilen op die mogelijk uit de Late Prehistorie dateren en put 2 drie verkleuringen (een kuil en twee paalsporen).

In beide putten zijn twee smalle, parallelle greppels op een afstand van ca. 1 m opgetekend (S002 en S003). Het gaat hierbij om de insnijdingssporen van een kar. Opvallend in beide putten zijn de configuraties van perfect ronde grondsporen. In put 1 gaat het om de sporen S007, S008, S013, S015, S016, S018 en S019, die de recente sporen van zandwinning oversnijden. In put 2 gaat het eveneens om zeven sporen, te weten S013, S014, S015, S016, S017, S019 en S020. Waarschijnlijk zijn deze sporen de overblijfselen van houten hoogspanningsmasten, de voorloper van de huidige hoogspanningsmast.

Werkput 3

Van de twintig sporen die in het vlak van deze werkput zijn opgetekend, zijn er negen als karrensporen geïnterpreteerd; dit op grond van de beperkte breedte van de greppelsporen, het dubbele voorkomen, de bruinrijze vulling en de relatief hoge ligging op ca. 30 cm onder de bouwvoor. De afstand tussen de twee duidelijkste paren, spoor 17 en 20, en spoor 18 en 19, is respectievelijk 1 en 1,5 m. De cluster sporen in het noordelijke deel van deze put zijn op grond van de vulling en mate van aftekening vooralsnog in de Late Prehistorie gedateerd. Het gaat om acht paalsporen/-kuilen en drie kuilen, die waarschijnlijk zijn toe te wijzen aan een huisplaats. Vermoedelijk bevinden zich ten oosten van deze cluster meer nederzettingssporen.

Werkput 4

In de spoorverdeling in put 4 is een duidelijke indeling herkenbaar. In het noordelijke deel – het deel ten noorden van de aangesneden ADC-werkput 2 – bevinden zich enkele kuilen, waarvan er twee (S001 en S004) verbrande botresten bevatten. Waarschijnlijk gaat het hier om losse crematiegraven, zonder een randstructuur of container. Ten zuiden van de aangesneden ADC-werkput 2 komen we een cluster sporen tegen die qua lay-out en kleur van de vulling tot een geheel zijn gerekend. Waarschijnlijk gaat het om een deel van een structuur, een mogelijk bijgebouw.

Ten zuiden van dit rechthoekige deel van een plattegrond bevindt zich een grote depressie met een vuilbruine, grijze en roodgeklepte vulling waarin drie sporen (31, 32 en 33) zichtbaar zijn. Ten zuiden daarvan liggen sporen van begraving, zijnde een kuil met verbrande botresten (spoor 35) en twee aangesneden kringgreppels. Het gaat om een kleine greppel met een diameter van ca. 5 m (S036), een grotere greppel met een doorsnede van minimaal 9,5 m (S037 en S038) en een opening in het zuidoosten die geassocieerd is met een paalspoor (S039). Opvallend daarbij was dat het sediment van de zone die door de greppels wordt omgeven, een rode kleur heeft.

Het meest zuidelijke deel van deze put bevat, over een lengte van ca. 25 m, duidelijke sporen van lokale zandwinning.

Werkput 5

Ook in het zuidelijke deel van put 5 zijn sporen van intensieve graverij herkenbaar. Over een afstand van ruim 33 m is het gehele vlak vergraven. Deze zone is kennelijk voor zandwinning gebruikt. Iets ten noorden daarvan zijn zes langgerekte recente sporen aangesneden, die als mogelijke esgreppels zijn geïnterpreteerd.

De dichtheid aan paalsporen in het overige deel van deze put is zeer hoog. Vanaf de aangesneden ADC-werkput tot aan de esgreppels in het zuiden zijn er een kleine tachtig paalsporen opgetekend, waarin een aantal configuraties zijn herkend.

Ter hoogte van de esgreppels bevindt zich een plattegrond die minimaal uit tien paalsporen bestaat. Het gaat om de sporen S071 tot en met S080. De diepte daarvan varieert van 2-28 cm, met een gemiddelde van 17,2 cm. De aangesneden structuur heeft een tweeschepige indeling en is oost-westgeoriënteerd. Direct ten noorden daarvan bevindt zich een grote kuil (spoor 69) met vuilbruine vulling die door een paalspoor (spoor 65) wordt doorsneden. Uit de concentratie sporen die zich tussen deze kuil en de ADC-werkput bevindt, zijn twee configuraties te destilleren, waaronder een palenrij die in het veld duidelijk herkenbaar was. Het gaat daarbij om de sporen 29, 30, 44, 48, 51, 54, 60, 63 en 64. Mogelijk horen ook sporen 65, 66, 67 en 68 tot dezelfde structuur en vormen een (min of meer) haakse afbuiging. In het veld was verder ook een structuur zichtbaar die nog het meest aan een meervoudige, nauwgestelde paalkrans (type 8) doet denken. Sporen S010 tot en met S025 en S034 tot en met S041 zijn in ieder geval tot deze structuur te rekenen. Uit de vulling van paalspoor S028 is een monster genomen (vondstnr. 96).

Werkput 6

Put 6, aangelegd in het noordwestelijke deel van het monument, heeft een lengte van 24 m. In het noordelijke deel zijn verkavelingsgreppels aangesneden. De overige sporen, 16 in totaal (S001 tot en met S016), zijn op grond van de kleur en aard van de vulling en de ruimtelijke lay-out tot één structuur te rekenen, die vermoedelijke uit de Late Middeleeuwen dateert. De breedte van de plattegrond is ca. 8 m.

Werkput 7, 8 en 9

In de noordelijke delen van de putten 7, 8 en 9 (alle met een lengte van 25 m) zijn eveneens verkavelingsgreppels aangetroffen. In put 7 bevonden zich acht recente, kleine vergravingen, waarvan er drie (S006, S007 en S008) de vulling van verkavelingsgreppels oversnijden.

Put 8 leverde – afgezien van de reeds genoemde greppels – geen sporen op.

In put 9 tekende zich een smalle greppel af (S001, met een breedte van ca. 1 m) die op grond van de stratigrafie ouder moet zijn dan de aanleg van het plaggendek. Afgezien van een recente, ronde

kuil en drie natuurlijke verkleuringen (waarschijnlijk boomvallen) bevatte deze werkput verder geen antropogene sporen.

Werkput 10 en 11

In put 10, met een lengte van 47 m, tekenden zich zeven sporen af, die als antropogeen en waarschijnlijk daterend uit de Late Prehistorie zijn aangemerkt. Drie kuilen, S002, S003 en S005, hadden een houtskoolrijke vulling.

In put 11, met een lengte van 44 meter, was de spoordichtheid nog wat hoger; in totaal zijn er vijftien sporen opgetekend die als antropogeen – mogelijk Late Prehistorie – zijn aangeduid. De kern van kuil S011 had een houtskoolrijke vulling (S012). Deze is bemonsterd (vondstnr. 115). Bij de aanleg van het tweede vlak viel op dat er relatief veel vuurstenen artefacten werden aangetroffen, waaronder afslagen, klingen en een kleine kern.

6.3 Het vondstmateriaal

Inleiding

In het algemeen kan gesteld worden dat het meeste vondstmateriaal tijdens de aanleg van de vlakken is verzameld (Bijlage 2). De vondsten zijn met name tevoorschijn gekomen na het verwijderen van de moderne bouwvoor en de middeleeuwse akkerlaag, in de laag die als fossiele cultuurlaag of B-/BC-horizont is beschreven. Deze bevindt zich direct boven het uiteindelijk opgetekende archeologische vlak.

Naast aanlegvondsten is bij het afsteken van de profielen op zes locaties vondstmateriaal aangetroffen. Ten slotte is bij het couperen van sporen vondstmateriaal verzameld. Het gaat daarbij om acht sporen.

Aardewerk

Het aardewerk van beide proefsleufcampagnes is beschreven en gedetermineerd (Bijlage 1, bijlage 3). In totaal gaat het om 659 fragmenten. Over het geheel genomen is de fragmentatiegraad van het aardewerk groot; het gaat veelal om kleine wandfragmenten, waarvan een deel langere tijd aan het voormalige oppervlak heeft gelegen. Dat is zichtbaar aan de afronding van de breuken en de aanwezigheid van knaagsporen (waarschijnlijk muizen). Door de sterke mate van fragmentatie was het niet mogelijk complete potprofielen te reconstrueren.

Op grond van de vervaardiging (draaischijf of handgevormd), het type magering (potgruis, gebroken kwarts, zand), versieringselementen en de afwerking van het oppervlak (besmeten, gepolijst, aanwezigheid van krimpscheuren) zijn de scherven in categorieën ondergebracht (Bijlage 3).

Het proefsleuvenonderzoek van 2001 heeft in totaal 251 scherven opgeleverd. Daarvan waren er 241 stuks (96%) afkomstig van hand-

gevormd aardewerk en 10 (4%) van aardewerk dat op een draaischijf is vervaardigd. Bij het waarderend onderzoek van 2007 zijn in totaal 408 scherven verzameld: 337 (82,6%) handgevormd en 71 (17,4%) gedraaid.

Prehistorisch aardewerk

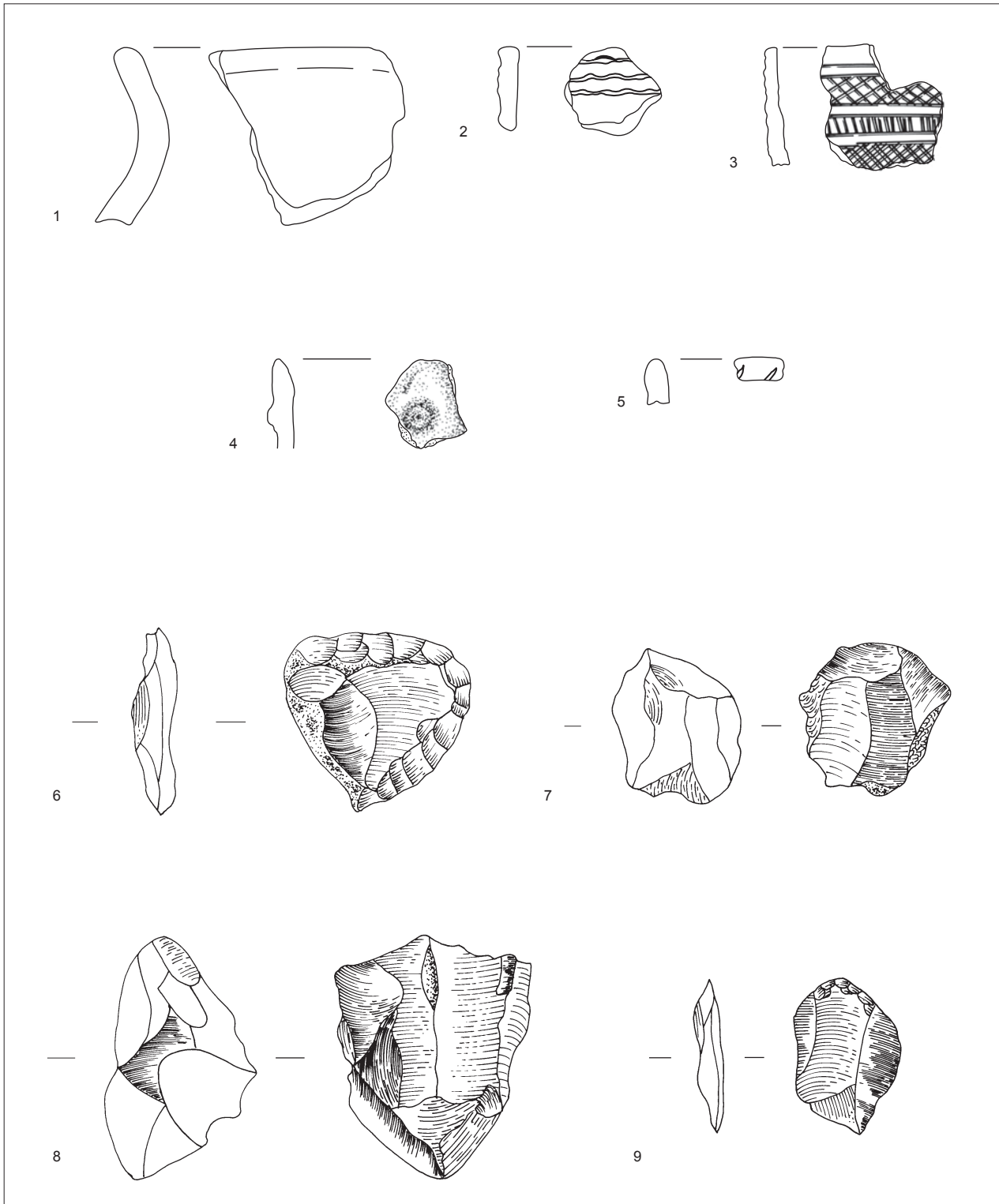
Een deel van het handgevormde aardewerk is gemagerd met gebroken kwarts, dat in hoeveelheid en fragmentatiegraad wat varieert. Scherven met grove magering waarvan de kwartsbrokken door het oppervlak steken en waarbij krimpscheuren aanwezig zijn, zijn bestempeld als aardewerk uit de Midden-Bronstijd. Af en toe was op deze scherven een vingernagelindruk als versieringselement aan het oppervlak waarneembaar. Versieringstypen die wijzen op het kenmerkende Hilversumaardewerk uit de Midden-Bronstijd A, zoals touwindrukken en stafbanden, ontbraken. Wel is een naar binnen afgeschuinde rand herkend, wat een vroeg element is. Aangezien een meer specifiek onderscheid in een Midden-Bronstijd A of B niet was te maken, zijn de 126 fragmenten algemeen aan de Midden-Bronstijd (1800-1050 v.Chr.) toegeschreven.

Scherven met een iets fijnere kwartsmagering en een glad afgewerkt oppervlak zijn gerekend tot het Steinaardewerk. De bijbehorende S-vormige randprofielen zijn eveneens herkend (afb. 24-1). In totaal zijn 27 fragmenten als Steinaardewerk bestempeld, wat erop wijst dat Haps-Laarakker bewoning in de periode van ca. 3500-2500 v. Chr. heeft gekend.

Naast deze wat dikwandige scherven met betrekkelijk grove kwartsmagering is er ook een kleine hoeveelheid dunwandig aardewerk aanwezig, dat met fijne kwartsdeeltjes en/of wat zand is gemagerd. Dit wijst er, in combinatie met de aanwezigheid van parallelle touwindrukken (AOO-beker), een mogelijk knobbeloortje en ingekaste lijnpatronen (klokbeker), op dat dit deel, in totaal 29 fragmenten, in het Laat-Neolithicum moet worden geplaatst (afb. 24-2, 3 en 4). Daarbij zijn zowel elementen van de EGK, Laat-Neolithicum A (2900-2400 v.Chr.), als van de klokbekercultuur, Laat-Neolithicum B (2400-2000 v.Chr.), te onderscheiden.

De tweede groep zijn de aardewerkfragmenten gemagerd met potgruis. Dit is de grootste groep, met 265 stuks die als IJzertijdaardewerk zijn benoemd en 116 stuks als Late IJzertijd/Inheems-Romeins. Het onderscheid tussen beide is subtiel. Het gaat om onversierde wandscherven met identieke potgruis magering en met licht besmeten en/of gepolijste oppervlakten die alleen op grond van een iets harder baksel zijn onderscheiden. Binnen de eerste groep is een klein aantal fragmenten dat op basis van vorm onmiskenbaar in de IJzertijd is te plaatsen. Het gaat onder meer om een wandfragment dat een duidelijke knik vertoont. Het dateert uit de Midden-IJzertijd (Marne-aardewerk). Daarnaast zijn er fragmenten kust-aardewerk, kleine delen van zoutgootjes, herkend.

Een klein deel van de scherven is afkomstig van gedraaid aardewerk. In totaal zijn 41 scherven herkend die uit de Romeinse tijd dateren. Zestien stuks waren niet nader dan Romeins te determi-

Afb. 24 Een greep uit het vondstmateriaal van Haps-Laarakker. Te zien is: 1 randfragment Steinaardewerk, 2 fragment van een AOO-beker (versierd met parallelle touwindrukken), 3 fragment klokbekeeraardewerk, 4 randfragment met een mogelijk knobbeoor, 5 randfragment met vingernagelindrukken op de rand (waarschijnlijk IJzertijdaardewerk). Schaal 1:2. 6 vuurstenen schrabber (neolithisch), 7 en 8 kernen (mesolithisch) en 9 geretoucheerde afslag. Schaal 1:1.

neren. Elf dateren uit de 1e eeuw n.Chr. Het gaat om fragmenten grijs ruwwandig aardewerk en een fragment Belgische waar. Veertien stuks zijn wat jonger; ze dateren uit de 2e-3e eeuw. Daaronder bevinden zich fragmenten van een geverfde beker (techniek D), van terra sigillata uit Oost-Gallische Argonnen en een fragment van een iets oudere standamfoor (type Haalebos 8052) uit ca. 125-150 n.Chr.

Twaalf fragmenten van de groep gedraaid aardewerk zijn toegeschreven aan de Vroege Middeleeuwen. Het gaat om onversierde scherven, die als ruwwandig Merovingisch aardewerk zijn herkend. Een fragment is waarschijnlijk wat jonger; een ouder kogelpotfragment dat als Karolingisch is bestempeld.

Veertien fragmenten dateren uit de Volle Middeleeuwen, 900-1250 n.Chr. Het gaat om scherven van Pingsdorfaardewerk (af en toe is een verfspat zichtbaar), Paffrathardewerk en Maaslandse waar. De Late Middeleeuwen zijn vertegenwoordigd met zeven scherven, waaronder laat kogelpotaardewerk, Siegburgaardewerk en steengoedaardewerk met zoutglazuur.

Vijf scherven zijn bestempeld als post-middeleeuws. Het gaat om geglazuurde fragmenten van steengoedaardewerk (met loodglazuur en mangaanoxide) die in de 17e eeuw zijn te plaatsen.

Vuursteen

De vuursteencomponent in het vondstmateriaal is betrekkelijk gering: het proefsleuvenonderzoek in 2001 heeft 42 vuurstenen artefacten opgeleverd en het onderzoek van 2007, 76 stuks. In algemene zin gaat het om relatief kleine artefacten die vervaardigd zijn van gerold vuursteen, waarschijnlijk afkomstig uit de Maasafzettingen.

Ruim de helft van het totale aantal artefacten bestaat uit afval dat ontstaat bij de bewerking van vuursteen; 54 afslagen en 26 brokken (Bijlage 1). Naast kernen, 12 in totaal, zijn er drie kernvernieuwingsstukken, vijf klingen en 12 klingvormige afslagen aangetroffen (afb. 24-7 en 8). De geringe grootte van de kernen doen vermoeden dat het gaat om een mesolithische vuursteenbewerking.

Het aantal artefacten dat als werktuig is herkend, is laag. In totaal zijn er vier stuks die sporen van modificatie dragen. Drie daarvan zijn geretoucheerd: een schrabber en twee geretoucheerde afslagen (afb. 24-9). Het vierde werktuig is een kern die secundair als klopsteen is gebruikt. Op grond van de afmetingen past de schrabber, vervaardigd van een afslag van gerold vuursteen, het best in het Neolithicum (afb. 24-6).

Natuursteen

In totaal zijn er 153 steenfragmenten verzameld; 31 stuks komen uit de twee sleuven van 2001 en 122 uit het onderzoek van 2007. Het overgrote deel bestaat uit gebroken natuursteen; waarschijnlijk is deze fragmentatie veroorzaakt door het herhaalde gebruik

Afb. 25 Het onderzoek van 2001 bracht onder meer dit bijzondere lemen object uit de Midden-Bronstijd aan het licht. De rechte en vierkante indrukken zijn waarschijnlijk ontstaan door aangebrachte natte klei in een gevlochten constructie van organisch materiaal.

als kooksteen. Naast witte kwartsieten, die onder meer gebruikt kunnen zijn als verschalingsmateriaal voor de klei, komen brokken kwartsitische zandsteen voor. Een klein aantal daarvan vertoont delen van gladde oppervlakken. Mogelijk betreft het fragmenten van maalstenen die secundair als kooksteen zijn gebruikt.

Bot

Bij het proefsleuvenonderzoek van 2001 zijn op drie locaties botfragmenten ontdekt. Het gaat om kleine hoeveelheden verbrand bot (OXB); een daarvan is bij de aanleg van put 1 aangetroffen. De andere twee zijn als puntlocaties in werkput 2 vastgelegd. Dit botmateriaal is door Muuk ter Schegget en Frits Laarman gedetermineerd. Bij vondstnummer 2001-03 gaat het om kleine botfragmenten, waaronder een dierlijk pijpbeenfragment van een middelgroot zoogdier. Vondstnummer 2001-04 bevat drie fragmenten die zeker menselijk zijn. Twee daarvan zijn waarschijnlijk pijpbeenfragmenten.

Leem

Kleine hoeveelheden verbrande klei, leem, zijn vooral tijdens het onderzoek in 2001 vastgelegd, tijdens de aanleg van put 1, maar met name bij het couperen van sporen. Spoor 12 van put 2 leverde een bijzondere ontdekking op: een gebakken kleifragment voorzien van rechte en vierkante indrukken (afb. 25). Waarschijnlijk gaat het om natte klei die in een gevlochten constructie van orga-

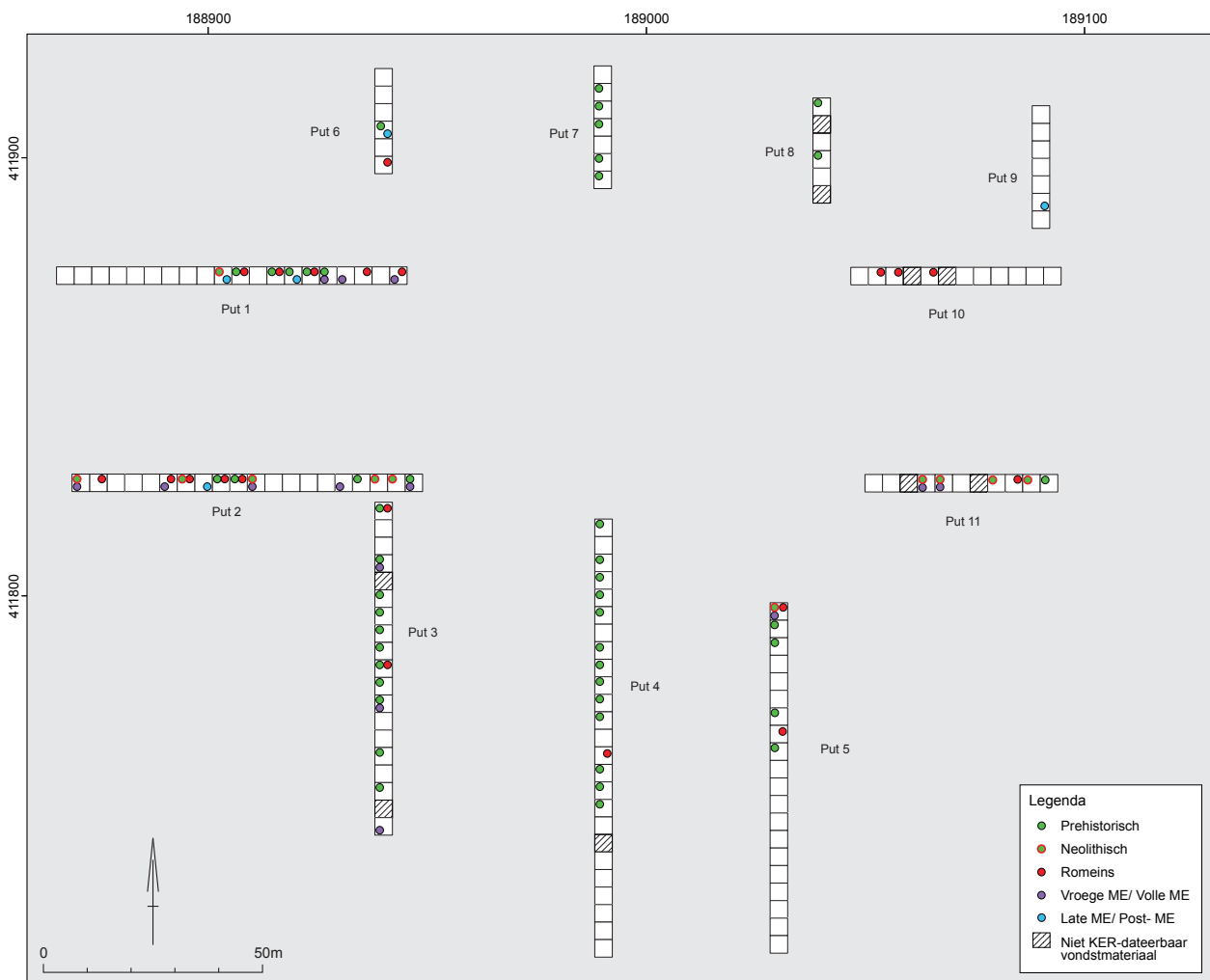
nisch materiaal, een mat of mand, is gedrukt en daarna – door wel of niet bewuste verhitting – is gebakken. Naast dit kleifragment leverde het spoor ook een deel van een spinklos op, fragmenten van met gebroken kwarts gemagerd aardewerk, waaronder een randscherf met stafband en fragmenten van een eenvoudig aardewerken bakje dat als een mogelijk smeltkroesje is bestempeld. Hoewel een deel van de aardewerkfragmenten secundair is verbrand, is het – op grond van de kwartsmagering – aannemelijk dat dit kleine vondstcomplex uit de Midden-Bronstijd dateert.

Context en verspreiding van het vondstmateriaal

Zoals in de inleiding reeds is vermeld, is het merendeel van het vondstmateriaal aangetroffen tijdens de aanleg van de werkputten. In 2001 zijn de aanlegvondsten per gehele werkput verzameld: het betreft vondstnummer 2001-01 (put 1) en 2001-02 (put 2). In 2007 gebeurde dat per werkput in segmenten van 4 x 4 m (de putbreedte).

Wanneer we het aangetroffen vondstmateriaal uit de segmenten op basis van het aardewerk in vier categorieën indelen; prehistorisch, Romeinse tijd, Vroege en Volle Middeleeuwen en Late Middeleeuwen en Post-Middeleeuwen en deze ruimtelijk weer-geven (afb. 26) ontstaat een globale verspreidingskaart per periode. Het aardewerk uit de Late IJzertijd/Inheems-Romeinse tijd is daarbij even buiten beschouwing gelaten, aangezien het weinig specifiek is. De laatste, jongste categorie is bovendien weinig veelzeggend omdat scherfmateriaal uit deze periode van elders afkomstig kan zijn, meegebracht met de met mest doordrenkte heideplaggen.

In het algemeen kan gesteld worden dat de verspreiding van het vondstmateriaal in de bovengelegen akkerlagen in hoofdlijn overeenkomt met de verspreiding van de aangetroffen sporen. Dat geldt met name voor het prehistorisch materiaal, dat veelvuldig in de meeste putten uit 2007 is aangetroffen, met uitzondering van de putten 9 en 10. Opvallend daarbij is put 8 die geen sporen, maar wel prehistorisch aardewerk (zelfs mogelijk laat-neolithisch)

Afb. 26 Het overgrote deel van het vondstmateriaal is tijdens de aanleg van de werkputten verzameld. Prehistorisch en Romeins aardewerk komt wijdverspreid voor. Dat uit de Vroege en Volle Middeleeuwen beperkt zich meer tot het westen van het onderzochte areaal.

Context			
Volgnummer	96	100	115
Put	5	10	11
Vlak	1	1	2
Spoornummer	28	2	12
Fractie > 4 mm			
Organisch	houtskool van Quercus 5x kernhout onbekende diameter	houtskool van Quercus 10x kernhout onbekende diameter	houtskool van Quercus 15x kernhout onbekende diameter
Anorganisch	-	vuurstenen afslag	-
Fractie > 0,5 mm			
Organisch	ca. 100 stuks houtskool (Quercus) 10-tallen worteltjes (recent) enkele Cenococcum (recent)	vele 100-en stuks houtskool (Quercus) 100-en worteltjes (recent) 100-en Cenococcum (recent)	vele 100-en stuks houtskool (Quercus) - -
Anorganisch	1000-en kwartskorrels	100-en kwartskorrels	100-en kwartskorrels

Tabel 1 De residuen van de botanische monsters bevatten voornamelijk houtskoolfragmenten, van verschillende groottes.

en vuurstenen artefacten, heeft opgeleverd. De midden- en laat-neolithische aardewerkcomponent is daarnaast in de putten 1 en 2, het noorden van put 5 en in put 11 vastgesteld.

Het Romeinse aardewerk komt eveneens wijdverspreid voor. Dat uit de Vroege en Volle Middeleeuwen lijkt wat meer geclusterd te zijn; in de westelijke zone (de putten 1 en 2) en in het oosten (put 11).

Aanlegvondsten die direct aan een spoor waren te relateren, zijn ook als zodanig vastgelegd. In totaal gaat het om dertien vondstnummers. Voor het overgrote deel gaat het om prehistorisch materiaal dat bij het opschaven van het vlak is verzameld. Opvallende concentraties daarbij zijn 22 fragmenten behorende tot eenzelfde pot uit de IJzertijd bij spoor 14 in put 2 (vondstnr. 2001-05) en spoor 88 en 69 in put 5 (vondstnr. 2007-72 en vondstnr. 2007-73).

Bij het afsteken van de profielen is op zes locaties vondstmateriaal aangetroffen. Ten slotte is bij het couperen van sporen vondstmateriaal verzameld. ADC-werkput 2 uit 2001 bevat zeven sporen materiaal en in 2007 leverde spoor 37 in put 4 aardewerk op. In alle

acht gevallen gaat het om prehistorisch vondstmateriaal: eenmaal neolithisch aardewerk van de Steingroep, eenmaal een (vermoedelijk) gemengd complex van scherven van de Steingroep en/of van Midden-Bronstijdaardewerk. Uit drie sporen komt Midden-Bronstijdaardewerk en uit drie andere IJzertijd materiaal.

6.4 Resultaten botanische bemonstering

De inhoud van het gezeefde sediment, afkomstig uit de drie bemonsterde sporen, is vrij eenduidig (Tabel 1). De grofste fractie (> 4 mm) bevat brokjes houtskool, verbrande eik (Quercus), in aantal variërend van 5 tot 15 mm. Spoor 2 in put 10 leverde een kleine vuurstenen afslag op. De residuen van de fijnere fractie (> 0,5 mm) bevatten veel kleinere fragmenten houtskool. De ontdekte worteltjes en de Cenococcumzaden zijn in ieder geval van recente ouderdom.

Zaden van cultuurgewassen zijn niet aangetroffen.

Noten

39 Deze informatie is afkomstig uit het AMR-verslag (De Haan 2001). Deze paragraaf bevat de door De Haan gehanteerde termen.

40 Zie voor de genese van dit soort fossiele cultuurlagen ook Spek 2004, 837-840.

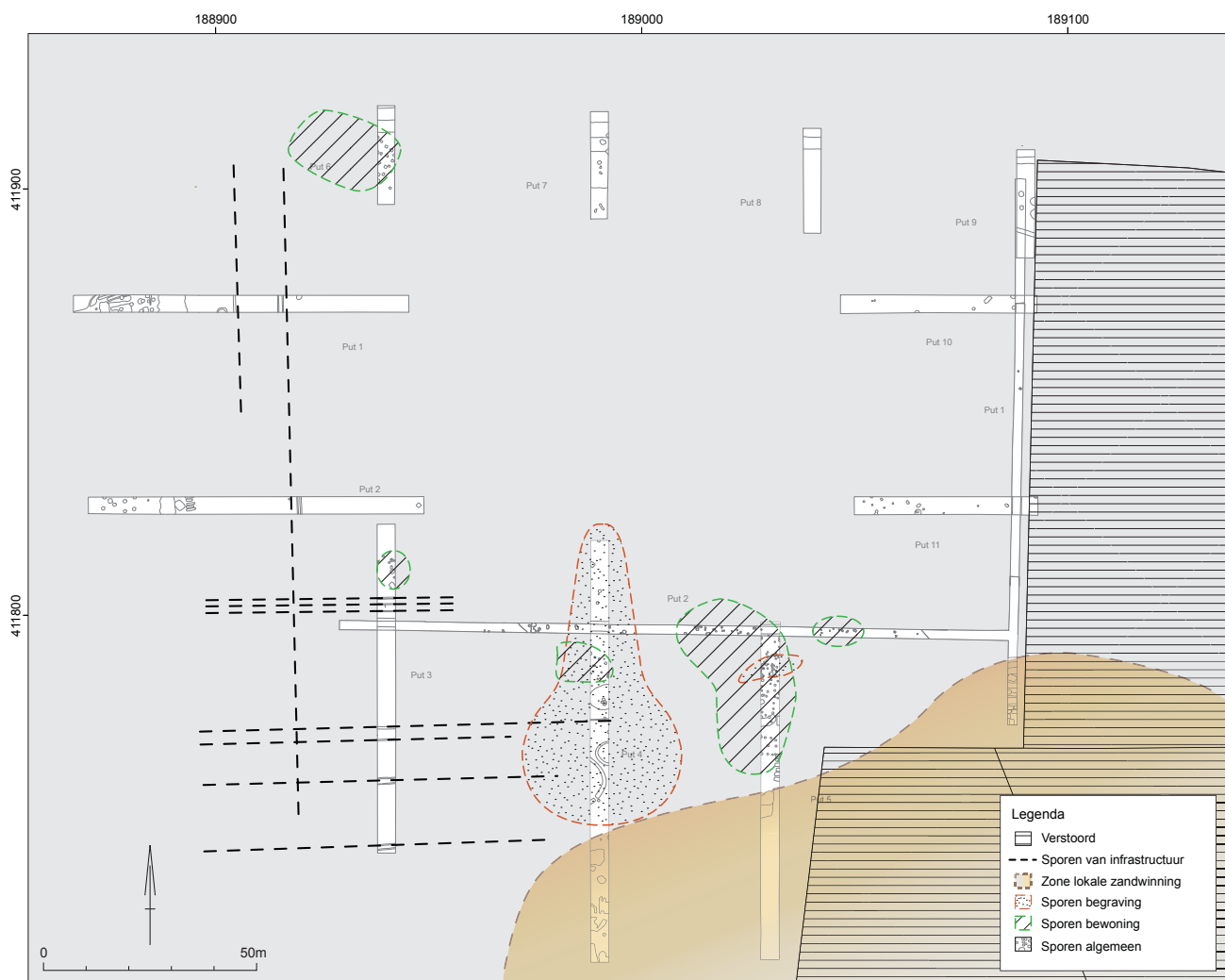
41 Deze algemene beschrijving is afkomstig uit het AMR-verslag (De Haan 2001).

7 Conclusies en discussie over het archeologisch landschap van Haps-Laarakker

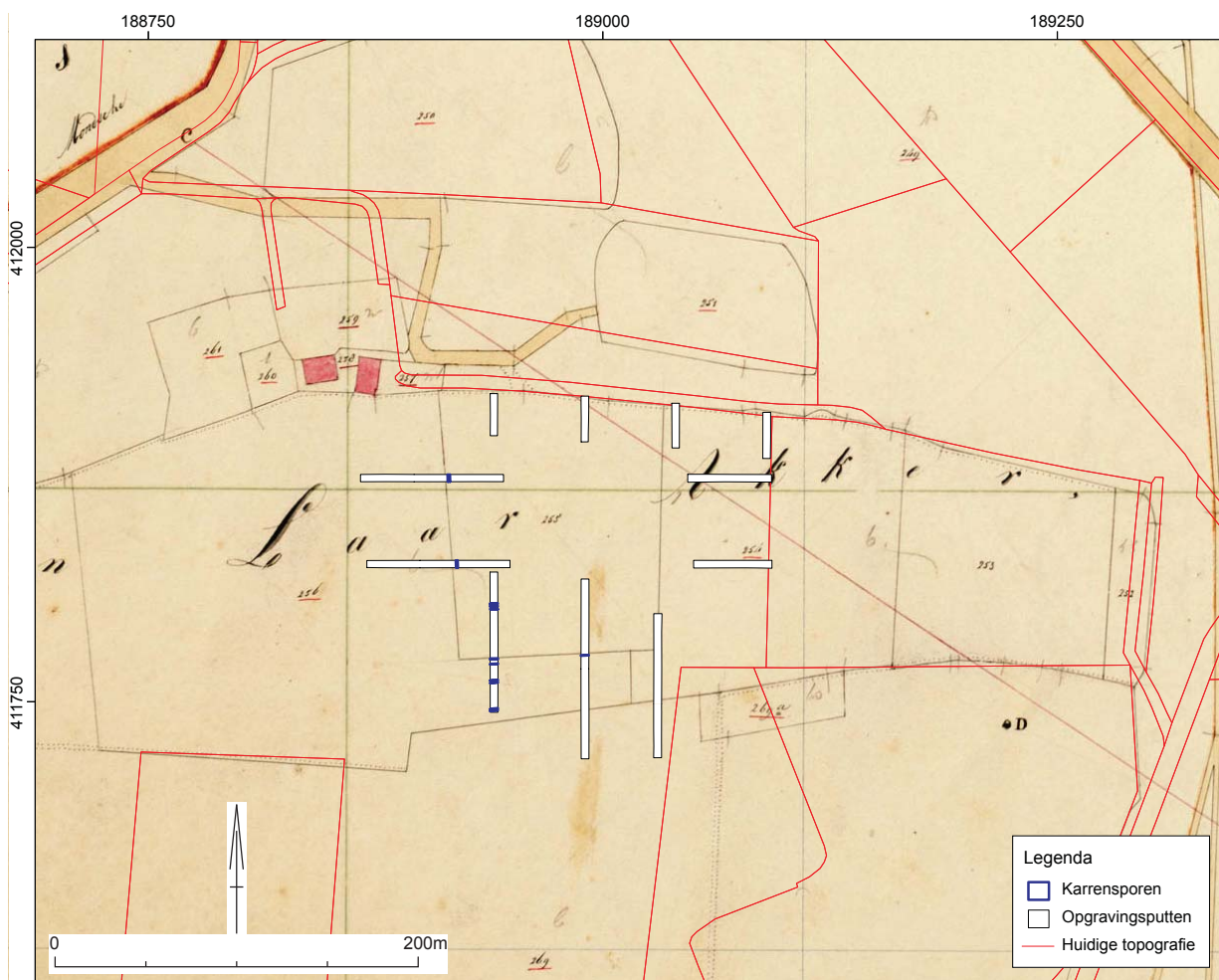
In dit hoofdstuk zullen we de resultaten uit voorgaande paragrafen bediscussiëren en met elkaar samenbrengen tot een geïntegreerd verhaal. De onderzoeksvragen die aan de waardering ten grondslag lagen (zie hoofdstuk 4), zullen op thematische wijze worden beantwoord.

Over de aard, datering en inhoudelijke kwaliteit van het afgedekte bodemarchief

De blootgelegde sporen en het bijbehorende vondstmateriaal geven een goed inzicht in het bodemarchief van Haps-Laarakker (afb. 27). Dat blijkt zeer rijk te zijn. Vrijwel alle sleuven leverden sporen op,

Afb. 27 In het sporenoverzicht zijn zones aanwijsbaar waar sporen van bewoning en begraving zijn te herkennen.

Afb. 28 Door de allesporenkaart te combineren met de kadastrale minuut krijgen we een beter inzicht in de infrastructuur en percelering.

met duidelijke concentraties in het noordwestelijke en zuidelijke deel. Ook het vondstverspreidingspatroon toont min of meer hetzelfde ruimtelijke beeld. Als gevolg van de aard van de aanpak – non-destructief onderzoek – is het aantal gecoupeerde sporen beperkt. Dat betekent dat de ouderdomsbepaling en periodisering veelal vrij globaal is. Ze zijn op een aantal aspecten gebaseerd: op de aftekening van de sporen, vondsten uit (een klein aantal) sporen, aanlegvondsten en typologische indeling van bekende verschijnselen, zoals kringgreppels met de opening in het zuidoosten. De oudste sporen van bewoning zijn vertegenwoordigd door vuurstenen artefacten die bij de aanleg van de putten – in de fossiele cultuurlaag of B/C-horizont – en in een klein aantal sporen zijn aangetroffen. Het gaat om een mesolithische component die herkenbaar is aan de kleine afslag- en klingkernen, de (delen van) kling en de afslag met eindretouche. Hoewel duidelijke gidsartefacten als spitsen met oppervlakteretouche (driehoek, *feuille de gut*) ontbreken, doet de geringe grootte van het debita-gemateriaal mesolithisch aan. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de grondstof die lokaal voor handen was, van slechte kwaliteit was. Het gaat om gerold materiaal dat

door fluviatiele processen in oude Maasafzettingen terecht is gekomen.

Het vuursteen van Haps-Laarakker biedt een bekend beeld dat bij onderzoek op de hoge dekzandgronden met grote regelmaat wordt aangetroffen: geen dichte vondstconcentraties, maar her en der verspreide artefacten die bij aanleg of als opspit worden ontdekt. Deze vondstcontext doet vermoeden dat de mesolithische bewoningsfase op de Laarakker – de overblijfselen van jacht- of basiskampen – door latere activiteiten danig is verstoord.

Voor de tweede bewoningsfase, het neolithicum, zijn verschillende duidelijke aanwijzingen voorhanden; in de eerste plaats aardewerk van de Steingroep (ca. 3450-2500 v.Chr.), dat zowel bij de aanleg is aangetroffen als in gecoupeerde sporen. Ofschoon in het laatste geval ook aan opspit gedacht moet worden, is de vaststelling dat mogelijke neolithische grondsporen zichtbaar zijn, een belangrijke. Voor de pleistocene zandgronden geldt dat duidelijke bewoningssporen uit deze periode, huisplattegronden, voorsnog ontbreken.⁴² De achterliggende redenen voor de slechte zichtbaarheid kunnen divers zijn: ondiep gefundeerde boerde-

rijen in combinatie met afgetopte of aangeploegde bodemprofielen en/of bodemvormende processen (podzolering, verbruining, verbleking of bioturbatie).⁴³ Steinaardewerk van de Brabantse zandgronden is sowieso een schaars goed. We kennen de vondststrooiing van Toterfout-Halve Mijl, de complete, schijnbare losse potten van Moergestel, Berghem en Meerhoven (bij Eindhoven) en de intrigerende kuil met potten van de Kraaienberg te Linden.⁴⁴

Ook voor bewoning in de wat latere fase van het Laat-Neolithicum – van de EGK- en klokbeercultuur – zijn wat aanwijzingen. Bij de aanleg van put 2 in 2001 kwam zowel een scherf van een AOO-beker als een fragment van een klokbeker aan het licht. Ofschoon het losse vondsten zijn, geldt dat deze overblijfselen uit beide laat-neolithische perioden op de Brabantse zandgronden bijzonder zijn. De meest bekende en aansprekende ontdekking is de grafheuvel van Witrijt (gemeente Bergeijk), waar bij het onderzoek in 1954 een *All Over Ornamented*-beker met vuurstenen dolk van Grand Pressigny-vuursteen tevoorschijn kwam. De overige vondsten van de EGK zijn oppervlaktevondsten, zoals een aantal dolken (bij Zundert, Boekel en Someren) en een enkele scherf.⁴⁵ Bij het onderzoek van W. Willems naar het urnenveld bij Best, in 1934, werd ook wat neolithisch materiaal, scherven van AOO- en klokbekers, aangetroffen.⁴⁶ Vindplaatsen uit het Laat-Neolithicum B zijn wat dikker gezaaid en wat meer geconcentreerd in het land van Cuijk. Zo is bij het onderzoek van het Kamps Veld van Haps, in de jaren zestig, een behoorlijke hoeveelheid laat-neolithisch vondstmateriaal ontdekt, zoals potbeker- en klokbekeraardewerk, een vuurstenen dolk en pijlpunten, een fragment van een stenen polsbeschermer en een stenen pijlschachtschuurder.⁴⁷ Ook de kleine klokbekergraven van Cuijk, opgegraven door J. Bogaers, en de recente ontdekkingen in de Heeswijksche Kampen en De Nielt maken duidelijk dat deze regio in het Laat-Neolithicum B bewoning heeft gekend.⁴⁸ De losse aanlegvondsten van AOO- en klokbekeraardewerk wijzen weliswaar op bewoning, maar hoe deze zich in het bodemarchief vertegenwoordigt en wat de gaafheid van de eventueel aanwezige sporen is, is vooralsnog onduidelijk. De aanwezigheid van goed zichtbare grondsporen van boeren van de Steingroep en de bijbehorende materiële cultuur maakt wel dat het monument bijzonder hoog scoort op inhoudelijke kwaliteit voor deze cultuurgroep.

Voor wat betreft de Bronstijd geeft het bodemarchief van Haps-Laarakker op wisselende wijze aanwijzingen prijs. Voor de Vroege en Late Bronstijd zijn er vooralsnog geen indicaties: aardewerk versierd met wikkeldraadstempels of Kerbschnitt ontbreekt. De periode Midden-Bronstijd (1800-1050 v.Chr.) daarentegen is goed vertegenwoordigd in verschillende complextypen: nederzettingssporen zoals kuilen, in combinatie met mogelijke gebouwstructuren uit deze fase en een aangesneden randstructuur behorende bij een grafmonument. Ook aardewerk uit deze periode is in ruime mate aangetroffen. Afgezien van een naar binnen afgeschuinde rand ontbreken kenmerken voor een meer specifieke ouderdom in de Midden-Bronstijd A, zoals touwindrukken. Wel

zijn wat vingernagelindrukken en een stafband herkend. Een bijzondere ontdekking behorende bij deze bewoningsfase is het verbrande leemfragment met indrukken van gevlochten organisch materiaal. Zowel het complextype NX (nederzetting) en mogelijk GHX (grafheuvel onbepaald) zijn aan de Midden-Bronstijdbewoningsfase toe te schrijven.

Ook sporen van bewoning en begraving in de Vroege IJzertijd zijn in de vlakken van de proefsleuven herkend. De meest duidelijke zijn de kringgreppels met de opening in het zuidoosten. Opvallend daarbij was de rode verkleuring binnen de greppel, die wellicht duidt op sterke verhitting van de zandbodem (de locatie van een brandstapel?). Bij dit grafveld kunnen ook de twee crematiegraven gerekend worden die in put 4 zijn aangesneden (spoor 1 en 4). Deze kunnen waarschijnlijk – op grond van het ontbreken van een randstructuur – wat later in de IJzertijd geplaatst worden (in de Late IJzertijd), maar behoren wel tot eenzelfde begravingszone. Of de urnen die in 1970 door medewerkers van Stiboka zijn ontdekt daartoe behoren, is lastig te zeggen. De afstand van de kringgreppel tot aan de steilrand waarin ze zijn ontdekt, bedraagt ca. 150 m en in de tussenliggende proefsleuven 10 en 11 zijn geen aanwijzingen voor begravingen. De complextypen GVCU (urnenveld) en GC (crematiegraf) kunnen aan deze fase worden gekoppeld. Daarnaast kunnen een deel van de grondsporen (waarschijnlijk de sporen 37 en 43 in ADC-put 2) en het vondstmateriaal aan deze bewoningsfase worden gekoppeld. Gesteld kan worden dat het zeer aannemelijk is dat er in de IJzertijd in en rondom het monument intensief is gewoond. Of er in deze periode ook duidelijke hiaten in de bewoning zijn, bijvoorbeeld het ontbreken van sporen uit de Midden-IJzertijd, is niet hard te maken. Op grond van de (weliswaar subtiele) aanwijzingen in het vondstmateriaal (een scherf van Marne-aardewerk) lijkt het plausibel dat er ook in de Midden-IJzertijd op de Laarakkers is gewoond.

Net als voor de laat-neolithische component geldt dat de aard en hoge dichtheid van de sporen uit de Late Prehistorie, dat wil zeggen uit de Midden-Bronstijd en (Vroege) IJzertijd, in sterke mate overeenkomen met die op het Kamps Veld. Het gaat om een opvallende palimpsest die elders in Brabant veel minder vaak voorkomt. De grootschalige opgravingen op de dekzanden, zoals bij Someren, Lieshout en Mierlo-Hout, hebben vele sporen van bewoning en begraving opgeleverd, maar niet in een dergelijk hoge dichtheid. De plaatsvastheid van de boerensamenlevingen in de Late Prehistorie op de hoge terrasrestruggen rondom Haps is bijzonder groot. Het strekt dan ook tot de aanbeveling de hoge archeologische potentie van terrasrestruggen in de toekomst tijdig te toetsen en dergelijke waardevolle landschappen meer duurzaam te behouden.

Voor de Romeinse tijd is het beeld wat minder eenduidig. De fragmenten Romeinse waar die verspreid over het onderzoeksterrein in de sleuven zijn aangetroffen, zijn een duidelijke aanwijzing voor bewoning, zowel in de fase rond 70 als in de 2e-3e eeuw n.Chr. Grondsporen uit deze perioden zijn vooralsnog niet aanwijsbaar,

maar zijn wel te verwachten. Van het Nabuursterrein, net ten oosten van het monument Laarakker, is bekend dat ook daar vondsten uit de 2e-3e eeuw aan het licht zijn gekomen, zoals een fragment van een bronzen bel, een zilveren kniefibula en een muntschat.⁴⁹ Voor de Vroege Middeleeuwen, de Merovingische en Karolingische periode, is het bewoningspatroon vergelijkbaar. Bij het onderzoek op de Laarakker wijst vondstmateriaal op bewoning in deze fase. De reddingsactie op het Nabuursterrein door amateurarcheologen laat zien dat de bewoning daar in de Vroege Middeleeuwen intensief was. Reliëfbandpotten en geveerd Mayen-achtig aardewerk zijn bijzondere aardewerkvormen die aldaar zijn aangetroffen, maar ook scherfmaterialen van wijdmondig terra nigra-achtig aardewerk. Aangenomen mag worden dat het monument Laarakker een (onbekend) deel van deze vroeg-middeleeuwse nederzetting herbergt.

Dat Laarakker in de Volle Middeleeuwen bewoond is geweest, bewijzen de sporen in put 6, die zeer waarschijnlijk de plattegrond vormen van een boerderij. Ook het vondstmateriaal, de scherven van Pingsdorf, Paffrath-achtig en kogelpotaardewerk, is een duidelijke indicatie voor bewoning in de 11e-12e eeuw.

Voor de latere periode, de (Post-)Middeleeuwen en Nieuwe tijd, lijkt het gebruik van de Laarakkers vooral gerelateerd te zijn aan agrarische activiteiten. Uit de bouwvoor zijn wat geglazuurde aardewerkscherven afkomstig. Deze zijn zeer waarschijnlijk met het opbrengen van de met mest doordrenkte heideplaggen daar terechtgekomen. De aangetroffen karrensporen geven aan dat delen van de Laarakkers in een eerdere fase anders waren verkaveld. De koppeling van de allesporenkaart met de kadastrale minuut uit 1832 laat zien dat de blootgelegde karrensporen en verkavelingsgreppels te relateren zijn aan de perceelsindeling (afb. 28).

Een activiteit die zeer duidelijke sporen heeft nagelaten, is zandwinning: de boeren van de Laarakkers hebben zeer regelmatig het schone, lichtgekleurde zand van de C-horizont benut als strooisellaag op de vloeren van de stal en boerderij. Zowel in het westelijke als in het zuidelijke deel van het onderzochte gebied zijn grillige grondsporen daarvan de getuigen. Daarnaast zijn op drie locaties zogenoemde esgreppels waargenomen, zowel in het zuidelijke deel van ADC-put 1, als halverwege werkput 5 en in het westelijke deel van werkput 2. Ook het beeld van Actueel Hoogtebestand Nederland laat zien dat er een duidelijke verlaging in het landschap aanwezig is (afb. 22). De geconstateerde vergravingen in de zuidelijke delen van de werkputten 4 en 5 zijn daaraan te relateren, zodat we kunnen aannemen dat deze vergraving beperkt (ca. 80 m) in omvang is. Het is evenwel niet met zekerheid te zeggen in hoeverre meer van dergelijke ingrepen in het landschap zijn geweest. De huidige indicatoren wijzen op een ad-hocactiviteit die is uitgevoerd wanneer er behoefte aan bijvoorbeeld strooizand was. Uit de oversnijdingen met de twee configuraties van perfect ronde sporen in de werkputten 1 en 2, die als de overblijfselen van hoogspanningsmasten zijn geïnterpreteerd, is duidelijk dat de zandwinningsporen aldaar ouder zijn. Hoe lang en tot wanneer deze

zandwinning heeft plaatsgevonden, is onbekend, maar het is aannemelijk dat dit – zeker in de directe omgeving van de boerderijen – enkele eeuwen voortduurde en pas ergens halverwege de zoe eeuw, met de komst van moderne stallen, eindigde.

Over de fysieke kwaliteit van het bodemarchief van Haps-Laarakker

Ondanks de geringe dikte van het plaggendek is het onderliggende archeologische landschap goed bewaard gebleven. Het bodemprofiel is – afgezien van de vergravingen in de zuidelijke delen van put 4 en 5 en de daaraan gerelateerde verlaging van ca. 80 m – vrijwel overal intact. De fossiele cultuurlaag is op een aantal plaatsen aanwezig en ook uit het ontbreken van diepwoel- en andere ploegkrassen en de weinige spitsporen kunnen we afleiden dat ingrijpende agrarische groundbewerkingswerkzaamheden niet op de Laarakkers zijn uitgevoerd. Wel vormen de zandwinningskuilen en de esgreppels lokale verstoringen.

De gaafheid van de sporen, waarvan het merendeel uit de Late Prehistorie dateert, is goed. De botanische waardering heeft uitgewezen dat er weliswaar geen onverkoold organisch materiaal bewaard is gebleven, maar dat is een normaal beeld op de zandgronden boven het grondwaterniveau.

Over de informatiewaarde van het akkercomplex Laarakker

Het bovenstaande samenvattend komt het erop neer dat het dunne plaggendek van de Laarakkers een rijk bodemarchief afdekt, van sporen van jagers en verzamelaars uit de Midden-Steentijd tot aan boerenbedrijven uit de 11e eeuw, die zeer waarschijnlijk de voorgangers zijn van de boerderijen Klein en Groot Laarakker. De plek was zeer lange tijd een aantrekkelijke locatie om te jagen, te wonen, de doden te begraven en gewassen te verbouwen. Bijzonder is dat er zich duidelijk grondsporen uit het Midden-/Laat-Neolithicum aftekenen. De goede herkenbaarheid hangt waarschijnlijk samen met het hoge leemgehalte van het substraat.

De hoge dichtheid aan sporen in het monument is een duidelijke aanwijzing dat er onder het akkercomplex Laarakkers een uitgestrekt archeologisch landschap met een lange bewoningsgeschiedenis schuilt. Het vormt een belangrijke kennisbron voor de ongeschreven geschiedenis van Noord-Brabant in het algemeen en de bewoningsgeschiedenis van de omgeving van Haps in het bijzonder. Vooral nog is het onmogelijk om in het onderzochte terrein een ruimtelijke verdeling aan te geven. Vanuit het wettelijk beschermde deel lopen de sporen zowel in westelijke richting als in zuidelijke richting door. Aannemende dat het bodemprofiel van het akkercomplex Laarakkers eenzelfde mate van intactheid heeft als het onderzochte deel, is de kans groot dat de rijkdom van het bodemarchief zich over een groot gebied uitstrekt. Op basis van de aangetroffen grondsporen zou de begrenzing van het huidige

monument verschoven kunnen worden: ten minste 50 m naar het westen en 75 m in zuidelijke richting.

Als we het akkercomplex Laarakkers op provinciale schaal bezien, valt een aantal zaken op. Als plaggenbodems zijn de Laarakkers niet bijzonder te noemen; meer dan de helft van de Nederlandse plaggenbodems ligt in de archeoregio Brabants zandgebied.⁵⁰ De geringe dikte van maximaal 50 cm (en meestal minder) is wel opvallend. Het gemiddelde Brabantse plaggendek is ca. 75 cm, dat van Laarakker is gemiddeld 25 cm dunner. Waarschijnlijk heeft het hoge leemgehalte dat van nature in de ondergrond aanwezig is ervoor gezorgd dat er weinig mineraal materiaal is aangevoerd.

Hoewel we voor Laarakker weinig archeologische aanwijzingen hebben voor de ouderdom van het plaggendek en de eerste ontginningsfase nemen we aan dat de plaggenophoging in de 14e eeuw is begonnen. Indicaties daarvoor zijn de boerderijplattegrond uit de 11e eeuw, het weinige laat-middeleeuwse aardewerk dat bij de aanleg van de putten is verzameld en de bezitsgeschiedenis uit de historische bronnen. Wat betreft de datering past Laarakker goed in het algemene beeld van Zuid-Nederlandse plaggendekken met een ouderdom in de Late Middeleeuwen (14e-15e eeuw).⁵¹

Over de potentie van het rivierterrassenlandschap van oostelijk Noord-Brabant

Wanneer we het rijke archeologische landschap van Haps-Laarakker vanuit het ruimere kader van het pleistocene rivierterrassenlandschap beschouwen, dan kan gesteld worden dat ook andere op afgedekte terrasrestruggen in potentie eenzelfde rijkdom kunnen bieden. De landschappelijke ligging van hooggelegen, leemrijke gronden omringd door lage, vochtige gronden – de fossiele geulen – is van oudsher een gunstige situatie voor boerensamenlevingen. De hogere, vruchtbare gronden waren aantrekkelijke locaties voor de boerenbedrijven en de verbouw van gewassen, terwijl de lagere gronden uitstekende weidegebieden vormden.

De terrasrestrug van de Laarakkers is al vanaf het Midden-Neolithicum min of meer continu als nederzettingenclave benut, met een duidelijk intensief gebruik in de Late Prehistorie, Romeinse tijd, Vroege en Volle Middeleeuwen. Of vergelijkbare locaties in de omgeving van Haps eenzelfde lange bewoningsgeschiedenis in zich dragen, is een prikkelende gedachte. De categorie 'geïsoleerde, lage heuvels, ruggen en welvingen' ten noordwesten van het dorp Haps, zoals op afb. 9 aangeduid, vormen in potentie geschikte bewoningslocaties. Dit beeld van verspreid gelegen nederzettingenclaves is vooralsnog hypothetisch: het wordt niet onderbouwd door archeologische waarnemingen. Deze 'witte' vlekken ten noordwesten van Haps steken schril af bij de bekende archeologische rijkdom in het noordoosten van het Land van Cuijk. Intensieve verkenningen en opgravingen voor de uitbreiding van Cuijk, zoals op Heeswijksche Kampen en De Nielt, heeft aangetoond dat de regio gedurende millennia intensief is bewoond.⁵² Een vergelijkbaar intensief gebruikt deel van het Maasterrassenlandschap is bij het onderzoek ten noorden van Boxmeer, op de Maasbroeksche Blokken en Sterckwijck, aan het licht gekomen. Het verdient de aanbeveling op de middellange termijn, wanneer ook de resultaten van Boxmeer-Sterckwijck in druk zijn verschenen en beschikbaar zijn, de bewoningsgeschiedenis van dit meest oostelijke deel van Noord-Brabant vanuit een synthetiserende benadering te evalueren. Met enerzijds het schetsen van een huidige stand van zaken en anderzijds het aangeven van de kennislacunes en potentie. Een intrigerende vraag is bijvoorbeeld of en op welke manier de bewoningsdynamiek in dit Maasterrassenlandschap afwijkt van andere microregio's in Brabant. Grootschalig onderzoek, uitgevoerd in de afgelopen 25 jaar, en de daaruit voortkomende synthetiserende studies in regio's als de Maaskant bij Oss, De Kempen en Peelland hebben geleid tot verdiepende beelden van de dynamische bewoningsgeschiedenis van deze Brabantse streken. Het vergelijken van de bewoningsdynamiek in het rivierterrassenlandschap met deze microregio's maakt dat we voortschrijdend inzicht krijgen in de keuzes die vroegere samenlevingen maakten.

Noten

42 Schreurs 2005.

43 Rensink, Theunissen, Spek & Vossen 2006.

44 Toterfout-Halve Mijl: Van Beek 1977; Moergestel: Verwers 1988; Berghem: Verwers & Beex 1978; Linden: Louwe Kooijmans & Verhart 1990.

45 Archis II; Dijkstra & Peeters 1983.

46 Willems 1935.

47 Verwers 1972.

48 Bogaers 1966, 1967; Ball 2005 en 2007.

49 Verwers 1990.

50 Deeben, Van Doesburg & Groenewoudt 2007; Hiddink & Renes 2007.

51 Spek 2004; Hiddink & Renes 2007.

52 Ball 2005, 2007.

Literatuur

- Ball, E., & E. Heirbaut, 2005: *Cuijk-Heeswijkse Kampen. Een landschap vol archeologie*, Leiden (Archol-rapport 39A).
- Ball, E., 2007: Het noordoosten van het Land van Cuijk. Een pre- en protohistorisch cultuurlandschap in kaart gebracht, in: R. Jansen & L.P. Louwe Kooijmans (red.), *Van contract tot wetenschap. Tien jaar archeologisch onderzoek door Archol BV, 1997-2007*, 271-292.
- Beek, B. van, 1977: Sporen van een Neolithische nederzetting tussen Toterfout en Halve Mijl, gemeente Veldhoven (N.-Br.), in: N. Roymans, J. Biemans, J. Slofstra & W.J.H. Verwers (red.): *Brabantse Oudheden* (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 16), 43-54.
- Beex, G., 1970: Haps, in: *Archeologisch Nieuws van het Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 69, 136-137.
- Berkel, G. van & K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie*, Utrecht.
- Bloemers, J.H.F., L.P. Louwe Kooijmans & H. Sarfatij, 1981: *Verleden Land. Archeologische opgravingen in Nederland*, Amsterdam.
- Blom, E. et al., in voorbereiding: De resultaten van het definitieve onderzoek te Boxmeer-Sterckwijck (werktitel), Amersfoort (ADC-rapport).
- Bogaers, J.E., 1966: Opgravingen te Cuijk, 1964-1966, *Brabants Heem* 18, 122-136.
- Bogaers, J.E., 1967: Cuijk, *Archeologisch Nieuws*, in: *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 66, 9-10.
- Bont, C.H.M. de, 1993: '... Al het merkwaardige in bonte afwisseling...' *Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant*, Waalre.
- Brand, R. van den & H. Douma, 2002: *Land van Cuijk, 33 dorpen en één stad. Wordingsgeschiedenis en historische schets van de stad Grave en de drieëndertig dorpen van het Land van Cuijk*, Boxmeer (Publicaties Stichting Historie Peel-Maas-Niersgebied 17).
- Brand, R. van den, 2009 (in druk): Haps en het land van Cuijk. Van prehistorie tot 21e eeuw, Venray.
- Buitenhuis, A. & H.P. Wolfert, 1988: *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000. Toelichting op kaartblad 46 Gennep*, Wageningen/ Haarlem.
- Buitenhuis, A., S.J. Kluiving, G.W. de Lange, R.W. de Waal & H.P. Wolfert, 1991: *Geomorfologische gesteldheid van Midden- en Oost-Noord-Brabant*, Wageningen (Rapport 121 Staring Centrum).
- Butler, J.J. & H. Steegstra, 1997/1998: Bronze Age Metal and Amber in the Netherlands (II: 2). *Catalogue of the Palstaves, Palaeohistoria* 39/40, 163-275.
- Camps, H.P.H. (red.), 1979: *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. Deel I: De Meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert)*, Den Haag.
- Deeben, J., J. van Doesburg & B. Groenewoudt, 2007: Een inleiding op essen, plaggendekken en enkeerdgronden in het historische cultuurlandschap, in: J. van Doesburg, M. de Boer, J. Deeben, B.J. Groenewoudt en T. de Groot (red.), *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland: onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 34), 9-20.
- Dijkstra, P. & H. Peeters, 1983: Neolithische messen uit Noord-Brabant, *Archeologische Berichten* 14, 169-178.
- Douma, H., 1978: De hoeve 'De Laarakker' onder Haps, *Merlet* 14 (2/3), 57-60.
- Gelling, M. & A. Cole, 2003: *The landscape of place-names*, Stamford.
- Gerritsen, F., 2003: *Local Identities. Landscape and Community in the Late Prehistoric Meuse-Demer-Scheldt Region*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 9).
- Haan, A. de, 2001: Modelformulier veldwerkregistratie Noord-Brabant Cuyk Haps Laarakker, Amersfoort (intern verslag AMR).
- Hiddink, H. & H. Renes, 2007: De oude akkercomplexen in de oostelijke helft van Noord-Brabant en het noorden en het midden van Limburg, in: J. van Doesburg, M. de Boer, J. Deeben, B.J. Groenewoudt en T. de Groot (red.), *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland: onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 34), 129-159.

- Jansen, B. & J.A.M. Roymans, 2002: *Het Land van Cuijk, gemeente Cuijk. Een archeologische verwachtingskaart*, Amsterdam (RAAP-rapport 828).
- Koomen, A., P. Kiden & E. Verbauwen (red.), 2006: *Van beekdal tot stuifduin. Aardkundige waarden in Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch*.
- Künzel, R., D.P. Blok & J.M. Verhoeff: 1989: *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200* (tweede druk), Amsterdam.
- Louwe Kooijmans, L.P. & L. Verhart, 1990: Een midden-neolithisch nederzettingsterrein en een kuil uit de Stein-groep op de voormalige Kraaienberg bij Linden, gemeente Beers (N.-Br.), *Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 70, 49-108.
- Modderman, P.J.R., 1960: Opgravingen te Haps, *Brabants Heem* 12, 21-22.
- Mulder, F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.
- Nicolay, J.A.W. (red.), 2008: *Opgravingen bij Midlaren. 5000 jaar wonen tussen Hondsrug en Hunzedal*, Groningen (Groningen Archaeological Studies 7).
- Rensink, E., E.M. Theunissen, Th. Spek & N. Vossen, 2006: *Vage grondsporen scherp bekeken. Opgraving industrieterrein Panningen (gemeente Helden) en het onderzoek van midden-neolithische grondsporen op de Limburgse zandgronden*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 129).
- Schokker, J., 2003: *Patterns and processes in a Pleistocene fluvio-aeolian environment. Roer Valley Graben, south-eastern Netherlands*, Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 314).
- Schreurs, J., 2005: Het Midden-Neolithicum in Zuid-Nederland, in: J. Deeben, E. Drenth, M.-F. van Oorsouw & L. Verhart (red), *De steentijd van Nederland* (Archeologie 11/12), Meppel, 301-332.
- Spek, T., 2004: *Het Drentse esdorpen-landschap. Een historisch-geografische studie*, Utrecht (proefschrift Landbouwniversiteit Wageningen).
- Spek, T., 2008: Utrechtse Heuvelrug en Gelderse Vallei: het stuwwal- en dekzandlandschap rond Rhenen, in: L. Bultje-van Dillen, H. Deys, T. Maas, R. Rommes, W.H. Strous & F. Vogelzang (red.), *Geschiedenis van Rhenen*, Utrecht, 14-25.
- Stichting voor Bodemkartering (1976) *Bodemkaart van Nederland Schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 45 Oost 's-Hertogenbosch en 46 West – 46 Oost Vierlingsbeek*, Wageningen.
- Theunissen, E.M., 1999: *Midden-bronstijdsamenlevingen in het zuiden van de Lage Landen. Een evaluatie van het begrip 'Hilversum-cultuur'*, Leiden (proefschrift Universiteit Leiden).
- Theunissen, E.M., 2006a: *Boxmeer-Sterckwijck. Onderbouwing van beschermde delen van een cultuurlandschap in het kader van de Monumentenwet*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 138).
- Theunissen, L., 2006b: *Programma van Eisen. Waarderend onderzoek Haps-Laarakker*, Amersfoort.
- Veen, P.A.F. van & N. van der Sijs, 1997: *Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden*, Utrecht/Antwerpen.
- Verdam, J., 1932: *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's-Gravenhage.
- Verwers, G.J., 1972: Das Kamps Veld in Haps in Neolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit, *Analecta Praehistoria Leidensia* 5, 1-176.
- Verwers, W.J.H., 1988: *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1983-1984* (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 32), 21.
- Verwers, W.J.H., 1990: Haps, in: W.J.H. Verwers (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1985-1987*, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 34), 76-79.
- Verwers, W.J.H. & G.A.C. Beex, 1978: *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1974-1976* (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 17), 5-6.
- Wimmers, W.H. & R.R. van Zweden, 1991: *Archeologische en historisch-geografische elementen in een natuurgebied. Antropogene achtergronden van de Gooise natuurreservaten*, Wageningen (Rapport 134 Staring Centrum).
- Wit, J. de, 1982: Een bronzen hielbijl uit Haps, in: *Jaarverslag 1982 AWN-afdeling Nijmegen en omstreken*, 47.

Bijlage 1 Spooranalyse

Beschrijving van de aangetroffen sporen per werkput

Putnr.	Vlaknr.	Spoornr.	Spoorbeschrijving	Vondstnr.	Spoordiepte (cm)	Datering ogv aard spoor	Datering ogv vondsten	Aanvullende informatie
ADC-1								
1		S001	Onderkant plaggendek	-	-	-	-	-
1		S002	C-horizont	-	nvt	-	-	-
1		S003	paalspoor	-	14	late prehistorie	-	-
1		S004	kuil	-	-	late prehistorie	-	-
1		S005	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel?
1		S006	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel?
1		S007	kuil	8	45	late prehistorie	BRONSM	schemert door het plaggendek - in coupe paalspoor zichtbaar
1		S008	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel?
1		S009	greppel	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S010	kuil (deel)	7	30	late prehistorie?	NEOMB-NEOLA	doorsnijdt greppel S009
1		S011	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel?
1		S012	kuil	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S013	kuil	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S014	kuil	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S015	kuil	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S016	kuil	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S017	kuil	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S018	Onderkant plaggendek	-	-	-	-	-
1		S019	C-horizont	-	nvt	-	-	-
ADC-2								
1		S001	Onderkant plaggendek	-	-	-	-	-
1		S002	C-horizont	-	nvt	-	-	-
1		S003	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	schemert door plaggendek
1		S004	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	schemert door plaggendek
1		S005	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie?	-	schemert door plaggendek
1		S006	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S007	grillige kuil (deel)	17	30	late prehistorie?	BRONSM	-
1		S008	kuil (deel)	-	-	late prehistorie?	-	doorsnijdt spoor S007
1		S009	kuil	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S010	kuil	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S011	kuil	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S012	paalspoor	16	10	late prehistorie?	BRONSM	-
1		S013	kuil	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S014	kuil (deel)	5	-	late prehistorie?	-	-
1		S015	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S016	kuil	13	12	late prehistorie?	BRONSM	huisplaats?
1		S017	kuil (deel)	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S018	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S019	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S020	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S021	kuil (deel)	12	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S022	dubbel paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S023	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S024	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S025	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S026	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S027	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S028	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?

Putnr.	Vlknr.	Spoornr.	Spoorbeschrijving	Vondstnr.	Spoordiepte (cm)	Datering ogv aard spoor	Datering ogv vondsten	Aanvullende informatie
1		S029	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S030	dubbel paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S031	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S032	kuil	11	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S033	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S034	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S035	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S036	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S037	paalspoor	10	16	late prehistorie?	IJZ	huisplaats?
1		S038	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S039	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S040	dubbel paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S041	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S042	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S043	paalspoor	9	12	late prehistorie?	IJZ	huisplaats?
1		S044	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S045	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S046	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1		S047	kuil	47	-	late prehistorie?	-	huisplaats?
1								
1		S001	kuil (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S002	greppel	-	-	recent	-	karrenspoor
1		S003	greppel	-	-	recent	-	karrenspoor
1		S004	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel?
1		S005	kuil (deel) met donkere vulling	-	-	late prehistorie	-	-
1		S006	kuil (deel)	-	-	recent	-	grote zandwinningskuil/-strook (te relateren aan S011 in RCE-put 2)
1		S007	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S008	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S009	greppel	-	-	recent	-	vergraving?
1		S010	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S011	kuil	-	-	recent?	-	vergraving?
1		S012	kuil (deel)	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S013	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S014	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S015	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S016	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S017	kuil (deel) doorsneden door S016 en S018	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S018	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S019	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S020	langgerekte kuil doorsneden door S019	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S021	langgerekte kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S022	langgerekte kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S023	kuil (deel)	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S024	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving
1		S025	langgerekte kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S026	kuil (deel)	-	-	recent	-	grote zandwinningskuil
2								
1		S001	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S002	nazak in greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S003	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S004	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S005	langgerekte spoor	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S006	langgerekte spoor	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S007	langgerekte spoor	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S008	langgerekte spoor	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S009	langgerekte spoor	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S010	kuil	-	-	late prehistorie?	-	wordt oversneden door S011
1		S011	grote kuil (deel)	-	-	recent	-	grote zandwinningskuil/-strook te relateren aan S006 in RCE-put 1
1		S012	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S013	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S014	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S015	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S016	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S017	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S018	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S019	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
1		S020	rond paalspoor	-	-	recent	-	staander hoogspanningsmast?
3								
1		S001	kuil (met hk)	-	8	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S002	paalkuil (kern = S005) - deel	-	-	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S003	paalkuil	-	28	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S004	paalspoor	-	4	late prehistorie	-	huisplaats?

Putnr.	Vlaknr.	Spoornr.	Spoorbeschrijving	Vondstnr.	Spoordiepte (cm)	Datering ogv aard spoor	Datering ogv vondsten	Aanvullende informatie
1		S005	paalkern (in S002) - deel	-	12	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S006	paalkern (in S003)	-	28	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S007	paalspoor	-	8	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S008	paalkuil	-	12	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S009	kuil	-	5	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S010	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S011	kuil	40	15	late prehistorie	-	huisplaats?
1		S012	smalle greppel	-	30 cm -bv	recent	-	karrenspoor?
1		S013	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor?
1		S014	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor?
1		S015	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor?
1		S016	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor?
1		S017	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor met S020
1		S018	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor met S019
1		S019	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor met S018
1		S020	smalle greppel	-	-	recent	-	karrenspoor met S017
4								
1		S001	kuil (deel) met oxb	-	-	late prehistorie	-	crematiegraf?
1		S002	kuil (deel)	54	-	late prehistorie	-	-
1		S003	paalkuil	55	-	late prehistorie	-	-
1		S004	kuil met oxb	-	-	late prehistorie	-	crematiegraf?
1		S005	paalkuil (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S006	paalkern in S006 (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S007	kuil	-	-	late prehistorie	-	-
1		S008	smalle greppel (in het verlengde van S015 in put 3)	-	-	recent	-	karrenspoor
1		S009	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S010	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S011	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S012	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S013	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S014	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S015	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S016	kuil	-	-	recent	-	recente, kleine vergraving
1		S017	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
1		S018	kuil	-	-	recent	-	zandwinningskuil
2		S019	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
2		S020	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
2		S021	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
2		S022	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S023	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S024	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S025	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S026	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S027	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S028	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S029	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	huisplaats - mogelijk deel van structuur
2		S030	kuil - grote verkleuring	-	-	late prehistorie	-	-
2		S031	paalkuil (in S030)	-	-	late prehistorie	-	-
2		S032	paalkuil (in S030)	-	-	late prehistorie	-	-
2		S033	paalkuil (in S030)	-	-	late prehistorie	-	-
2		S034	paalkuil (onder spoor 8 tevoorschijn)	-	-	late prehistorie	-	-
2		S035	kuil (deel) met oxb	-	-	late prehistorie	-	crematiegraf?
2		S036	greppel	-	-	IJZV	-	kringgrepel grafmonument
2		S037	greppel	-	-	IJZV	-	kringgrepel grafmonument
2		S038	greppel	63 en 97	-	IJZV	-	kringgrepel grafmonument
2		S039	paalspoor (voor opening)	-	-	IJZV	-	onderdeel grafmonument
2		S040	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
5								
1		S001	paalkern (S002)	-	28	late prehistorie	-	-
1		S002	paalkuil (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S003	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S004	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S005	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S006	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S007	paalkuil (deel)	-	20	late prehistorie	-	-
1		S008	paalspoor	-	25	late prehistorie	-	-
1		S009	paalspoor	-	15	late prehistorie	-	-
1		S010	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S011	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S012	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S013	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S014	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S015	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S016	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans

Putnr.	Vlaknr.	Spoornr.	Spoorbeschrijving	Vondstnr.	Spoordiepte (cm)	Datering ogv aard spoor	Datering ogv vondsten	Aanvullende informatie
1		S017	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S018	paalspoor	-	8	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S019	paalspoor	-	5	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S020	paalspoor	-	27	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S021	paalspoor	-	10	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S022	paalspoor	-	10	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S023	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S024	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S025	paalspoor	-	24	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S026	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S027	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S028	paalspoor	96 (MA)	20	late prehistorie	-	-
1		S029	paalspoor	-	10	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S030	paalspoor	-	10	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S031	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S032	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S033	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S034	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S035	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S035	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S036	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S037	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S038	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S039	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S040	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S041	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	mogelijke paalkrans
1		S042	kuil	-	20	late prehistorie	-	-
1		S043	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S044	paalspoor	-	5	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S045	paalspoor	-	13	late prehistorie	-	-
1		S046	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	-
1		S047	paalspoor	-	12	late prehistorie	-	-
1		S048	paalspoor	-	28	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S049	paalspoor	-	15	late prehistorie	-	-
1		S050	paalspoor	-	12	late prehistorie	-	-
1		S051	paalspoor	-	31	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S052	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S053	paalspoor	-	8	late prehistorie	-	-
1		S054	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S055	paalspoor	-	30	late prehistorie	-	-
1		S056	paalspoor	-	10	late prehistorie	-	-
1		S057	paalspoor	-	5	late prehistorie	-	-
1		S058	paalspoor (oversnijdt S057)	-	24	late prehistorie	-	-
1		S059	paalspoor	-	15	late prehistorie	-	-
1		S060	paalspoor	-	30	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S061	kuil (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
1		S062	paalspoor	-	15	late prehistorie	-	-
1		S063	paalspoor	-	12	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S064	paalspoor	-	30	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out horend tot structuur
1		S065	paalspoor (oversnijdt S069)	-	32	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out mogelijk horend tot structuur
1		S066	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out mogelijk horend tot structuur
1		S067	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out mogelijk horend tot structuur
1		S068	paalspoor (deel)	-	26	late prehistorie	-	qua formaat en lay-out mogelijk horend tot structuur
1		S069	kuil (deel)	73	-	late prehistorie	-	-
1		S070	kuil (deel)	-	-	recent	-	zandwinningskuil?
1		S071	paalspoor (deel)	-	2	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S072	paalspoor	-	26	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S073	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S074	paalspoor	-	20	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S075	paalspoor	-	16	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S076	paalspoor	-	28	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S077	paalspoor (deel)	-	20	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S078	paalspoor	-	22	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S079	paalspoor	-	10	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S080	paalspoor	-	8	late prehistorie	-	huisplaats - idem structuur
1		S081	langgerekt spoor (deel)	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S082	langgerekt spoor (deel)	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S083	langgerekt spoor (deel)	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S084	langgerekt spoor (deel)	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S085	langgerekt spoor (deel)	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S086	langgerekt spoor (deel)	-	-	recent	-	esgreppel?
1		S087	grote vergraven zone	-	-	recent	-	zeer grote zandwinningszone

Putnr.	Vlaknr.	Spoornr.	Spoorbeschrijving	Vondstnr.	Spoordiepte (cm)	Datering ogv aard spoor	Datering ogv vondsten	Aanvullende informatie
1		S088	grote kuil (deel)	72	-	late prehistorie	-	-
1		S089	paalspoor (deel)	-	-	late prehistorie	-	-
6								
1		S001	paalkuil	-	-	LME	-	-
1		S002	paalkuil (deel)	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S003	paalkuil (deel)	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S004	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S005	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S006	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S007	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S008	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S009	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S010	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S011	paalkuil (deel)	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S012	paalkuil (deel)	76	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S013	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S014	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S015	paalkuil	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S016	paalkuil (deel)	-	-	LME	-	behorend tot deel huisplattegrond
1		S017	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S018	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S019	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
7								
1		S001	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving
1		S002	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving
1		S003	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving
1		S004	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving
1		S005	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving
1		S006	kuil (deel)	-	-	recent	-	kleine vergraving, doorsnijdt greppel S009
1		S007	kuil	-	-	recent	-	kleine vergraving, doorsnijdt greppel S009
1		S008	kuil (deel)	-	-	recent	-	kleine vergraving, doorsnijdt greppel S010
1		S009	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S010	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S011	greppel	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
8								
1		S001	greppel (in het verlengde van S006 in put 9)	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S002	greppel (in het verlengde van S007 in put 9)	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
9								
1		S001	greppel	-	-	LME/recent	-	verkavelingsgreppel
1		S002	natuurlijke verkleuring (deel)	-	-	-	-	boomval?
1		S003	rond paalspoor - kuil	-	-	recent	-	-
1		S004	natuurlijke verkleuring (deel)	88	-	-	-	boomval?
1		S005	natuurlijke verkleuring	-	-	-	-	boomval?
1		S006	greppel (in het verlengde van S001 in put 8)	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
1		S007	greppel (in het verlengde van S002 in put 8)	-	-	recent	-	verkavelingsgreppel
10								
1		S001	paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S002	kuil	93,100	-	late prehistorie	-	houtschoolrijke vulling
1		S003	kuil	-	8	late prehistorie	-	houtschoolrijke vulling
1		S004	kuil/paalspoor	-	-	late prehistorie?	-	-
1		S005	kuil (deel)	-	-	late prehistorie	-	houtschoolrijke vulling
1		S006	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
1		S007	paalspoor	-	-	late prehistorie	-	-
11								
1		S001	kuil	-	-	late prehistorie	-	-
1		S002	kuil (deel)	-	15	late prehistorie	-	-
2		S003	paalspoor	-	7	late prehistorie	-	-
2		S004	paalspoor	-	12	late prehistorie	-	-
2		S005	paalspoor	-	5	late prehistorie	-	-
2		S006	paalspoor	-	18	late prehistorie	-	-
2		S007	kuil (deel)	-	12	late prehistorie	-	-
2		S008	paalspoor	-	8	late prehistorie	-	-
2		S009	paalspoor	-	5	late prehistorie	-	-
2		S010	paalspoor?	-	4	late prehistorie	-	-
2		S011	kuil	-	-	late prehistorie	-	-
2		S012	kern kuil (S011)	115	10	late prehistorie	-	-
2		S013	paalspoor	-	3	late prehistorie	-	-
2		S014	kuil	-	10	late prehistorie	-	-
2		S015	paalspoor	-	12	late prehistorie	-	-
2		S016	paalspoor	-	3	late prehistorie	-	-

Bijlage 2 Vondstanalyse

Analyse van de vondsten uit proefsleuven van 2001 en 2007

Haps-Laarakker 2001

2001-01 - aanlegvondsten Put 1

KER

- AWG 4 fragmenten van een geleverde beker, techniek D, 2/3de eeuw
- AWH - magering: kwartsbrokken
 - 32 wandfragmenten - MBT
 - 2 bodemfragmenten - MBT
 - 1 dunwandige wandscherf (geen krimpscheuren) - NEOM/NEOL
- magering: potgruis
 - 68 wandfragmenten - IJZ
 - 1 klein wandfragment met vingernagelindrukken - IJZ (IJZV?)
 - 2 wandfragmenten met mogelijke lijndrukken - IJZ
 - 2 bodemfragmenten - IJZ
- magering: potgruis en beetje organisch (gladde afwerking)
 - 23 wandfragmenten - IJZL/ROM

AXB - 1 botfragment

SXX - 11 steenfragmenten (merendeel kooksteenfragmenten)

SVU - 17 8 afslagen (waarvan één deels decoratieafslag)

9 brokken (waarvan 5 verbrand)

Leem (verbrande klei) - 2 fragmenten

XXX - 3 brokjes ijzer-/mangaanconcretie

2001-02 - aanlegvondsten Put 2

KER

- AWG 5 wandfragmenten, waarvan 3 van een middelgrote standamfoor - ROM
- AWH - magering: kwartsbrokken
 - 12 wandfragmenten - grove kwartsbrokken - MBT
 - 2 wandfragmenten - fijne kwarts - NEOM/NEOL?
- magering: potgruis
 - 2 wandscherven met touwindrukken - AOO-beker - NEOL
 - 15 wandfragmenten - IJZ
- magering: potgruis en beetje organisch (gladde afwerking)
 - 3 wandfragmenten - IJZL/ROM
 - 2 randfragmenten - IJZL/ROM

SXX - 14 steenfragmenten (merendeel kooksteenfragmenten)

SVU - 18 8 afslagen

1 geretoucheerde afslag

8 brokken (waarvan 2 verbrand)

1 klingetje

2001-03 - Put 2

AXB - kleine botfragmenten, waaronder een dierlijk pijpbeenfragment van een middelgroot zoogdier

2001-04 - Put 2

AXB - kleine botfragmenten, waaronder 3 fragmenten die zeker menselijk zijn. Twee daarvan zijn waarschijnlijk pijpbeenfragmenten

2001-05 - aanlegvondsten Put 2

KER

- AWH - magering: potgruis
 - 22 wandfragmenten (grote fragmenten van één pot) - IJZ

2001-06 - aanlegvondsten Put 2

KER

- AWG 1 randfragment Belgische waar, eerste helft eerste eeuw - ROM
 - AWH - magering: potgruis
 - 11 wandscherven - IJZ
 - 5 wandfragmenten (fijne kwartsdeeltjes) - IJZ?
 - 1 wandfragment met twee vingelnagelindrukken - IJT
 - magering: potgruis (gladde afwerking)
 - 4 wandfragmenten - IJZL/ROM
 - magering: potgruis en wat zand
 - 1 randscherf met klokbekerversiering - NEOLB
- SXX - 2 steenfragmenten (merendeel kooksteenfragmenten)

2001-07 - Put 1 - coupe spoor 10

KER

- AWH - magering: kwartsbrokken
 - 3 wandscherven - eerder Stein-aardewerk (NEOMB-NEOLA) dan BRONSM
- OPH twee kleine brokjes houtskool
- SVU - 1 verbrand afslagkerntje (mesolithisch)

2001-08 - Put 1 - coupe spoor 7

KER

- AWH - magering: kwartsbrokken
 - 8 wandfragmenten
 - 3 daarvan dikwandig, met krimpscheuren - BRONSM
 - 5 dunwandig met fijnere gebroken kwarts - NEOM?
- SVU - 1 kernvernieuwingsstuk - slagvlakvernieuwing van de bovenzijde van een kleine kern (mesolithisch)
- SXX - 2 steenfragmenten (kooksteenfragmenten)

2001-09 - Put 2 - coupe spoor 43

KER

- AWH - magering: potgruis
 - 1 wandfragment - IJZ

2001-10 - Put 2 - coupe spoor 37

KER

- AWH - magering: potgruis
 - 1 wandfragment - IJZ
- SVU - 1 afslag
- XXX - mangaanconcretie?

2001-11 - Put 2 - AAV - spoor 32

KER

- AWH - magering: beetje bot
 - 1 wandfragment - prehistorisch
- magering: wat zand
 - 1 wandfragment - prehistorisch

2001-12 - Put 2 - AAV - spoor 21

KER

- AWH - magering: potgruis
 - 2 wandfragmenten - IJZ
- SVU - 1 schrabber
- SXX - 1 steenfragment (wrs. kooksteen)

2001-13 - Put 2 - coupe spoor 16

KER AWH - magering: kwartsbrokken
1 wandfragment - BRONSM
SVU - 1 verbrande afslag
SXX - 1 steenfragment (wrs. kooksteen)
Leem (verbrande klei) - 1 fragment

2001-14 - Put 2 - AAV - spoor 47

KER AWH - magering: potgruis
2 wandfragmenten - IJZ
Leem (verbrande klei) - 1 fragment

2001-15 - Put 2 - vlak 101 - spoor 2 - profielkolom C-horizont

SVU - 1 klingvormige afslag (mesolithisch?)

2001-16 - Put 2 - coupe spoor 12

KER AWH - magering: kwartsbrokken (merendeel secundair verbrand)
7 fragmenten - 2 grootste zijn wrs. bodemscherven
SVU - 1 brok
Leem (verbrande klei) - 7 relatief grote fragmenten, behorend bij elkaar. In een fragment is de ronding van een gat (doorboring in klei) zichtbaar - onderdeel weefgewicht of spinklos? Op een fragment zijn de indrukken van gevlochten plantaardig materiaal zichtbaar.

2001-17 - Put 2 - coupe spoor 7

KER AWH - magering: kwartsbrokken
2 wandfragmenten - BRONSM
1 rand (lijkt afgeschuind naar binnen) - BRONSM

Haps-Laarakker 2007

2007-01 - Put 1 - MAA - seg. 1

KER AWG - 1 wandfragment, mogelijk Romeins
1 randfragment, ruwwandig VME (wrs. merovingisch)
1 wandfragment, ruwwandig VME (wrs. merovingisch)
1 wandfragment, Pingsdorf-aardewerk
AWH - magering: potgruis, wat zand en paar fijne kwartsdeeltjes
2 wandfragmenten, inheems-Romeins?
SVU - 1 zwaar verbrande afslag(?)

2007-02 - Put 1 - MAA - seg. 2

KER AWH - magering: potgruis
4 wandfragmenten, IJZ/inheems-Romeins
SVU - 1 zwaar verbrande afslag(?)
SXX - 2 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-03 - Put 1 - MAA - seg. 3

KER AWG - 1 wandfragment, terra sigillata (Romeins import)
AWH - magering: potgruis
3 wandfragmenten, IJZ/inheems-Romeins
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)

2007-04 - Put 1 - MAA - seg. 4

KER AWG - 1 bodemfragment, ruwwandig VME, Merovingisch
2 wandfragmenten, ruwwandig VME, Merovingisch
1 wandfragment, laat-Merovingisch baksel (baksel 14)
AWH - magering: potgruis
4 wandfragmenten, IJZ/inheems-Romeins
SXX - 2 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-05 - Put 1 - MAA - seg. 5

KER AWG - 1 bodemfragment, grijs Romeins aardewerk, ca. 70 AD
1 wandfragment, Paffrathachtig, 10-12e eeuw (Volle ME)
AWH - magering: potgruis
2 wandfragmenten, wrs. IJZ
1 wandfragment, IJZ/inheems-Romeins
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)

2007-06 - Put 1 - MAA - seg. 6

KER AWG - 1 wandfragment, grijs Romeins aardewerk, ca. 70 AD
AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken (vrij hard baksel)
1 wandfragment, BRONSM (of toch NEOM?)
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
6 wandfragmenten, wrs. inheems-Romeins
onbekend 1 sterk verbrand fragment, indet.

2007-07 - Put 1 - MAA - seg. 7

KER AWG - 1 wandfragment (dunwandig), kogelpotaardewerk (laat),
12/13de eeuw
1 wandfragment, geglaazuurd met loodglazuur en mangaanoxide, post-ME
1 wandfragment, onbepaald/onbekend
AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis
5 wandfragmenten, wrs. IJZ
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)

2007-08 - Put 1 - MAA - seg. 8

KER AWG - 1 bodemfragment, Oost-Gallische Argonnen sigillata, late 2/3e eeuw
1 randfragment middelgrote standamfoor, Haalebos 8052, ca. 125/150
1 randfragment, ruwwandig Romeins, pot Stuart 202 of kom Stuart 210 (2/3e eeuw)
1 wandfragment, ruwwandig Romeins
AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
3 wandfragmenten, BRONSM?
magering: potgruis (en wat fijne kwartsbrokjes)
1 randfragment, IJZ?
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)
XXX - 2 mangaanconcreties?

2007-09 - Put 1 - MAA - seg. 10

KER AWG - 1 bodemfragment, Oost-Gallische Argonnen sigillata, late 2/3de eeuw
AWH - magering: kleine kwartsdeeltjes, potgruis
1 wandfragment, IJZ (of toch NEOL?)
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SXX - 1 fragment kwartsitische zandsteen (mogelijk maalsteenfragment)

2007-10 - Put 1 - MAA - seg. 11

KER AWG - 2 wand- en 1 randfragmenten, met loodglazuur, 17de eeuw
1 wandfragment, steengoed met zoutglazuur/ijzeradobe, 17de eeuw
1 wandfragment, Siegburg-aardewerk, 14-15de eeuw
AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis met wat grover materiaal, kleine grindjes
1 wandfragment, met twee vingelnagelindrukken, gepaard, NEOL?
1 wandfragment, NEOL?
magering: potgruis (en wat fijne kwartsbrokjes)
3 wandfragmenten, IJZ
1 wandscherf, IJZ/inheems-Romeins
SVU - 2 artefacten 1 afslag
1 klingachtige afslag
SXX - 3 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-11 - Put 2 - MAA - seg. 12

KER AWG - 1 wandfragment, Siegburg-aardewerk, 14-15de eeuw

2007-12 - Put 2 - MAA - seg. 15

KER AWG - 1 randfragment, wrijfschaal, Romeins
Van Vinckeroye type 94, laat 2de/3de eeuw
1 wandfragment, Pingsdorf
1 wandfragment, Paffrath
MXX - 3 verroeste spijkers

2007-13 - Put 2 - MAA - seg. 17

KER AWG - 1 wandfragment, laat-Pingsdorf, 13de eeuw

2007-14 - Put 2 - MAA - seg. 1

KER AWG - 1 wandfragment, Pingsdorf
AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
2 wandscherven, BRONSM
1 randfragment, met nagelindruk, BRONSM
1 randfragment, naar binnen afgeschuind, kleine knobbel?, NEOL
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)
XXX - vrij grote concreetie ijzer- of mangaanoxide? slak?

2007-15 - Put 2 - MAA - seg. 2

KER AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
1 randfragment, S-vormig profiel, Stein-aardewerk, NEOLMB-NEOLA
5 wandfragmenten, wrs. Stein-aardewerk, NEOLMB-NEOLA

2007-16 - Put 2 - MAA - seg. 3

KER AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
2 randfragmenten, Stein-aardewerk, NEOLMB-NEOLA
1 wandscherf, IJZ/inheems-Romeins
SVU - 1 artefact 1 afslagkern, verbrand, mesolithisch
SXX - 2 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)
XXX - 1 ijzer-/mangaanconcretie

2007-17 - Put 2 - MAA - seg. 4

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, dunwandig met knik, IJZ, wrs. IJZM
2 wandfragmenten, IJZ
SXX - 3 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-18 - Put 2 - MAA - seg. 5

KER AWG - 1 wandfragment, Pingsdorf-aardewerk

2007-19 - Put 2 - MAA - seg. 6

KER AWG - 1 wandfragment, hard gebakken, grove brokken, Romeins dolium

2007-20 - Put 2 - MAA - seg. 8

KER AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SVU - 1 artefact 1 afslag
SXX - 3 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-21 - Put 2 - MAA - seg. 10

KER AWG - 2 randfragmenten, Paffrath-aardewerk, Volle Middeleeuwen
1 wandfragment, kogelpotaardewerk
AWH - magering: grofgemagerd met kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis
2 wandfragmenten, IJZ
SXX - 4 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-22 - Put 2 - MAA - seg. 11

KER AWG - 1 randfragment van een kom, Romeins ruwwandig grijs, ca. 70 AD
AWH - magering: fijne kwartsbrokjes en wat potgruis
3 wandfragmenten, NEOL?
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SXX - 2 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-23 - Put 2 - MAA - seg. 14

KER AWG - 2 wandfragmenten, Romeins ruwwandig grijs, ca. 70 AD
AWH - magering: fijne kwartsbrokjes
2 wandfragmenten, NEOL
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SXX - 5 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-24 - Put 2 - MAA - seg. 19

KER AWG - 1 bodemfragment, Romeins ruwwandig grijs, ca. 70 AD
1 wandfragment, Oost-Gallische Argonnen sigillata, late 2/3de eeuw

2007-25 - Put 2 - MAA - seg. 20

KER AWG - 1 wandfragment, Paffrath-achtig
AWH - magering: fijne kwarts
1 randfragment, NEOL?
magering: potgruis
1 wandfragment, met twee groeflijnen versierd, IJZ

2007-26 - Put 3 - MAA - seg. 1

KER AWG - 1 wandfragment, Romeins ruwwandig grijs, ca. 70 AD
1 fragment, recente dakpan
AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
SVU - 1 artefact 1 afslag van Maasei
SXX - 4 fragmenten, waaronder 3 kwartsbrokken

2007-27 - Put 3 - MAA - seg. 4

KER AWG - 1 wandfragment, met rode verf, Pingsdorf
AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ?

2007-28 - Put 3 - MAA - seg. 5

SVU - 1 artefact 1 afslag
SXX - 4 fragmenten (waaronder wrs. 2 kooksteenfragmenten en 1 brok Maasei, natuurlijk stuk vuursteen)

2007-29 - Put 3 - MAA - seg. 6

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
13 wandfragmenten, wrs. behorende tot één pot, BRONSM
(4 daarvan secundair verbrand)
SXX - 2 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-30 - Put 3 - MAA - seg. 7

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
2 wandfragmenten, BRONSM
magering: potgruis en wat zand
2 wandfragmenten, IJZ/inheems-Romeins

2007-31 - Put 3 - MAA - seg. 8

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
5 wandfragmenten, wrs. behorende tot één pot, BRONSM
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)

2007-32 - Put 3 - MAA - seg. 9

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
4 wandfragmenten, BRONSM
magering: potgruis
5 wandfragmenten, IJZ
SVU - 2 artefacten 1 kernvernieuwingsstuk
1 afslag
SXX - 5 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten en 1 brok natuurlijk vuursteen)

2007-33 - Put 3 - MAA - seg. 10

KER AWG - 1 bodemfragment, Romeins ruwwandig grijs, ca. 70 AD
AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
3 wandfragmenten, BRONSM
SVU - 1 artefact 1 afslagkern, op een Maaseitje
SXX - 3 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-34 - Put 3 - MAA - seg. 11

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SVU - 1 artefact 1 afslag
SXX - 1 fragment, deel Maaseitje

2007-35 - Put 3 - MAA - seg. 12

KER AWG - 1 wandfragment, verfspat, Pingsdorf
AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SVU - 2 artefacten 1 afslag
1 brok
SXX - 2 fragmenten 1 kooksteenfragment
1 basaltlava

2007-36 - Put 3 - MAA - seg. 15

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis
1 wandfragment, licht besmeten, IJZ (VIJZ?)

2007-37 - Put 3 - MAA - seg. 17

KER AWH - magering: potgruis
3 wandfragmenten, IJZ
SXX - 1 fragment verbrand Maaseitje

2007-38 - Put 3 - MAA - seg. 18

SVU - 1 artefact 1 verbrand kerntje

2007-39 - Put 3 - MAA - seg. 19

KER AWG - 1 randfragment, oudere kogelpot, VME, Karolingisch
SVU - 2 artefacten 1 klingachtige afslag
1 verbrande brok

2007-40 - Put 3 - MAA - Spoor 11

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
SVU - 2 artefacten 1 afslag (decoratieve, gerold oppervlak)
1 sterk verbrande afslag
SXX - 3 fragmenten kwartsitische zandsteen, maalsteenfragmenten?

2007-41 - Put 4 - MAA - seg. 1

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM?
magering: potgruis
3 wandfragmenten, wrs. IJZ
zonder magering
1 fragment kustaardewerk, fragment zoutgootje?

2007-42 - Put 4 - MAA - seg. 3

KER AWH - magering: potgruis
2 wandfragmenten, IJZ
SXX - 2 fragmenten

2007-43 - Put 4 - MAA - seg. 4

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
2 wandfragmenten, BRONSM
magering: potgruis
4 wandfragmenten, IJZ

2007-44 - Put 4 - MAA - seg. 5

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis
4 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins
SVU - 1 artefact 1 klingachtige afslag

2007-45 - Put 4 - MAA - seg. 6

KER AWH - magering: fijne kwarts
1 wandscherf (glad oppervlak), NEOL?
magering: gebroken kwartsbrokken
3 wandfragmenten, BRONSM
magering: potgruis
2 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins

2007-46 - Put 4 - MAA - seg. 8

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 randfragment, BRONSM?
4 wandfragmenten, wrs. BRONSM
magering: potgruis
2 wandfragmenten, IJZ
SXX - 1 fragment

2007-47 - Put 4 - MAA - seg. 9

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, BRONSM
magering: potgruis
5 wandfragmenten, IJZ
SVU - 1 artefact 1 afslag

2007-48 - Put 4 - MAA - seg. 10

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, besmeten oppervlak, IJZ

2007-49 - Put 4 - MAA - seg. 11

KER AWH - magering: potgruis
3 wandfragmenten, waarvan één met besmeten oppervlak, IJZ

2007-50 - Put 4 - MAA - seg. 12

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, met kamstreekversiering, IJZ
magering: potgruis en wat zand
1 wandfragment, IJZ/Inheems-Romeins
SXX - 2 fragmenten 1 kwartsitische zandsteen
1 natuurlijk stuk vuursteen

2007-51 - Put 4 - MAA - seg. 14

KER AWG - 2 fragmenten, Romeins (niet nader te specificeren)
AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ/Inheems-Romeins
SVU - 1 artefact 1 afslag

2007-52 - Put 4 - MAA - seg. 15

KER AWH - magering: fijne kwarts
1 wandfragment, NEOL?
magering: gebroken kwartsbrokken
1 wandfragment, twee vingelnagelindrukken zichtbaar,
BRONSM
magering: potgruis
3 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins
aardewerken brok - deel van een object?
SVU - 1 artefact fragment van een kern
SXX - 1 fragment (wrs. kooksteenfragment)

2007-53 - Put 4 - MAA - seg. 19

SVU - 1 artefact 1 grote afslag

2007-54 - Put 4 - MAA - Spoor 2

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SXX - 2 fragmenten 1 brok basaltlava (tefriet), maalsteenfragment?
1 groot fragment kwartsitische zandsteen, maalsteenfragment?

2007-55 - Put 4 - MAA - Spoor 8

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ

2007-56 - Put 4 - MAA - seg. 16

KER AWH - magering: potgruis
8 wandfragmenten, waarvan 1 besmeten, IJZ
SVU - 2 artefacten 2 brokken, waarvan 1 verbrand

2007-57 - Put 4 - MAA - seg. 17

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ

2007-58 - Put 4 - MAA/vlak 2 - seg. 3

KER AWH - magering: potgruis
1 randfragment, kleine kom/schaal, IJZ
2 wandfragmenten, IJZ

2007-59 - Put 4 - MAA/vlak 2 - seg. 10

KER AWH - magering: gebroken kwartsbrokken
2 wandfragmenten, BRONSM
magering: potgruis
5 wandfragmenten, IJZ
magering: onbekend
2 brokjes secundair verbrande scherf
SVU - 2 artefacten 1 kleine kern
1 kling
SXX - 2 kleine fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-60 - Put 4 - MAA/vlak 2 - seg. 14

KER AWH - magering: potgruis en wat zand
2 kleine wandfragmenten, IJZ?
SVU - 1 artefact 1 grote afslag
SXX - 2 kleine fragmenten

2007-61 - Put 4 - MAA/vlak 2 - seg. 15

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ
SVU - 1 artefact 1 kerntje
SXX - 1 fragment

2007-62 - Put 4 - MAA/vlak 2 - seg. 16

KER AWH - magering: potgruis
1 randfragment, vingelnagelindrukken op de rand, IJZ
SVU - 1 artefact 1 afslag

2007-63 - Put 4 - MAA - Spoor 38 - leeg zakje

2007-64 - Put 4 - oostprofiel

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, besmeten oppervlak, IJZ (IJZ?)

2007-65 - Put 4 - westprofiel

KER AWH - magering: potgruis
1 wandfragment, goed afgewerkt, IJZ/Inheems-Romeins
SXX - 1 fragment

2007-66 - Put 5 - MAA - seg. 1

KER AWG - 2 wandfragmenten, Romeins ruwwandig
1 wandfragment, Maaslandse waar
AWH - magering: gebroken kwarts
1 wandfragment, NEOMB/NEOLA of BRONSM
magering: fijne kwarts
2 wandscherven, NEOL
1 randscherf, NEOL
magering: potgruis
1 wandfragment, IJZ

2007-67 - Put 5 - MAA - seg. 2

KER AWH - magering: potgruis
2 wandfragmenten, IJZ
SXX - 1 fragment sterk verbrand

2007-68 - Put 5 - MAA - seg. 3

KER AWH - magering: gebroken kwarts
 1 randfragment, BRONSM?
 2 wandfragmenten, BRONSM?
 magering: potgruis
 1 randfragment, IJZ
 6 wandfragmenten, IJZ
 SVU - 1 artefact 1 brok
 SXX - 3 kleine fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-69 - Put 5 - MAA - seg. 6

KER AWH - magering: fijne kwarts
 1 wandfragment, NEOL?
 magering: gebroken kwarts
 1 wandfragment, BRONSM
 magering: potgruis
 3 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins?

2007-70 - Put 5 - MAA - seg. 7

KER AWG - 1 fragment, Romeins (niet nader te specificeren)
 SVU - 1 artefact 1 afslag
 SXX - 3 fragmenten 1 natuurlijk stuk vuursteen
 2 wrs. kooksteen fragmenten

2007-71 - Put 5 - MAA - seg. 8

KER AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, IJZ

2007-72 - Put 5 - MAA - Spoor 8

KER AWH - magering: fijne kwarts
 4 wandscherven, NEOL?
 magering: potgruis
 1 randfragment, IJZ
 5 wandfragmenten, 1 met mogelijk nagelindruk, 1 secundair
 verbrand, IJZ
 SVU - 10 artefacten 4 afslagen
 1 klingvormige afslag
 1 kern secundair gebruikt als klopsteen
 2 afslagkern
 1 kling
 1 indet.
 SXX - 1 fragment

2007-73 - Put 5 - MAA - Spoor 6

KER AWH - magering: fijne kwarts
 5 wandfragmenten, horen bij elkaar, op 1 horizontale ribbels,
 NEOL
 magering: gebroken kwarts
 1 wandfragment, niet compleet, BRONSM
 SXX - 3 fragmenten (wrs. kooksteenfragmenten)

2007-74 - Put 6 - MAA - seg. 1

KER AWG - 1 randfragment, ruwwandig bord, Stuart 216, 2/3e eeuw
 1 fragment Romeinse dakpan, RT

2007-75 - Put 6 - MAA - seg. 3

KER AWG - 1 wandfragment, zoutglazuur, Steengoed, 14e eeuw
 AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, besmeten, IJZ (IJZV?)

2007-76 - Put 6 - MAA - Spoor 12

KER AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, twee kleine indrukken zichtbaar, IJZ

2007-77 - Put 7 - MAA - seg. 1

KER AWH - magering: potgruis
 4 wandfragmenten, wrs. IJZ
 SVU - 1 artefact 1 klingvormige afslag

2007-78 - Put 7 - MAA - seg. 2

KER AWH - magering: potgruis, 1 kwartsbrokje
 1 wandfragment, prehistorisch

2007-79 - Put 7 - MAA - seg. 4

KER AWH - magering: gebroken kwarts
 1 wandfragment, BRONSM?

2007-80 - Put 7 - MAA - seg. 5

KER AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, IJZ

2007-81 - Put 7 - MAA - seg. 6

KER AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, sterk secundair verbrand, prehistorisch

2007-82 - Put 8 - MAA - seg. 6

KER AWH - magering: gebroken kwart
 1 wandfragment, NEOL?

2007-83 - Put 8 - MAA - seg. 5

SVU - 1 artefact 1 klingvormige afslag

2007-84 - Put 8 - MAA - seg. 3

KER AWH - magering: paar kleine kwartspartikels
 1 wandfragment, NEOL?

2007-85 - Put 8 - MAA - seg. 1

KER AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, IJZ/Inheems-Romeins

2007-86 - Put 8 - westprofiel

KER AWG - 1 fragment, Steengoed, Siegburg, 14-15e eeuw

2007-87 - Put 9 - MAA - seg. 2

KER AWG - 1 wandfragment, niet nader te specificeren
 1 wandfragment, steengoed met bloes, Siegburg, 1375-1450 AD
 SVU - 1 artefact 1 klingvormige afslag

2007-88 - Put 9 - MAA - Spoor 4

KER AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, IJZ/Inheems-Romeins

2007-89 - Put 10 - MAA - seg. 6

KER AWH - magering: potgruis
 4 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins

2007-90 - Put 10 - MAA - seg. 5

KER AWG - 1 fragment, Romeins, verbrand (niet nader te specificeren)
 AWH - magering: potgruis
 1 wandfragment, IJZ/Inheems-Romeins

2007-91 - Put 10 - MAA - seg. 4

KER AWH - magering: potgruis
 1 randfragment, IJZ/Inheems-Romeins
 4 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins

2007-92 - Put 10 - MAA - seg. 2

KER AWG - 2 wandfragmenten, Romeins ruwwandig grijs aardewerk, ca. 70
 AD
 AWH - magering: potgruis
 2 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins

2007-93 - Put 10 - MAA - Spoor 2

KER AWG - 1 wandfragment, onbekend

2007-94 - Put 4 - westprofiel, uit de B/C-laag

KER AWH - magering: potgruis
 1 grote wandfragment, besmeten IJZ (IJZV?)
 SVU 1 artefact 1 klingvormige afslag

2007-95 - Put 4 - westprofiel, uit de B/C-laag

KER AWH - magering: potgruis
 2 wandfragmenten, IJZ
 OXB klein fragment verbrand bot
 SVU - 3 artefacten 3 afslagen
 SXX - 3 fragment 1 fragment (wrs. kooksteen)
 2 brokken natuurlijk vuursteen

2007-96 - Put 5 - Spoor 28 (monster uit coupe)

Zeeresidu kleine aardewerkfragmenten
 twee zeer kleine vuurstenen afslagen (microdebitage)
 1 klein verbrand verbrande vuursteen

2007-97 - Put 4 - coupe spoor 37

KER AWH - magering: potgruis
 1 randfragment, gepolijst oppervlak, IJZ (IJZM?)
 1 wandfragment, lichtbesmeten, IJZ

2007-98 - niet aanwezig

2007-99 - Put 10 - MAA - seg. 3

KER	AWG -	1 randfragment, dolium, late 2e/begin 3e eeuw
		1 wandfragment, Romeins (niet nader te specificeren)
	AWH - magering: potgruis	
		2 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins

2007-100 - Put 10 - Spoor 2 (monster uit coupe)

Zeefresidu	1 vuurstenen afslag
------------	---------------------

2007-101 - Put 11 - seg. 11

KER	AWH - magering: gebroken kwarts	
		5 wandscherven, BRONSM
	magering: potgruis	
		1 dunwandige wandfragment, vertikaal geplaatste nagelindrukken, IJZ
		7 wandfragmenten, IJZ
		4 wandscherven, IJZ/inheems-Romeins
SVU - 1 artefact		1 klein kernje
SXX - 3 fragmenten		wrs. kooksteenfragmenten

2007-102 - niet aanwezig

2007-103 - Put 11 - MAA - seg. 9

KER	AWG	1 klein wandfragment, Romeins (niet nader te specificeren)
	AWH - magering: potgruis	
		11 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins
SVU - 1 artefact		1 verbrande afslag
SXX - 6 fragmenten		6 kooksteenfragmenten (wrs.)
		1 brok gerolde vuursteen

2007-104 - Put 11 - MAA - seg. 8

KER	AWH - magering: fijne kwartsdeeltjes	
		4 wandfragmenten, NEOM? (of tocht BRONSM?)
	magering: gebroken kwarts	
		2 wandfragmenten, BRONSM
	magering: potgruis	
		6 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins
		2 bodemfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins
SVU - 1 artefact		1 klingachtige afslag
SXX - 7 fragmenten		merendeel wrs. kooksteenfragmenten, misschien ook brok maalsteen

2007-105 - niet aanwezig

2007-106 - Put 11 - MAA - seg. 5

KER	AWG	1 wandfragment, Pingsdorf-aardewerk, 11/12de eeuw
	AWH - magering: potgruis	
		3 wandfragmenten, waarvan 1 besmeten, IJZ
SVU - 1 artefact		gerold stuk vuursteen, waarvan één zijde als afslagkernetje is gebruikt
SXX - 6 fragmenten		5 fragmenten wrs. kookstenen
		1 gerold stuk natuurlijke vuursteen

2007-107 - Put 11 - MAA - seg. 4

KER	AWH - magering: gebroken kwarts	
		1 randfragment, hard baksel, geen krimpscheuren, NEOM?
		2 wandfragmenten, waarvan 1 met vingernagelindrukken,
BRONSM		
SVU - 1 artefact		1 brok (deel gerold oppervlak)

2007-108a - Put 11 - MAA - seg. 3

SVU - 6 artefacten	1 klingachtige afslag
	1 brok - van verschillende zijden kern proberen te benutten
	3 afslagen
	1 afslag met eindretouche

2007-108b - Put 11 - MAA - seg. 4

KER	AWG	2 randfragmenten, ruwwandig VME, Merovingisch, 6de eeuw
		3 wandfragmenten, ruwwandig VME, Merovingisch, 6de eeuw
	AWH - magering: potgruis	
		2 wandfragmenten, IJZ
SVU - 1 artefact		1 klingachtige afslag
SXX - 2 fragmenten		wrs. 1 kooksteenfragment

2007-109 - Put 11 - MAA - seg. 10

KER	AWH - magering: potgruis	
		1 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins

2007-110 - Put 11 - MAA - seg. 8

SVU - 3 artefacten	1 grote afslag - kernvernieuwingsstuk
	2 afslagen
SXX - 1 fragment	1 zandsteenbrok

2007-111 - Put 11 - MAA/vlak 2 - seg. 6

SVU - 2 artefacten	1 afslag
	1 kling (distaal deel)
SXX - 4 fragmenten	niet-bewerkt vuursteen (wrs. uit elkaar gevroren)

2007-112 - Put 11 - MAA/vlak 2 - seg. 5

KER	AWH - magering: gebroken kwarts	
		1 wandfragment, NEOM?
SVU - 5 artefacten		3 afslagen, waarvan 2 verbrand
		1 klingetje (distaal deel)
		1 indet.
SXX - 1 fragment		stuk natuurlijk vuursteen

2007-113 - Put 11 - MAA/vlak 2 - seg. 4

SVU - 2 artefacten	1 klingkernetje van slecht vuursteen (grove insluitsels)
	1 brok met mogelijke bewerkingsporen (mogelijk artefact)

2007-114 - Put 11 - MAA/vlak 2 - seg. 3

SXX - 1 fragment	gebroken Maaseitje, zonder herkenbare antropogene bewerkingsporen
------------------	---

2007-115 - Put 11 - vlak 2 - Spoor 12 (monster uit coupe)

Zeefresidu	1 vuurstenen afslag
------------	---------------------

2007-115 - Put 11 - MAA/vlak 2 - seg. 10

KER	AWH - magering: gebroken kwarts	
		1 wandfragment, NEOM
	magering: potgruis	
		7 wandfragmenten, waaronder 1 met besmeten oppervlak, IJZ
		1 randfragment, IJZ/Inheems-Romeins
		5 wandfragmenten, IJZ/Inheems-Romeins
		2 afslagen
SVU - 2 artefacten		merendeel wrs. kooksteenfragmenten
SXX - 5 fragmenten		
XXX - 1 concreet van ijzer of mangaan		

Bijlage 3 Datering aardewerkscherven

AWH - totaal	578
mogelijk NEOM-NEOL (Stein-aardewerk)	11
NEOM-NEOL (Stein-aardewerk)	16
mogelijk NEOL	15
NEOL	14
BRONSM	126
IJZ - niet specifiek	264
IJZM	1
IJZL/Inheems-Romeins	116
Prehistorisch - niet specifiek	11
Indet.	4

AWG - totaal	81
RT-niet specifiek	16
RT - 1e eeuw	11
RT - 2e eeuw	1
RT - 2/3e eeuw	13
VME - Merovingisch	11
VME - Karolingisch	1
Volle ME 900-1250	14
Late ME 1250-1500	7
Post-ME	5
Indet.	2

Bijlage 4 Overzicht vuurstenen artefacten

Vondst-nummer	SVU - totaal	afslag	brok	geretoucheerde afslag	klingetje	klingachtige afslag	afslag-kerntje	kling-kerntje	kern-vernieuwingsstuk	indet.	schrabber	klopsteen
2001-01	17	8	9									
2001-02	18	8	8	1	1							
2001-07	1						1					
2001-08	1								1			
2001-10	1	1										
2001-12	1										1	
2001-13	1	1										
2001-15	1					1						
2001-16	1		1									
42	18	18	1	1	1	1	1	1	1	1		
2007-01	1	1										
2007-02	1	1										
2007-10	2	1				1						
2007-16	1						1					
2007-20	1	1										
2007-26	1	1										
2007-28	1	1										
2007-32	2	1							1			
2007-33	1						1					
2007-34	1	1										
2007-35	2	1	1									
2007-38	1						1					
2007-39	2		1			1						
2007-40	2	2										
2007-44	1					1						
2007-47	1	1										
2007-51	1	1										
2007-52	1						1					
2007-53	1	1										
2007-56	2		2									
2007-59	2				1		1					
2007-60	1	1										
2007-61	1						1					
2007-62	1	1										
2007-68	1		1									
2007-70	1	1										
2007-72	10	4			1	1	2			1		1
2007-77	1					1						
2007-83	1					1						
2007-87	1					1						
2007-94	1					1						
2007-95	3	3										
2007-101	1						1					
2007-103	1	1										
2007-104	1					1						
2007-106	1						1					
2007-107	1		1									

Vondst-nummer	SVU - totaal	afslag	brok	geretoucheerde afslag	klingetje	klingachtige afslag	afslag-kerntje	kling-kerntje	kern-vernieuwingsstuk	indet.	schrabber	klopsteen
2007-108a	6	3	1			1					1	
2007-108b	1					1						
2007-110	3	2							1			
2007-111	2	1			1							
2007-112	5	3			1					1		
2007-113	2		1					1				
2007-115	2	2										
	76	36	8		4	11	10	1	2	2	1	1